EMRE KONGAR

Kızlarıma Mektuplar

YAŞAMDAN SATIRBAŞLARI

REMZİ KİTABEVİ

Kızlarıma Mektuplar

EMRE KONGAR

Yolunuz Açık Olsun

Sevgili kızlarım,

Bir yıl önce **Ebru**’yu yolcu etmiştik.

Biraz önce **Elif** de gitti.

Aynen bir yıl önce **Ebru**’nun gittiği gibi.

Yine annenizle birlikte.

Anneniz onu, orada tutacakları eve yerleştirdikten sonra, geri dönecek.

Aynen **Ebru**’yla gittiğinde olduğu gibi.

İkiz babası olmanın garip cilveleri bunlar:

Kimi olayları aynen, iki kez yaşıyorsunuz.

Gökyüzünün de gözleri yaşlı.

Aynen **Ebru**’nun gittiği gün olduğu gibi.

Ben eve geldim ve **Ebru** gittiği gün yazmaya karar verdiğim mektupları, artık yazmaya başladım:

Sizlerle birlikte geçirdiğim yirmi küsur yılı ve belki de bu arada tüm yaşamımı irdeleyen, kendimi sorgulayan ve vardığım sonuçları sizlerle de paylaşacak olduğum mektupları.

Bu ilk mektup.

***

Cici kızlarım,

Yaşam ne garip.

Bir baba için, en büyük mutluluk kaynağı, aynı zamanda çok büyük bir hüzün nedeni de olabiliyor:

Her ikiniz de başarılı birer üniversite eğitimi yaptınız.

Ebru Amerika’dan, **Elif** de buradan birer doktora bursu kazandı.

Ama yine de bir toplumbilimci ve az çok yaşam deneyimi olan bir yazar olarak biliyorum ki, zaman, insanı da, insanın duygu ve düşüncelerini de değiştirir.

Bakalım siz zaman içinde nasıl bir değişme süreci yaşayacaksınız?

Bu duygu ve düşünceleriniz oralarda pekişecek mi, ülkenize hizmet etme ideali artarak sürecek mi, yoksa zamanla bireysel rahatlık ve konfor öne çıkarak, daha üst bir teknolojik düzeydeki yaşama katılmak için oralarda kalmayı mı düşüneceksiniz?

Hiç kuşkusuz, bu sorunun yanıtını ancak zaman verecek.

***

Sevgili kızlarım,

İnsan, çocuklarının yaşadığı veya yaşayabileceği sorunları gördükçe, ister istemez kendi yaşamındaki benzer sorunları ve onlarla nasıl başa çıkmaya çalıştığını anımsıyor.

Ben de Ankara **Siyasal Bilgiler Fakültesi**'ni bitirdikten sonra aldığım **Birleşmiş Milletler** bursuyla Amerika'ya giderken, aynı sorunlar kafamı meşgul ediyordu.

Ama ben sizden daha şanslıydım, çünkü biz annenizle evlenip yola çıkmıştık.

Bu nedenle oralarda gerçek anlamda **hiç yalnız kalmadım.**

Bu arada oralarda yerleşmiş ve çok başarılı olan Türklerle tanışmış ve ülkeye dönmedikleri, birikimlerinden kendi halkını yararlandırmadıkları için onları eleştirmiştim.

Şimdi bu konuda o denli katı değilim.

Tam tersine, bazı alanlarda çok başarılı olan Türklerin dünyanın neresinde olurlarsa olsunlar insanlığa hizmet ettiklerini, hatta, oralarda ülkelerini iyi ve güzel temsil ettikleri için, bir anlamda vatana da çok yararlı olduklarını düşünüyorum.

Ama ben döndüm.

Anneniz ve ben orada geçirdiğimiz her günü, her saati, vatan özlemiyle yaşamış ve bir an önce eğitimimizi tamamlayıp ülkemize dönme ateşiyle yanmıştık.

Siz benim yaşamöykümü zaten genel çizgileriyle biliyorsunuz.

Bu nedenle bir kez daha anlatıp başınızı ağrıtmak istemem.

Ama ülkeye döndükten sonra, her zaman işlerimin iyi gitmediğini anımsarsınız size anlattıklarımdan.

Zaten 12 Eylül darbesinden sonra askeri yönetimi protesto etmek için **Hacettepe Üniversitesi**'nden istifamı, çok sevdiğim öğretim üyeliğinden ve öğrencilerimden ayrılışımı, doğduğum kent olan İstanbul'a geri döndükten sonra yaşadığım zorlukları, birlikte geçirdiğimiz günlerde bir ölçüde paylaştınız.

Bunları, kendime acımak ya da kendimi sizlere acındırmak için değil, insanın ne kadar istese de ülkesine hizmet etmesinin hiç kolay bir iş olmadığını belirtmek için yazıyorum.

Doktoralarınızı bitirip ülkenize döndüğünüzde kimse size, **Hoş geldiniz, buyrun,** demeyecektir büyük bir olasılıkla.

Tam tersine, siz yurtdışında seçtiğiniz alanda uzmanlaşmaya çalışırken, burada kalarak, kendilerini yetiştirip ilişkilerini kuranlar, sizin de talip olabileceğiniz iş alanlarını, büyük bir olasıkla doldurmuş olacaklardır.

Bu nedenle, döndüğünüzde hiç beklemediğiniz bazı zorluklarla karşılaşabilirsiniz.

Ama bunların sizi yıldırmayacağını ve vermiş olduğunuz, ülkenize dönme kararınızı etkilemeyeceğini biliyorum.

Sadece gelecekte oralarda yaşayacaklarınız, bu konudaki kararınızı değiştirmenize yol açabilir.

Bunları da zamanla hep birlikte göreceğiz:

Siz bizzat olayların içinde yaşayarak, ben de annenizle birlikte, buradan, uzaktan birer gözlemci olarak.

***

Canım kızlarım,

Şu anda ayrılığın taze acısı yüreğimi dağlarken, sizlere kötümser bir mektup yazmak istemiyorum.

Tersine, önünüzdeki geniş ufukları belirtmek, ülkemiz için bizim yapamadıklarımızı sizin yapacağınıza ilişkin inancımı vurgulamak istiyorum.

Bütün kalbimle, size inanıyorum ve bizim kuşakların ürettiği bu sorunlu, bu lekeli siyaset ve medya yapısı ile kirlenmiş toplumu, çok daha temiz çizgilerde, çok daha aydınlık geleceklere taşıyacağınıza güveniyorum.

Bundan sonraki mektuplarım daha iyimser olacak hiç kuşkusuz.

Sizi özledikçe, gündelik sorunlarla bunaldıkça, kaleme sarılacağım, içimi size dökeceğim.

Kaleme sarılmak tabii lafın gelişi.

Aslında **bilgisayarımın başına oturacağım** demek istiyorum.

Şimdilik hoşça kalın ve kendinize iyi bakın.

Yolunuz açık olsun!

Sizi daha şimdiden çok özleyen babanız.

Her Genç Kız Bir Evrendir

Sevgili kızlarım, sizi çok özlüyorum.

Bu özlem beni ilginç bir biçimde, size kavuşacağım ilerdeki günlerin hayalinden çok geriye, geçmişe götürüyor.

Sanıyorum bunun nedeni, geleceğin belirsizliği kadar, geçmişin belleğimdeki taze ve güzel anıları.

Şu anda **Ebru** Amerika'ya hareket etmeden önce, birlikte geçirdiğimiz son geceyi anımsıyorum.

Evin terasında oturmuş, İstanbul'un gece siluetine bakarak kahve içiyorduk.

Hepimiz suskunduk.

Hepimizin içinde, çok sevdiğimiz bir insanı, yabancı bir ülkedeki belirsizliklere yolcu etmenin sıkıntısı vardı.

Bir yandan da yüreklerimizde **Ebru**'nun kazandığı doktora bursunun övüncünü hissediyorduk.

O gün **Elif**'in de bir yıl sonra aynı biçimde yuvadan uçacağını bilmiyorduk henüz.

Elif birdenbire, belki de bu hüzünlü suskunluğu ve hepimizi pençesine almış olan bunlu havayı dağıtmak için:

"Şu İstanbul'un ışıklarına bakın," dedi. **"Her ışık bir aileyi gösteriyor. Kimbilir o evlerde şimdi neler oluyordur!"**

Ben de, **"Her ev ayrı bir dünyadır ve kimbilir o dünyalarda ne sevinçler ne üzüntüler, ne tür olaylar ve duygular yaşanıyordur,"** diye sürdürmüştüm konuşmayı.

Daha sonra konu somut sorunlara, **Ebru**'nun gideceği yerdeki yaşama ilişkin problemlerini nasıl çözeceğine kaymıştı.

Anneniz de onunla birlikte gidecek, yüreğimizin o güzel parçasını, bir eve yerleştirdikten sonra dönecekti.

***

Evet her ev ayrı bir dünyadır.

Peki o dünyaların içindeki insanlar, özellikle de genç kızlar, kendi başlarına, birer **evren** değil miydiler?

Her genç kız, uzayın sonsuzluklarındaki sırları kendi beyninde ve yüreğinde hissetmez mi?

Hiç kuşkusuz genç kızlarımız, çocukluktan gençliğe, gençlikten erişkinliğe ve erişkinlikten yaşlılığa geçişin o kaçınılmaz sürecini,

yani yaşamı, “analık” işlevini genlerinde taşıdıkları için, herkesten daha iyi fark ederler.

Aslında insan, duyguları ve düşünceleriyle maddi çevresinden çok daha geniş bir alanı algılar.

Zamanın ve evrenin sonsuzluğunu algılamaya çalışan zihin, ve ölümsüzlüğü arayan ruh, insanı, içinde yaşadığı dünyanın boyutlarının dışına taşımaz mı?

Beynimiz ve yüreğimiz üç boyutlu dünyamıza, zamanın ve mekânın sonsuzluğunda, başka boyutlar eklemez mi?

Düşünen ve hisseden insan, böylece içine sıkıştırılmış olduğu zamanı ve mekânı aşarak, sonsuz boyutlara ulaşmaz mı?

Bu, onu evrenle bütünleştirmez mi?

Kanımca, bireyin zamanın ve mekânın sonsuzluğundaki yalnızlığını, en iyi, genç kızlarımız algılar.

Çünkü onlar hem bu evrensel düzenin, dünya denen küçük gezegenindeki yaşam biçimini, **insanlığı** sürdürmekte çok önemli bir işlev sahibi olduklarının bilincindedirler, hem de erkeklerden ve yetişkinlerden daha duyarlı olduklarından, içinde bulundukları evreni, bedenlerinin ve ruhlarının her zerresinde çok daha iyi algılarlar.

***

Zaman sonsuzdur.

Evren, uzay, yani içinde bulunduğumuz mekân da sonsuzdur.

İnsan, birey olarak da “insanlık” olarak da, zamanın ve mekânın sonsuzluğunun kesiştiği herhangi bir noktada, bir hiç, bir sıfırdır.

Bir insan ömrünü yüz yıl bile kabul etsek, zamanın sonsuzluğunda yüz yıl nedir ki?

Bırakın yüz yılı, bin yıl, milyon yıl, milyar yıl nedir ki, sonsuzluk karşısında?

Biliyorsunuz, matematiğin bir kuralına göre herhangi bir sayı sonsuza bölündüğünde çıkan sonuç sıfırdır.

Bu, mantığa da uygundur.

Çünkü her sonlu sayı, ne denli büyük olursa olsun, sonsuzluğun karşısında sıfırdan başka ne ifade edebilir ki?

İşte bu yüzden sadece kendi yaşam sınırlarını bilen, onu gören ve algılayabilen tek bir birey değil, aynı zamanda, bir canlı türü olarak insanın evrendeki tüm serüveni bile, sonuçta sıfırdır.

Sıfır, insanın ve insanlığın zamanın sonsuzluğu karşısındaki durumudur.

Bir de işin mekân boyutu var.

İnsan bedeninin kapladığı yeri, yani insanın evren içindeki mekânsal boyutunu hiç düşünmeyelim bile.

İçinde yaşadığımız dünya dahi bir yana, dünyanın içinde bulunduğu güneş sistemi, güneş sisteminin de bir parçası olduğu samanyolu galaksisi, uzayın sonsuzluğu karşısında ne ifade edebilir ki?

Sadece sıfır.

Sadece zaman karşısında değil, uzay yani mekân karşısında da sıfırız.

Demek ki, zamanın ve mekânın sonsuzluğunda insanın değeri sıfır noktasında bir hiçtir.

***

Sevgili kızlarım,

Ama işte tam bu noktada, yani insanın, tek bir birey olarak da tüm insanlık olarak da, zamanın ve mekânın sonsuzluğunda sıfır noktasında bir hiç olduğunu algılaması, birden bire onu zamanın ve mekânın efendisi kılmıyor mu?

Bu bilinç, hem birey olarak insana hem de tüm insanlığa sonsuzluk kavramları karşısında bir hiç, bir sıfır gibi görünen varlığı açısından bir anlam kazandırmıyor mu?

Anneniz ve ben sizlere iyi bir yaşam ve iyi bir eğitim vermek için çılgınlar gibi çalışırken, bu sonsuzluk kavramlarını aşmıyor muyuz?

Akşam yemeklerinde sofraya bir gül bırakan **Elif**, ya da salatanın üzerine çiçek biçimi bir domates koyan **Ebru**, kendi evrenlerinde sonsuzluğu yenen genç kızlar değiller mi?

Ya duygular?

Sevgi, aşk, güven, dostluk?

Tabii öbür yanda, kin, nefret, öfke ve kıskançlık.

Bütün bunlar ölümlü insanın, ölümsüz duyguları değil mi?

İşte, o gece terasta, uzaktaki ışıklara bakarken bütün bunları da sizlerle paylaşmak istemiştim ama, zaten **Ebru**’nun gidişinden dolayı oluşan hüzünlü hava buna pek uygun değil diye, bu düşünceleri kendime saklamıştım.

O da, bu sonsuzluklar karşısındaki tüm **hiçliğine karşın**, önündeki belirsizlik fırtınalarına göğüs gererek kendini yetiştirmek uğruna Amerika'ya gitmiyor muydu?

***

Sevgili canlarım, güzel kızlarım,

İlkokulu bitirip iyi bir ortaöğrenim almak üzere Anadolu Liseleri sınavlarına hazırlanırken gittiğiniz kurslarda, atomun yapısı ile güneş sisteminin yapısının aynı olduğunu keşfettiğinizde nasıl da heyecanlanmıştınız.

Atom, ortada bir çekirdek, etrafında elektronlar dolaşan yapısıyla, güneş ve etrafında dolaşan gezegenlere, yani güneş sistemimize ne kadar benziyor değil mi?

Ya da tam tersi, ortadaki güneşin etrafında dolaşan gezegenlerden oluşan güneş sistemimiz, bir çekirdeğin etrafında dolaşan elektronlardan oluşan atoma ne kadar benziyor.

Atom, maddenin en küçük parçası.

Güneş sistemi ise, dünyamızı da içine alan koskocaman bir varlık.

Evde heyecan içinde birbiri ardına sorular sıralıyordunuz:

Ya bu küçücük atomlar da birer güneş sistemi ise ve elektronların birinde aynen dünyamızdaki gibi canlılar yaşıyorsa?

Üstelik uranyum gibi maddelerin atomları, radyasyon denilen bir nevi enerji de yayıyorlardı.

Acaba bu enerji, onların içindeki yaşamın bir- belirtisi miydi?

Bu gözle görülemeyecek denli küçücük güneş sistemlerinin İçinde dünyalar ve bu dünyalarda canlılar varsa bunların boyutları, yaşamları nasıldı?

Kendileri neye benziyorlardı?

Onlarla ilişki kurmak olanaklı mıydı?

Ya da güneş sistemimiz acaba çok daha büyük bir maddenin içindeki atomlardan biri miydi?

Eğer öyle ise, güneş sistemimizin küçücük bir atom gibi algılandığı maddenin içinde olduğu dünya ve bu dünyanın içinde bulunduğu evren ne muazzam boyutlarda, nasıl bir şeydi?

Onun içinde de canlılar var mıydı?

Varsa nasıl şeylerdi?

Onlarla ilişki kurulabilir miydi?

***

Küçücük kafalarınızın içindeki kocaman beyinlerinizin sordurduğu bu sorulara elimden geldiğince akıllı ve doğru yanıtlar vermeye çalışmıştım.

Gerçeği ben de bilmiyordum ki, size anlatabileyim.

Sadece size, bütün bu soruların yanıtlarının bilinmediğini ve bir gün belki insanoğlunun bu gizleri çözeceğini, o zamana kadar her şeyin olanaklı olduğunun düşünülebileceğini söylemiştim.

Yaşamın, evrenin ve zamanın gizleriyle gözleriniz kamaşmış bir biçimde, günlerce bu konuları konuşmuştuk sizlerle.

Daha sonra, evdeki bilimkurgu kitaplarını okumaya başladığınızda, evrendeki öteki canlılar üzerinde konuşmaya başlamıştık lise yıllarınızda.

Hele birlikte seyrettiğimiz bilimkurgu filmlerinden sonraki sohbetlerimizi hiç unutamıyorum.

Özellikle **Jodie Foster**'ın başrolünü oynadığı bir filmin üzerinde ne kadar çok konuşmuştuk, acaba gerçekten uzayda bizden başka canlılar var mı diye.

Zamanın ve mekânın sonsuzluğu içinde, evrende bizden başka canlıların da var olmuş olduğu, var olduğu ya da var olacağı hiç kuşkusuz.

Lucas'ın **Yıldız Savaşları** filmleri de bu anlayışa göre, uzayda milyonlarca yıl önce geçen olayların üzerine kurulmuş öykülere dayalı değil midir?

Peki insanoğlu bir gün başka zeki canlılarla karşılaşacak mı?

Karşılaşırsa, bu, dostça mı düşmanca mı olacak?

Onlardan daha ileri bir teknolojiyle biz mi onlara gideceğiz, yoksa onlar mı bize ulaşacaklar, bizden daha gelişmiş uygarlıklarıyla?

Sevgili kızlarım, bütün bu soruların sorulabilmesi bile, birey olarak insanın da, tüm insanlığın da sonsuzluğu aşma yeteneği değil de nedir?

Ayrıca unutmayın ki, insanoğlu, sürüp giden sonsuz zaman içinde dünyanın hareketlerine göre bir takvim oluşturmuş ve o sonsuz zamanı ölçmeye başlamıştır bile.

***

İşte **mikrokozmos**, yani atom.

İşte **makrokozmos**, yani evren.

İnsan bu biri çok küçük, biri çok büyük iki evrenin ortasında bir yerde, hem mikrokozmosun hem de makrokozmosun sırlarını çözmeye çalışarak ilerliyor, gelişiyor.

Şimdi dönelim, neden **her genç kız bir evrendir,** dediğime.

İnsan, bilinci yani öğrenme ve algılama gücüyle, içinde yaşadığı dünyanın ve o dünyanın bir parçası olduğu evrenin sırlarını çözdükçe kendini de tanımakta, kendini tanıdıkça, evrenin sırlarını çözmeye daha da yaklaşmaktadır.

Genetik mühendisliği, bir yandan insanın gizlerini keşfetmekte, öte yandan bu gizleri keşfettikçe evrenin sırlarını çözmeye daha da yaklaşmaktadır.

İşte genç kızlarımız bir yandan bu evrenin insanoğluna verdiği en önemli yeteneği, yani akıllarını, öte yandan en güzel armağanı, yani duygularını en iyi kullanabilen varlıklardır.

Tüm evren, insanın zihninde ve ruhunda ortaya çıkar.

Çünkü insan onu hem düşünceyle, hem duyguyla algılamaktadır.

Üstelik genç kızlarımız, insanoğlunun bu evrendeki varlığının devamı için gerekli olan doğurma yeteneğine sahiptirler.

Bu yetenek onlara, hem başka insanları hem de evreni daha iyi algılama, daha iyi uyum sağlama olanakları verir.

Doğurma eyleminin doğal bir uzantısı olan aşk, belki de en duyarlı, en güzel ve evrensel açıdan en anlamlı yansımalarını genç kızlarımızın zihinlerinde ve ruhlarında bulur.

Nedir evrenin gizi?

B**ence insandır**.

İnsan evrenin yarattığı bir mucizedir.

İnsanı algılayan insan, evreni de en iyi biçimde özümlemiş ve onunla bütünleşmiş olur.

Tersi de doğrudur bunun:

Evreni en iyi algılayan insan kendi hemcinslerini de en iyi özümleyen, onlarla en iyi bütünleşen insandır.

İşte her genç kız, o potansiyel annelik içgüdüleriyle, o berrak aklı ve tertemiz ruhuyla, bir parçası olduğumuz evreni en iyi temsil eden varlıktır.

Evreni anlamak onu anlamaktan, onu anlamak ise evreni anlamaktan geçer.

***

İşte size gecikmiş bir teras sohbeti, sevgili kızlarım.

Belki de yine gecikmiş bir **güle güle mesajı.**

Dilerim sizler için, sizi anlayabilen bir baba, anneniz için de onu anlayabilen bir eş olmuşumdur.

Bir kez daha hep birlikte olma şansına kavuşursak, yine terasa çıkalım, yine geceye göz kırpan ışıklara bakalım.

Ama bu kez yıldızları da görelim ve pencerelerden yansıyan ışıklarla yıldızların ışıkları arasındaki sonsuzluğu, sevgi yoluyla kuracağımız köprüyle birleştirmeye çalışalım.

Sonsuzlukta birey olarak bir hiç, ama sizlerin babası olarak bir evren kadar zengin olan babanız.

Yemek ve Cinsellik

Sevgili kızlarım,

Size bu mektubu çok iyi bildiğiniz çalışma odamda, ağabeyinizin kurmuş olduğu masaüstü bilgisayarımda yazıyorum.

Etraf kitap dolu.

Annenizin deyimiyle, **eve biraz daha kitap gelirse, biz yataklarımızı bile sokağa taşımak zorunda kalacağız.**

Saat onu yirmi iki geçiyor.

Dışardan kamyonetli satıcının cızırtılı bir hoparlörden patlayam **patteees, soaaann** feryatları geliyor ve beni deli ediyor.

Güneşli ama rüzgârlı bir sonbahar günü yaşıyor İstanbul.

Gece yine yağmur yağdı ve mutfağın tavanı yine aktı.

Mutfak berbat oldu.

Anneniz çok üzgün.

Çünkü kırk kez tamir ettirdiğimiz, teras hâlâ akıyor.

Bu mektubu yazdıktan sonra, Üniversiteye derse gideceğim.

Okuldan döndüğümde, gece zaman bulabilirsem, bir kez daha okuyup, düzeltip bugün bitireceğim.

Yoksa, yarına kalacak.

Gördüğünüz gibi bizim buralarda pek yeni bir şey yok.

Günlük yaşam, sizin bildiğiniz ayrıntılarla dolu, aynı tempoda akıp gidiyor.

Siz acaba bu mektubu nerede okuyacaksınız?

Yazılı olarak, klasik mektup biçiminde yollarsam, zarfı nerede açacaksınız?

Hangi fizik koşullarda, nasıl bir evde, nasıl bir odada okuyacaksınız?

O sırada dışardan yağmur sesi mi. geliyor olacak?

Dersleriniz, günlük yaşamınız, ruh haliniz ne durumda olacak?

Hangi sıkıntıların ya da keyiflerin ördüğü bir ortamda okuyacaksınız bu yazdıklarımı?

Aslında bu mektubu, son zamanlarda moda olan elektronik posta ile internet üzerinden yollarsam, onu bilgisayarınızın ekranında okumanızı sağlayabilir ve en azından hangi fizik ortamda size seslendiğimi bilirim.

Ama henüz bir karar veremedim.

Yazıya mı dökmeli, yoksa elektronik olarak mı yollamalıyım acaba?

Siz hangisini tercih ederdiniz?

Günlük yaşamın çıldırtıcı temposu içinde, bilgisayarınızın ekranında elektronik postalarınızı okurken mi almayı yeğlerdiniz bu mektubu, yoksa postacının kapınıza bıraktığı fatura ve broşür yığını arasında benim el yazımla yazılmış bir zarfı mı görmek sizi daha mutlu ederdi?

Bu seçenekler sizin için bir anlam ifade ediyor mu?

Sizce uygarlık tüm yaşamımızı belirlerken, alışkanlıklarımızı da doğrudan biçimlendirmiyor mu?

Eskiden sabırsızlıkla postacının yolunu gözleyenler, şimdi aynı heyecanla bilgisayarlarını açıp elektronik postalarını alan programı çalıştırmıyorlar mı?

Matbaanın icadı, sözlü kültürden yazılı kültüre geçiş, kitaplar, mektuplar derken, bilgisayarlar ve elektronik iletişimin gelişmesi, insanın kendi ürettiği uygarlığa kendisinin tutsak olması sonucunu doğurmuyor mu?

Biz, kendimiz, her birimiz, ne ölçüde kendi irademizin ürünüyüz, ne ölçüde genlerimiz ve çevremiz tarafından biçimlendiriliyoruz?

Özgür irademizle verdiğimizi sandığımız kararları, ne ölçüde **gerçekten özgürce** alabiliyoruz?

Yoksa **özgür irademiz** sandığımız şey, aslında içgüdülerimizin ve alışkanlıklarımızın koşullandırmaları mı?

***

Canım kızlarım benim,

Anımsayacaksınız, yetişme döneminizde sık sık **özgürlük** konusu, konuşma ve tartışmalarımızın temel eksenini oluştururdu.

İnsan ne derece özgürdür, özgür irademiz sandığımız şey, aslında genlerimizin belirlediği içgüdülerimizden ve çevremizin koşullandırdığı alışkanlıklarımızdan ibaret değil midir! gibi soruları çok sık tartışırdık birlikteyken.

Şimdi hem bizden uzaktasınız, hem de birbirinizden ayrısınız.

Bugüne dek tüm yaşamı paylaşmış **ikiz kardeşler** olarak, ilk kez tam anlamıyla **fiziksel bir yalnızlık** yaşıyorsunuz.

Bu **fiziksel yalnızlık** içinde tüm kararlarınızı **tek başınıza** alıyorsunuz.

Sadece **gerek gördüğünüz zaman** bize ya da birbirinize danışıyorsunuz.

Böylece **özgürlüğünüzün fiziksel koşulları** tam anlamıyla sizin iradenize bağlı olarak gerçekleşmiş durumda.

Sanıyorum, bu koşullar altında **özgürlük sorununu** tartışmanın tam zamanı.

***

Sevgili kızlarım,

Doğa insanı, varlığını sürdürebilmesi için belli içgüdülerle donatmıştır.

İnsan kendi varlığını sürdürebilmek için **yer, içer ve uyur**, türünün devamını sağlamak için de **cinsel ilişkide** bulunur.

Dolayısıylı, **yemek içmek ve uyumak ne denli doğal ve normal ise cinsellik de o denli doğal ve normaldir.**

Bunu hiç unutmayın, kendinizden, cinselliğinizden, doğanın insan neslinin devamını sağlamak için içinize yerleştirdiği cinsel dürtülerinizden, sakın ama sakın utanmayın.

İnsan karnı acıktığı ya da susadığı veya uykusu geldiği için utanır mı?

Üstelik tüm insanlık, tarih boyunca bütün uygarlıkları, bu içgüdülerin kendisini yönelttiği etkinliklerle yaratmıştır.

***

Bütün bir **mutfak kültürü**, bütün bir **konut teknolojisi** ve **kent kültürü** aslında insanın **karnını doyurma** ve **barınma** içgüdülerinin sonucu değil midir?

Şimdi size belki de bugüne dek pek düşünmediğiniz bir soru sormak istiyorum:

Peki neden yemek yemek, su içmek, uyumak çok **doğal** karşılanıyor da, cinsellik genellikle **ayıp** sayılıyor?

Sevgili kızlarım, bir kez, dünya tarihinin, tarım kültürüne ve tektanrılı dinlere dayalı olarak, **erkek egemen** bir biçimde geliştiğini sakın unutmayın.

Kadınları eşya gibi gören ve onlara kendi malıymış gibi muamele etmek isteyen erkekler, yüzyıllardan beri kadınların özgürlüklerine sınırlamalar ve kısıtlamalar getirmişlerdir.

Sınırlanan ve kısıtlanan bu özgürlüklerin başında da cinsel özgürlük **gelir.**

Çünkü doğa, erkeği, belli bir sürede ancak sınırlı sayıda cinsel ilişki kurabilecek nitelikte yaratmışken, kadına neredeyse sınırsız bir yetenek vermiştir.

Bu eşitsiz durumdan korkan erkekler de yüzyıllar boyunca kadınları, kendi cinsel denetimlerinde tutabilmek için çeşitli kurallar ve uygulamalar yoluyla onların başta cinsel özgürlükleri olmak kaydıyla, her türlü hürriyetlerini sınırlamış ve kısıtlamışlardır.

***

Sevgili kızlarım,

Cinsel özgürlük deyince, bu kavramı sakın, toplumun genel ahlak kurallarına karşı istediğini yapmak biçiminde kullandığımı sanmayın.

Aslında toplumların ahlâk kuralları da tarih boyunca erkekler tarafından belirlenmiştir.

Bu nedenle ben bu kurallara cinsler arası eşitlik adına karşı çıkarak, cinsel özgürlük kavramını, erkek egemen bir toplumun genel ahlak kurallarına aykırı bir anlamda da kullanabilirdim.

Ama bu noktada konuya erkek egemen ahlak açısından değil, sadece eşitlik ve adalet ilkesi açısından yaklaşıyorum.

Burada kast ettiğim cinsel özgürlük, sadece cinsel açıdan kendi kaderini tayin hakkıdır.

Bence kadınlarımız, kızlarımız, en azından evlenip evlenmeme ya da seçecekleri eş konusunda veya evlilik içi cinsel ilişkilerde, tercihlerini özgürce kullanma hakkına sahip olmalıdır.

Oysa bırakınız evlenmeyi ya da cinselliği, yemek kanusunda bile, yüzyıllardır, erkekler kadınları ezmektedir.

Bu çerçevede, eskiden aile içinde, avlanmak, toprak sürmek, yeni eve yiyecek getirmek erkeklerin, eve gelen yiyeceği pişirip yemek hazırlamak da kadınların görevi olarak düşünülmüştür.

Günümüzde artık kadın da erkek gibi çalışıp para kazandığı, yani eve yiyecek getirdiği halde, evde yemeği hazırlamak da, ev işlerini yapmak da geleneksel olarak hâlâ kadınların görevi sayılmaktadır.

Cinsellik konusunda durum çok daha acıklıdır.

Erkek egemen bir kültürde, çapkınlık yapmak, kızlarla gezip tozmak ve benzeri davranışlar, erkekler için övünme kaynağıdır.

Yeni erkek egemen bir kültürde bir erkek ne kadar çok kızla ve kadınla gezer ve ilişki kurarsa o kadar övünür, buna karşılık böyle bir kültürde, kızların **eline erkek eli değmemiş** olanları makbuldür.

Bu değer yargısındaki çelişki açıktır: Dünya nüfusunun ve her toplumun aşağı yukarı yarısı erkek yarısı da kadın olduğuna göre, erkeklerin sürekli olarak birden çok kadınla ve kızla ilişki kurması, ama kızların ellerine erkek eli değmemiş olarak kalması en başta aritmetik olarak olanaksızdır.

Peki bu eşitsizlik, bu saçmalık nereden geliyor?

Bütün bu saçmalık ve eşitsizlikler, **erkek egemen dünya kültürünün kalıntıları bizim toplumda hâlâ geçerli sayıldığı için yaşamımızı etkiliyor.**

***

Can çocuklarım benim,

Bütün bu söylediklerimden sakın **sınırsız cinsel özgürlüğü** savunduğumu, **kim kiminle isterse yatıp kalksın**, dediğimi çıkarmayın.

Tersine, ben tüm ilişkiler gibi bu ilişkinin de **karşılıklı saygıya ve güvene** dayanmasından yanayım.

Bu mektupta da, toplumumuzda kadınların ve kızların da, sırf adalet ve eşitlik açısından, yani **karşılıklılık** ilkesine uygun olarak, erkeklerle eşit haklara sahip olmaları gerektiğini söylemeye çalışıyorum.

Daha açık bir deyişle, **toplum, geleneksel ve ahlâki olarak erkeklere hangi hakları tanıyorsa, kadınlar da aynı haklardan eşit olarak yararlanmalı,** diye düşünüyörum.

Çünkü **ancak karşılıklılık ilkesinin, cinsler arası eşitlik ve adaleti sağlayacağına** inanıyorum.

Çünkü ancak **karşılıklılık** ilkesinin, **cinsler arası her türlü ilişkinin saygıya ve güvene dayalı bir ortam içinde gerçekleşmesini sağlayacağını** düşünüyorum.

Örneğin **bekâret** bir toplumda önemli ve geçerli bir kavramsa, **bu yargı her iki cins için de geçerli ve değerli ıılmılı.**

Bu kavramın bir cins için geçerli ve değerli, öteki cins için ise anlamsız ve geçersiz olması gibi bir durum varsa, böyle bir durumun arkasında yatan mantığı, eşitlik, adalet, endüstri toplumu, kent

toplumu ve demokratik değerler açısından, ne anlamak olanaklıdır ne de savunmak.

Yeri gelmişken, size bir de tarihi ve toplumsal bilgi kırıntısı aktarayım ve **bekâret** kavramının, hem Batı'da hem de Doğu'da, **toprak ağasının ilk gece hakkını korumak** için geliştirilmiş bir gelenek olduğunu söyleyeyim.

Bildiğiniz gibi, tarım kültürünün egemen olduğu imparatoluklar döneminde, tüm ülkeler-toprak ağaları tarafından yönetilirdi.

Batı'da **Lord**, Doğu'da **Ağa** denilen bu kişiler, toprakla birlikte onun üstündeki her şeye de sahiptiler: Toprak, ürün, bitki, ağaç, hayvan ve insan.

Toprakları üzerinde yaşayan herkese malları olarak bakan toprak ağaları, erkekleri, barış zamanlarında tarım işçisi, savaş zamanlarında ise asker olarak kullanırlardı.

Kadınlar ise, ağaların malı olma konumlarını, ilk gece hakkı ile yaşarlardı.

Ağalar, toprakları üzerinde yaşayan ve bu nedenle malları olan tüm kadınların ilk gece hakkına sahiptiler.

Onların bu hakları genellikle krallar ve imparatorlar tarafından da kabul edilirdi.

Böylece bu hak, tüm dünyada tarım toplumlarının bir geleneği haline gelmişti.

Kimi yerlerde, örneğin, toprak mülkiyetinin genellikle devlet denetiminde bulunduğu dönemlerde Osmanlı'da bu hak biraz yumuşamış, Ağa'nın sadece evlenme için izin vermesi biçimine dönüşmüştü.

Peki Ağa'nın ilk gece hakkı nasıl korunacaktı?

Yani Ağa, evlenecek olan kızın, kocasından önce, **ilk kez** kendisinin yatağına girdiğine nasıl emin olacaktı?

Yanıt açık: Bekâret yoluyla.

Yani bekâret kavramı ne yazık ki, **Toprak Ağaları**'nın **ilk gece hakkının güvencesi** olarak geliştirilmiş bir gelenektir.

Anımsayacaksınız, 1990'ların ortalarında **Cesur Yürek (Brave Heart)** adıyla, ünlü Avustralyalı aktör **Mel Gibson**'un başrolünü oynadığı bir film izlemiştik.

Mel Gibson, bu filmde, İngiltere Kralı'na karşı ayaklanan bir İskoç Ulusal Lideri'ni canlandırıyordu.

İşte bu filmde, İskoçlar tam zaferi elde edecekken, **İngiltere Kralı**, **İskoç Toprak Ağaları**'na, daha önce ellerinden almış olduğu **İlk Gece Hakkı**'nı ve toprakları üzerindeki **vergi egemenliğini** yeniden veriyor, bunun üzerine, İskoç Lordları, **Mel Gibson**'u yalnız bırakarak, İngilizler'in yanına geçiyor ve böylece İskoçya'nın bağımsızlığını önlüyorlardı.

Yine anımsayacaksınız, zaten **Mel Gibson**'un filmde bütün bu kavgaya girmesinin asıl nedeni, bir Lord'un, evleneceği kızın **İlk Gece Hakkı**'nı kullanmak istemesinden kaynaklanıyordu.

***

Sevgili kızlarım,

Aslında yemek, içmek ve uyumak ile cinsellik arasında belki de **uygun yer ve uygun zaman** açısından belli koşutluklar aranabilir.

Her ne kadar, **yemek, içmek, uyumak çok doğaldır ve bunları konuşmak da aynı derecede normal karşılanır,** dediysem de, aslında kendi varlığımızı sürdürmek için yapmak zorunda olduğumuz bu etkinliklerin de yerleri ve zamanları açısından belli toplumsal kurallar ve değerler vardır.

Bu açıdan belki de **cinsellik** ile **yemek, içmek ve uyumak** etkinlikleri arasındaki farkı, cinselliğin daha sınırlı ve kısıtlı bir yer ve zaman içinde normal ve doğal karşılanmasına bağlayabiliriz.

Cinsel etkinlikler üzerindeki denetimleri, yeme, içme ve uyku ile ilgili şu örneklere göre irdelersek, belki ne demek istediğimi daha iyi anlatabilirim:

Diyelim ki, sabah saat 10'da mesleğinizle ilgili bir toplantıdasınız ve **uyuyorsunuz**.

Diyelim ki, akrabalarınızda konuksunuz ve tıka basa yediğiniz bir öğlen yemeğinden hemen sonra **karnım acıktı** diyorsunuz.

Örnekleri daha aykırı noktalara taşıyabiliriz:

Yemek yemek normaldir diyerek, bir geçit töreninde bir elinizle bayrak taşıyorken, öteki elinizde bulunan sandviçi yiyorsunuz.

Ya da uykum geldi diyerek, bürodaki masanızın üzerine yatak serip uyuyorsunuz.

İşte bu örnekler ne denli tepki alırsa, belki de cinselliği, toplumun alışık olmadığı biçimde yaşamak da aynı biçimde tepki çekecektir.

Bireysel özgürlüklerimiz, toplumsal değer ve kurallarla sınırlı ve kısıtlıdır.

Çünkü unutmamak gerekir ki, herkesin bireysel özgürlüğü başkalarının bireysel özgürlükleriyle sınırlanmış ve kısıtlanmıştır.

Başkalarının özgürlükleri, toplumsal değer ve kurallarla ve yasalarla korunur.

Akıllı insan, bireysel özgürlüklerinin sınırları ile, toplumsal denetimlerin egemenliklerini iyi dengeleyebilen insandır.

Sonuç, olarak, siz siz olun, en doğal haklarınız olan yeme, içme uyuma ve cinsellik konusundaki özgürlüklerinizi bile, başka kimseleri rahatsız etmeden kullanın.

Ayrıca unutmamanız gereken bir nokta da karşılıklılık ilkesinin herkes için geçerli olduğudur:

Erkeklerin size **malları** gibi davranmasını istemiyorsanız, siz de erkekleri **malınız** gibi görmeyin.

Galiba çağdaş ve başarılı bir ilişkide işin sırrı “karşılıklı saygının eşitliğinde.”

Özgürlük sorunlarımızı da, genetik özelliklerimize ya da çevresel koşullanmalarımıza ne denli bağımlı olduğumuz açısından değil de, **bireysel ve toplumsal karşılıklılık** ilkesi açısından ele alırsak, daha sağlıklı sonuçlara varabiliriz sanıyorum:

Kısacası bu konudaki çözüm de, k**endine yapılmasını istemediğin şeyi başkasına yapma** ilkesinin **yaşama geçirilmesinde** yatıyor herhalde.

Eşitlik ve adalet duygularının, önce ailede yaşanan karşılıklı saygı ile geliştiğine inanan ve sizi sevdiği kadar, size saygı duyan babanız.

Gökkuşağı ve Siz

Sevgili kızlarım,

Fiziksel ayrılığınızın yanında, sizle birlikte yaşanmamış güzelliklerin, paylaşılmamış derinliklerin acısı ayrıca gönlümü dağlıyor.

Ne mutlu bana ki, henüz hepimiz hayattayken, yani eksikliklerimizi tamamlamak olanağı hâlâ varken sizin gurbete gidişinizin üzüntüsü, bana bu gerçeği fark ettirdi.

Bu mektubu, paylaşılmamış güzelliklerin, yaşanmamış anıların hüznüyle yazıyorum.

Dilerim yeniden buluştuğumuzda bu eksikliğimizi gideririz.

Gerek birlikte geçirdiğimiz zamanın kısalığı, gerekse günlük yaşamın inanılmaz hayhuyu, pek çok doğal ve sanatsal güzelliği birlikte yaşamımızı engelledi.

Örneğin sizinle birlikte hiç gökkuşağı seyretmedik.

Hatta sizin gökkuşağı görüp görmediğinizi bile bilmiyorum.

Hani yağmurdan sonra, ya da kimi zaman yağmur yağarken ortaya çıkar.

İnsan gözünün algılayabildiği tüm renklerden oluşur.

Gökyüzünde, bulutlardan başlayıp yeryüzünde biten, ya da tam tersi, yeryüzünden başlayıp, gökyüzünde bulutlar arasında son bulan, bir daire parçası biçiminde, rengârenk bir doğa harikası.

Çok ender olarak da, ufkun tümünü kapsayan, yeryüzünden başlayıp, yine yeryüzünde biten bir yarım daire.

Seyrine doyulmaz bir manzara.

Bilgili kızlarım. biliyorsunuz, insan çıplak gözle, morun ötesindeki ve kırmızının altındaki renkleri algılayamaz.

Gökkuşağı, çıplak gözümüzün görebildiği renk titreşimlerinin sınırını belirleyen kırmızı ve mor arasındaki renklerden oluşur:

Bir başka deyişle, insan gözünün çıplak olarak, herhangi bir araç kullanmadan algılayabildiği renklerin tümü gökkuşağında vardır.

Eskiler, **alâim-i semâ** derlerdi gökkuşağına.

Alâim, (ikinci â, kâğıt sözcüğünde olduğu gibi ince okunur), alametler demek; yani işaretler, nişanlar.

Semâ da, gökyüzü.

Alâim-i semâ, gökyüzünün işaretleri, gökyüzünün nişanları anlamına geliyor.

Ama **alâim-i semâ**'nın bu anlamı, sadece sözlük karşılığı kelimelere göre.

Oysa **alâim**'in, yani alametlerin, Arapça'da kullanımının bir başka anlamı daha var: **Alâmet** sözcüğü **mucize** anlamına da geliyor.

Yani **alâim**, **mucizeler** biçiminde de anlaşılabilir.

Böylece eski dilimizde gökkuşağı karşılığı olan **alâim-i semâ, göğün mucizeleri** anlamına geliyor.

Ne kadar güzel değil mi.

***

Sevgili kızlarım,

Birlikte yaşanmamış güzelliklerden söz etmek istediğim bu mektubumda, yaşama, **hayatın tümü sanki bir gökkuşağı imiş gibi** bakmanın güzelliğini anlatmak istiyorum.

Bana göre, yaşamın kendisi bir mucizedir.

Örneğin, **yaşamla bağımızı oluşturan, duygu ve düşüncelerimize biçim ve yön veren beş duyumuz, kendi içlerinde ayrı ayrı birer mutluluk pınarıdır.**

Görmek, dokunmak, işitmek, koku almak ve tat almak, her biri hem ayrı dünyaları temsil eden ve böylece tek tek kendi başlırına yaşamın güzelliklerini algılama konusunda bize bir gökkuşağının farklı renklerini duyumsatan, hem de bir araya geldiklerinde yine gökkuşağının bütünsel güzelliğini temsil eden yetilerimizdir.

İşte yaşamın hızlı ve tekdüze akışındaki monotonluğun yeknesaklaştırdığı günlük hayatımızın içinde, bize hem çok doğal hem de çok normal geldiği için önemini pek de algılayamadığımız bu mucizevi güzellikler, yani çevreyi algılama yeti ve yeteneklerimiz, beni her zaman büyülemiştir.

Yaşama bu gözle bakarken, karşılaştığım olayların bir bölümünü **gökkuşağı etkisi** diye adlandırdığım bir olguyla tanımlamak ve sizi de bu olgu çerçevesinde betimlemek iniyorum.

***

Biliyorsunuz, gökkuşağının bir adı da **ebemkuşağı**'dır.

Size bu mektubu yazarken, yemek sofralarındaki tartışmalarımız aklıma geldi ve o sıralarda hep yaptığımız gibi biraz sözlük karıştırdım.

Böylece gökkuşağının şimdiye kadar hiç duymadığım bir adını daha öğrendim A**li Püsküllüoğlu**'nun sözlüğünden:

Önce hemen belirteyim ki, sizler için bilgisayara aldığım ("kaleme aldığım" karşılığı) bu mektupları hiç de öyle, hemencecik, bilgisayarın başına oturur oturmaz, tıkır tıkır, çabucak yazamıyorum.

Tam tersine, uzun uzun düşünerek, pek çok kitap karıştırarak ve defalarca tekrar tekrar yazarak açıklayabiliyorum duygu ve düşüncelerimi.

İşte bu mektubu yazarken de, hem kendimi anlatabilmek için çok zorlandım, hem de yanlış yapmamak için aynen yemek sofrasındaki konuşmalarımızda yaptığımız gibi pek çok kaynağa baktım.

Püsküllüoğlu'nun *Türkçe Sözlük'ü* bunlardan sadece biri.

Bu sözlükteki **alkım**'ın, yani gökkuşağının tanımını pek sevdim, onu sizlerle de paylaşmak istiyorum:

"Düşmekte olan yağmur damlalarında güneş ışınlarının kırılıp yansımasıyla gökyüzünde ortaya çıkan yedi renkli bir kuşak biçimindeki görüntü, ki buna gökkuşağı, ebemkuşağı, yağmur kuşağı da denmektedir."

Böylece gökkuşağı için bir sözcük daha öğrenmiş oldum: **Yağmur kuşağı.**

Bu arada, gökkuşağı için sözlük karıştırırken, yeni Türkçe, daha doğrusu "arı Türkçe" ya da "öz Türkçe" denilen ikinci bir sözcük daha öğrendiğimi itiraf etmeliyim:

Pek çok sözlükte, örneğin şaşırtıcı bir biçimde **Devellioğlu'nun lügatında**, gökkuşağı karşılığı olarak **al yeşil kuşak** adıyla da karşılaştım.

Aslında **al yeşil kuşak**, gökkuşağını tanımlamak bakımından mantıklı bir sözcük.

Ama ben, aynen **alkım** gibi, gökkuşağına **al yeşil kuşak** dendiğini de hiç duymamıştım.

Demek ki insan benim yaşımda bile, kendi dilini hâlâ **okuyarak** öğrenebiliyor.

Yine de bana öyle geliyorki, **alkım** ve **al yeşil kuşak** Türk Dil Kurumu tarafından üretilmiş ama tutmamış sözcükler.

Gökkuşağı gibi güzelim bir sözcük varken, **alkım** ya da **al yeşil kuşak** niye kullanılsın ki?

Üstelik **ebemkuşağı** da bir seçenek olarak ortadayken.

İsteyen **ebemkuşağı** der, isteyen **gökuşağı**.

Aynen **alâim-i semâ** yerine eskiden kimilerinin de **alâim-üs semâ** dediği gibi.

Bildiğiniz gibi, Arapça'da tamlamalar "i" ya da "üs" gibi ekler alarak sözcükleri birbirlerine bağlarlardı.

Bu nedenle de, kimileri **alâim-i semâ**, kimileri de **alâim-üs sema** derlerdi.

Bu arada, bu sözcükleri ve anlamlarını bilmeyen halkımızın, zamanla, **alâim-i sema** kelimesini, **eleğimsağma** biçiminde söylemeye başladığını belirtmeliyim.

Bugün hâlâ Anadolu'nun birçok yerinde, halkın, anlamını bilmediği **alâim-i semâ** yerine, ikisinin de anlamlarını bildiği, elek ve sağmak sözcüklerine benzeterek yaptığı **eleğimsağma** terimini kullandığını duyabilirsiniz.

Yine de gerek **alkım** gerekse **al yeşil kuşak** terimlerini, Türkçemizi zenginleştiren sözcükler olarak düşündüğümü belirtmeliyim.

Ayrıca sözlük karıştırırken, bu mektupta çok kullandığım **mucize** kelimesi karşılığı olarak **tansık** sözcüğünün üretilmiş olduğunu da bir kez daha anımsadım.

***

Canını kızlarım benim,

Görüyorsunuz, birlikte geçirdiğimiz günlerin davranış biçimleri o denli içime işlemiş ki, şimdi sizden uzaktayken bile. birlikteyken yaptıklarımızı tekrarlamaktan, konuşurken sözlüklere başvurmaktan ve öğrendiklerimi sizlerle paylaşmaktan kendimi alamıyorum.

Türkçemiz çok güzel ve çok zengin bir dil.

Kökü Osmanlıcaya dayandığı için, Arapça ve Farsçadan da etkilenmiş.

Daha sonra Cumhuriyet dönemindeki "özleştirme akımı" dilimize yeni zenginlikler getirmiş, pek çok yeni güzellikler katmış.

Ben dilimizin tüm olanaklarını, yani kökeni ne olursa olsun tüm sözcükleri birlikte kullanmayı seviyorum.

Öz Türkçe sözcükler de Osmanlıca kelimeler de benim için, kendimi ifade etmekte birer araç.

Bu çerçevede, **gökkuşağı** terimi üzerinde biraz daha sözlük karıştırdım.

Arapçada, gökkuşağının bir adı daha var: **Kavs-i kuzah** da diyorlar.

Kavs ya da **kavis**, **yay** anlamında.

Kuzah ise, çok anlamı olan bir sözcük: Hem **bulutlara karışan bir melek** anlamına geliyor, hem de **şeytan**; ayrıca **renk renk çizgi** demek.

İşte **kavis** ile **kuzah**, **kavs-i kuzah** biçiminde bir Arapça tamlama olunca, gök kuşağı anlamına geliyor.

Kavs-i kuzah için **Ferit Devellioğlu**'nun *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat* adlı yapıtına bakarken, gökkuşağının Arapçada bir adı daha olduğunu gördüm: **Kavs-i kudret.**

Hiç kuşkusuz, burada **kudret** Allah anlamına geliyor.

Böylece Arapçada gökkuşağı için, **Allahın kudreti** anlamına, bu güzelliğe **ilahi** bir anlam da yükleyen bir isim daha ortaya çıkıyor.

Biliyorsunuz, eskiden, özellikle doğanın ve bu arada uzayın sırları daha çözülmeye başlamadığı dönemlerde, insanlar aya, güneşe ve şimşek, yıldırım gibi gökyüzü olaylarına tapmışlardı.

Bu çerçevede, insanların o ilkel dönemlerde, gökyüzünde birdenbire beliren bu rengârenk güzellik karşısında neler hissettiğini tahmin etmek çok zor olmasa gerek.

Gökkuşağına Farçada **âdyende** veya **âfendâk** da diyorlar. Her iki sözcükteki "a" harfleri uzun okunuyor.

Bildiğiniz gibi gökkuşağı İngilizcede **rainbow** sözcüğü ile karşılanıyor: Sözcük be sözcük çevirisi **yağmur yayı** anlamında

Fransızcada ise **arch de ciel** deniyor: Bu tamlamanın da kelime be kelime anlamı **gök yayı** biçiminde.

***

Sevgili çocuklarım, bu mektupta size birlikte paylaşamadığımız gökkuşağının büyüleyici güzelliğinden, **bir yaşama sevinci göstergesi olarak** söz ediyorum ama aslında galiba dilimin altındaki bakla, sizlerin ailemizin yaşamında yarattığınız **gökkuşağı etkisi.**

Sevgili kızlarım,

Dünyaya gelmenizle birlikte, güzelliğiniz ve çeşitliliğiniz, ailemizde tam bir **gökkuşağı etkisi** yarattı:

Nedir **gökkuşağı etkisi**?

Gökkuşağı etkisi, bir insanın bir güzellik mucizesi, bir renk cümbüşü, bir duygu seli, yeni dinmiş yağmurun bıraktığı duru

temizliğin üzerine doğan güneşin göz kamaştıran ışıltısı ile oluşan gökkuşağıyla karşılaştığı zaman algıladığı bir duygudur.

Bu duyguyu, **gerçek bir sevgiyi** yaşamış olan herkes tanır.

Onlar bilirler ki, **gökkuşağı mucizesi tüm benliğimizi bir başka âleme taşır.**

Aslında benim gökkuşağına ilişkin çeşitli Arapça ve Farsça sözcükleri açıklarken **mucize** kavramına dek gitmemin altında, sizlerin bize getirdiğiniz güzelliklerin mucizevi niteliğini daha iyi vurgulayabilme kaygısı da yatıyordu.

Kız çocuğunun o yumuşaklığını ve vefasını anne-baba-ağabey sevgisiyle bütünleştirerek yüceleştiren güzelliğini, iki ile çarpan ikiz doğumunuz, dünyaya geldiğiniz andan itibaren sizi **gökkuşağı etkisi**'yle donatmıştı.

Bugüne dek ailemize hep **gökkuşağı etkisi** yaptınız.

Dilerim çevrenizde bu etkinizin farkına varan insanlar da olmuştur.

Yoksa, bunu sadece anneniz, babanız _ve ağabeyinizle sınırlı tutmak bizim için de sizin için de fazla bencillik olur, diye düşünüyorum.

***

Bana gelince sevgili kızlarım, ben zaten bütün yaşamı boyunca gözlerini, bastığı ve dokunduğu yerlerdeki pisliklerden çok, gökteki mucizevi güzelliklere dikmiş olan ve bu güzellikleri günlük yaşamın olağanlığı içinde algılamaya yönelik bir iç disiplin geliştirmeye çalışmış bir baba, bir eş, bir vatandaş, bir insanım.

Benim için ilk **gökkuşağı etkisi**, içinde büyüdüğüm ailede, yani annem-babam ve ağabeyim ile birlikte yaşarken ortaya çıkmıştı.

Ağabeyimin zamansız ve aniden ölümü, arkasından babamın **yüreğine inerek** bu dünyadan ayrılması, beni birden bire sahip olduğum bu mucizevi güzellik konusunda derin ve hüzünlü bir bilince eriştirdi sanıyorum.

Yoksa herkes gibi ben de **içinde büyüdüğüm aileyi** olağan bir çevre sayıp, onun **gökkuşağı etkisinde** kalmayabilirdim.

Ama içinde büyüdüğüm ailenin mucizevi güzelliğini, ağabeyimin ve babamın kaybından sonra, daha 18 yaşında, İstanbul'dan ayrılıp, okumaya Ankara'ya, Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne geldiğimde algılamış, çok şanslı bir çocuktum ben.

Yitirdiğim ağabeyim ve babam, bana eskiden nelere sahip olduğumu çok iyi anlatmışlardı.

Eskilerin “Her felaketten bir nimet doğar” sözü, sanki benim için söylenmişti:

Beklenmedik biçimde ağabeyimi, arkadan babamı kaybetmem, bana sahip olduğum ve **doğal** saydığım güzelliklerin ve olanakların önemini, henüz onlara sahipken algılayabilmem konusunda büyük bir ders vermişti.

İnsanlar, gözlerinin gerçek önemini ve görmenin mucizevi güzelliğini ancak kör olduklarında anlayabilirler gibi bir anlama geliyor yukarda belirttiğim **algılama** işi.

İşte ben **gökkuşağmm mucivezi güzelliğini** yaşamımın her anında, her insanda, her olayda arayabilme alışkanlığını bu nedenle elde ettim.

Derken içine sizin doğduğunuz **kendi ailemizi** kurduk annenizle.

Anneniz ve **kendi ailemiz**: İşte yaşamımdaki iki **gökkuşağı etkisi** daha.

Derken bu ailenin içine ağabeyinizin, ilk evladın doğuşu, yeni bir **gökkuşağı etkisi.**

İşte siz benim için böyle bir **mucizevi âleme** doğdunuz.

Ve kendi gökkuşağı etkinizi bu âleme eklediniz.

***

Sevgili çocuklarım,

Cennet de cehennem de insanın içindedir.

Yaşamı taşınmaz bir yük gibi görenler, kendi ürettikleri bir cehennemde yaşar.

Yaşamı, **gökkuşağı etkisi**’nin mucizevi iklimi içinde bir armağan olarak algılayanlar ise, kendi cennetlerini bu dünyada inşa etmiş kişilerdir.

Siz bize bu cenneti yaşattınız.

Yaşatmaya da devam ediyorsunuz.

Dilerim siz de kendi ürettiğiniz âlemde, gökkuşaklarıyla donanmış böyle bir cennette yaşarsınız.

Yaşamı sizlerin sayesinde, gökkuşağının tüm güzellikleriyle donatılmış olan babanız.

Kıskançlık ve İlkellik

Canım kızlarım,

Sizlere özlem dolu mektuplarımı yazarken doğal olarak hep sevgi gibi güzel duygular üzerinde duruyorum.

Çünkü hem sizi çok seviyorum, hem de çok özledim.

Oysa bizim sohbetlerimizde sizin eleştirel zekânız sürekli olarak karşıtlıkları gündeme getirir, her duygunun, her düşüncenin tersini de sorgulardı.

İşte bu mektubumda, sanki sizlerin sevgi üzerine çeşitlemelerinizi dinlemiş, sevgi ile bağlantılı kavramları sorgulamanızı duymuş gibi, bizim toplumda genellikle sevgi ile birlikte anılan bir başka duygu, kıskançlık üzerinde durmak istiyorum.

Bence kıskançlık en büyük ilkelliktir sevgili kızlarım.

Hele hele, erkeklerin kadınları, kızları ya da sözde sevdiklerini kıskanmaları, kimi zaman ilkelliğin en korkunç biçimine dönüşebilir.

Şimdi o zeki bakışlarınızla ve eleştirel yaklaşımınızla, **Yine cinsiyet ayrımcılığı yapıyorsun galiba. Neden kadınların ya dı kızların erkekleri değil de, erkeklerin kadınları ve kızları kıskanmalarını vurguluyorsun?** dediğinizi duyar gibiyim.

Bir kez hemen belirteyim ki, toplum, kadınların kızların aleyhine cinsiyet ayrımcılığı yaptığı için ben de zorunlu olarak bu konuda tersine bir ayrımcılık yapıyorum.

Evet, itiraf ediyorum: Bu konuda (daha pek çok konuda olduğu gibi) **kızlardan, kadınlardan yana ayrımcılık yıpıyorum.**

Çünkü toplum onlara haksızlık ediyor.

***

Çünkü toplum, pek çok konuda olduğu gibi, kıskançlık konusunda da, kadın-erkek ayrımı yapıyor.

Siz hiç **kıskandığı için** eşini ya da sevgilisini öldüren kadın ya da kız duydunuz mu Türkiye'de?

Hayır değil mi?

Çünkü kadın eşini ya da sevgilisini kıskansa bile, bunu cinayet nedeni olarak görmüyor.

Ama gazeteler ve televizyonlar, erkek katillerin **kıskançlık cinayeti** haberleriyle dolu.

Neden?

Çünkü, erkekler, kadınlara, kızlara, **mal** muamelesi yapıyorlar da ondan.

Kendi malı olan birisinin, başkası ile konuşması, gülüşmesi ya da arkadaşlık etmesi, onların, **erkeklerin gururlarını** incitiyor da ondan.

***

Sevgili kızlarım,

Erkek **kıskanınca** ne yapıyor:

Dövüyor, sövüyor, bir insanın başka bir insana yapmasının doğru olmayacağı her türlü muameleyi yapıyor.

Neden?

Kendilerine sorarsanız yanıt hazır: **Çok seviyordum, dayanamadım...**

Peki insan sevdiğine küfür eder mi?

İnsan sevdiğine hakaret eder mi?

İnsan sevdiğini döver mi?

Hayır sevgili çocuklarım, hayır:

Kıskançlığın ve kıskançlığa dayalı şiddetin altında sevgi de yok, aşk da yok.

Sadece erkek bencilliği, kadını kendi malı olarak görme ilkelliği var.

Basında ve televizyonlarda, kıskandığı için eşini ya da sevgilisini öldüren kadın haberleri pek yok ama buna karşılık, kimi zaman, uyuyan kocasını balta ile doğrayan, ya da kaynar suyla haşlayan kadınların haberleri yer alıyor kitle iletişim araçlarında:

Dayaktan ve zulümden bunalmış ve baskı altında aklını kaçırmış kadınların haberleri.

Hiç düşündünüz mü, insanı hayvana dönüştüren cinayetlerin nedenleri, cinsiyete göre neden bu denli farklı?

Hangi psikolojik ve sosyolojik oluşumlar, erkekleri kıskançlıktan dolayı, hangi toplumsal süreçler, kadınları çaresizlik sonucu cinayete yöneltiyor?

Bu sorunun yanıtı ne yazık ki çok basit ve çok açık:

Bütün bunların sorumlusu **erkek egemen feodal kültür.**

Kentlere yığılan, fakat **kentlileşemeyen** yani **uygarlaşamayan** ailelerimiz, hâlâ, kadınıyla erkeğiyle, kırsal kültürün, tarım

kültürünün, köy kültürünün, yani kısacası **erkek egemen feodal kültürün** taşıyıcıları.

Buradaki dehşet verici gerçek, annenin de, yani ailedeki kadının da erkek egemen feodal kültürün taşıyıcısı olması:

“Aman kızım, çok gezme adın çıkar.” “Aman kızım, çok gülme hafif kadın derler.” “Aman kızım, baban duymasın, çok kızar.” “Aman kızım, erkektir yapar.” “Kocadır döver, ne yapalım.”

Erkek egemen feodal değerlerin yeni kuşaklara tüm ilkelliğiyle aktarılmasında ne yazık ki, kadınlarımız da erkeklerimiz kadar, belki de onlardan daha suçludur.

İşte kıskançlık cinayetlerinin de, dayak baskısından bunalma cinayetlerinin de altında yatan öge bu kültürün egemenliğidir.

Kıskançlık cinayetlerinde, erkek, toplum ondan öyle davranmasını beklediği için kadını öldürür, kadın ise, toplumda kaçacak yeri bulunmadığı için, son çareyi, dayak makinesini yok etmekte bulur.

***

Sevgili kızlarım, canlarım benim,

Kıskançlık, pek çok kişinin öne sürdüğü gibi, erkeğin, sevdiğini başkasına kaptırma korkusundan ya da rekabet duygusundan değil, sadece ve sadece ilkel bir egoizmden kaynaklanır.

Erkeğin kıskandığı, kadının konuştuğu ya da selam verdiği kişi değil, doğrudan doğruya, kadının, erkeğinin denetimi dışında yani özgür iradesiyle davranması olgusudur.

“N**eden o adama selam verdin?”, “Neden o adamla konuştun?”** soruları ve suçlamaları, asla konuşulan ya da selam verilen kişi ile ilgili değildir.

Bu suçlamalar doğrudan doğruya, **“Sen benden izin almadan nasıl insanlara selam verirsin?”** ya da **“Sen benden izinsiz, başkalarıyla nasıl konuşursun?”** anlayışını yansıtan bir biçimde, kadının kimliğini, kişiliğini, özgürlüğünü reddeden bir davranıştır.

Çünkü kıskanan ve bunu şiddet yoluyla dışavuran erkek, aslında ilkel bir anlayışla, kadını malı gibi gören, onun özgürlüğünü ve özerkliğini, kısacası, kadının da kendisi gibi bir insan olduğunu reddeden erkektir.

Nereden biliyorsun? mu diyeceksiniz?

Çok basit: Erkekler, kadında kıskandıkları davranışları bizzat yapma hakkını kendilerinde nereden buluyorlar?

Gece eve geç gelmek kadın için dayak nedeni, erkeğin doğal hakkı.

Arkadaşlarıyla buluşmak kadın için dayak nedeni, erkeğin doğal hakkı.

Terbiyem uygun olmadığı için, erkeklerin kadınlara yasakladıkları ama kendilerinin yapmakta hiçbir sakınca görmedikleri, hatta övüne övüne anlattıkları öteki davranış örneklerini vermiyorum.

***

Sevgili kızlarım,

Biz, sizleri, insanlıktan nasibini alamamış mahlûkların malı olasınız diye değil, eğer isterseniz, çağdaş ve uygar insanlarla, eşit koşullarda yuva kurabilesiniz diye büyüttük.

Evlenmek istemezseniz, ya da uygun bir eş bulamazsanız, ömrünüzün sonuna dek bekâr da yaşayabilirsiniz.

Bizim evimiz de, gönlümüz de size her zaman açık, tabii bizimle oturmak isterseniz.

Her ne pahasına olursa olsun evlenmek, anne olmak, bedeli çok yüksek olacaksa, sizi mutlu kılmak yerine mutsuz edecekse, niçin bir zorunluluk olsun ki?

Bu konuda beni korkutan, toplumun pek çok kesiminde hâlâ egemen olan feodal değer yargıları.

Yurtdışında da eğitim görmüş olsa, çok çağdaş bir sektörde de çalışsa, hatta iyi bir aileden bile gelse, yine de bir erkeğin, feodal değerlerini **aşırı kıskançlığın gerekçeleriyle** sizin hayatınızı karartan bir yapıda kullanması çok büyük bir olasılık.

Sevgili kızlarım, bilirsiniz, **Aşkın gözü kördür,** derler.

Bu yargı esas olarak doğrudur da.

İnsan gerçekten âşık olduğunda, karşısındakinin gerçek yüzünü pek göremez, onu hep bir bulut arkasında, çirkinlikleri törpülenmiş, güzellikleri ise abartılmış bir siluet olarak algılar.

Bir süre sonra evlenip, **cicim ayları** geçince gerçek ortaya çıkar ama o zaman da artık çok geç olmuştur.

Bu nedenle kıskanç biriyle karşılaştığınızda, ya da size yaptığı baskıları **kıskançlık maskesiyle örtmeye çalışan** birini

tanıdığınızda, daha yol yakınken hemen ayrılın.

Yoksulluk, çirkinlik, hatta eğitimsizlik ve tembellik bile, bir ailenin sıcak ve sevgi dolu havası içinde aşılabilir.

Ama ilkel kıskançlık asla.

Çünkü o, doğrudan doğruya sizin kimliğinize, kişiliğinize, özgürlüğünüze, özerkliğinize, kısacası insanlığınıza yönelmiş bir saldırıdır.

Bu konuda bir gerçeği de asla unutmamanız gerekir:

İlk tanışma ya da nişanlılık dönemlerinde yaşanan sorunlar, aslında sonradan yaşanacak olanların çok hafifi, çok bastırılmış halidir.

Çünkü ilk günlerde her iki taraf da, birbirine iyi yanlarını göstermeye, kötü yönlerini ise bastırmaya ya da gizlemeye çalışır.

Bu aslında illa bir kötü niyet, bir hesap ya da bir **içten pazarlıklı** olma durumu değildir.

İnsanlar yeni tanışmanın heyecanıyla, birbirlerine daha özenli, daha nazik ve daha sevecen davranırlar.

Halk arasında evliliğin ilk aylarına bu nedenle **cicim ayları** denir.

İşte eğer daha işin başında, yani ilk tanıştığınız sıralarda karşınızdakinde bir **aşırı kıskançlık** belirtisi görürseniz, o ilişkiyi hemen sona erdirmeniz gerekir diye düşünüyorum.

Çünkü, **Ne yapalım, beni çok seviyor da ondan kıskanıyor** gerekçesi asla, ama asla geçerli değildir.

Tam tersine, henüz tanışmanın ilk zamanlarında bile dışavurulan **aşırı kıskançlık** eğilimleri, karşınızdakinin sizi malı gibi gördüğünün bir kanıtı ve daha sonraları, örneğin evlendikten sonra yaşayacağınız **cehennem hayatı**'nın bir habercisidir.

Hiç unutmayın sevgili kızlarım, kıskançlık, hele aşırı kıskançlık, sevginin değil, ilkelliğin belirtisidir.

Sevginin değerini kıskançlıkta değil, özgürlükte arayan babanız.

Her Genç Kız Güzeldir

Sevgili kızlarım,

Biliyorsunuz, **annenizin ve benim gözümde dünyanın en güzel insanları sizlersiniz.**

Anımsıyor musunuz, ne zaman size çok güzel olduğunuzu söylesek, bize, **“Kuzguna yavrusu anka görünür,”** derdiniz.

Çocukların, kuzgun yavrusu kadar çirkin de olsalar, anne-babalarına efsanevi **Zümrüd-ü Ankâ** kuşu kadar güzel ve görkemli göründüğünü belirten bu atasözünü aslında bizden öğrenmiştiniz ama, daima tam yerinde kullanırdınız.

Pek çok konuda olduğu gibi bu konuda da **gerçekçiliğiniz** ve **alçakgönüllülüğünüz** şaşırtıcı, ama doğruydu.

Her anne baba için, dünyanın en güzel insanları kendi çocuklarıdır.

Gerçekçisiniz derken, sizin güzel olmadığınızı söylemek istemiyorum.

Tam tersine, başkalarının gözüne ne kadar çirkin ya da ne denli güzel görünürseniz görünün, bütün kızlar gibi, anne- babanızın sizi **çok güzel** olarak algıladığının farkında olmanızı kast ediyorum.

Bir başka deyişle, güzellik sizin **görünüşünüzde** olduğu kadar, hatta ondan daha çok, size bakanın **gözlerindedir** ve siz bu gerçeği biliyorsunuz.

Sanıyorum bu konuyu en iyi, **Elif’**in evin duvarlarına yaptığı resimleri tartışırken irdelemiştik.

Bir sanat ya da edebiyat yapıtının esas etkisi, onu izleyenin bilincinde oluşan etkidir.

Bu etki ise bir sanat yapıtının yaratıcısına bağlı olduğu kadar, onu izleyenin gözlerinde, kulaklarındadır.

İşte insanlara bakarken ve onları değerlendirirken de aynı mekanizma işe karışır ve bakılan kişinin nesnel nitelikleri kadar, ona bakan insanın eski deneyimleri, değer yargıları yani özel algılamaları da etkili olur.

Tabii, bu genel yargı, çocuklarına bakan anne-babalar için de doğrudur.

İşte siz bütün konuşmalarımızda ve sizlere yönelik değerlendirmelerimizde sizi övdükçe, büyük bir alçakgönüllülükle bu

mekanizmaya işaret eder ve bizim olayı biraz abarttığımızı vurgulardınız.

Benim bu mektupta sizlerle paylaşmak istediğim konu ise bundan biraz daha farklı.

Hiç kuşkusuz, güzellik, yakışıklılık, görülenden çok, bakanda oluşan bir duygudur.

Ama bu duygu **nereden kaynaklanır?**

Daha doğrusu, **bir insanı güzel yapan özellik ya da özellikler nelerdir?**

Sadece dış görünüş mü?

Yani güzellik yalnızca **fiziksel** bir özellik midir?

Eğer **fiziksel** ise, esas olan yüz güzelliği mi, yoksa vücut güzelliği mi?

Ya da her ikisi birden mi? Peki ya saç biçimi, giyim-kuşam, koku?

Yoksa bir insanın asıl güzelliği, konuşmasında, karşısındakine gösterdiği ilgide, nazik, terbiyeli, görgülü **tutum ve davranışlarında** mı ortaya çıkıyor?

Ya da fiziksel özelliklerin ötesinde, daha derinde yatan bir **ruh güzelliği** mi, insanı asıl güzel yapan?

Bütün bu özellikler bakılan, ya da görülen insanın özellikleri.

Ya bakan?

Acaba çocukluğumuzda çok sevdiğimiz bir öğretmeni, bir arkadaşı, bir akrabayı anımsattığı için mi karşımızdakini güzel buluyoruz?

Yoksa beğendiğimiz bir film artistine benzediği için mi?

Sizce sarışınlar mı daha güzel ve yakışıklıdır, esmerler mi, kızıl saçlılar mı?

Neden?

Sakın karşımızdakini bize güzel gösteren şey, bizim içimizdeki cinsel açlık olmasın?

***

Şimdi özlemle anımsadığım aile içi konuşmalarımızda en ateşli tartışmalar **güzellik** konusunda olurdu. Ya ben sizlerin güzel bulduğu birinin hiç de güzel olmadığını söylerdim, ya da sizlerden biri benim güzel dediğim bir kişi için, **Aman o da güzel mi?** diye burun kıvırırdı ve hararetli tartışmamız başlardı.

Genellikle bu tartışmalarda anneniz hakem olurdu.

Sonunda da tabii ben pes ederdim.

Ne de olsa üçe ya da (ağabeyiniz ve/veya eşi de tartışmaya katılmışsa) dörde veya beşe. karşı bir kalırdım.

Gerek kadın güzelliği gerek erkek güzelliği kavramlarının zaman içinde ve toplumdan topluma değiştiğini biliyoruz.

Ayrıca, yukarıda da söylemeye çalıştığım gibi, güzellik kavramı sadece bir insanda olan özelliklere göre değil, ona bakanın niteliklerine göre de değişir.

Bence bütün bu değişen ögelere rağmen, yine de **klasik bir güzellik kavramından** söz etmek olanağı var.

Yani, üç aşağı beş yukarı, insanların her devirde, her toplumda **güzel** ya da **yakışıklı** diye niteledikleri kızlar ve erkekler vardır, diye düşünüyorum.

Ama hiçbir fiziksel güzellik, ne kadar olgun, ne kadar **süzülmüş** olursa olsun, **gençliğin** diriliği, dinamizmi, masumiyeti, değişmeye açıklığı, soruşturmacılığı kadar **çekici** olamaz.

Çünkü genç insan, özellikle de genç kız bizim geleceğimizdir.

İşte bu nedenle bu mektubumun başlığında **her genç kız güzeldir** dedim.

Belki sizlerle yürekten konuşmaya çalıştığım bu mektupta, “**Benim için** çirkin genç kız yoktur,” demeli ve bu yargımın bana özgü olan öznelliğini özellikle vurgulamalıydım.

Ama çevremde de benim gibi düşünen çok insan olduğunu biliyorum.

O nedenle, sizlere ruhumun derinliklerinden seslendiğim bu mektupta, **genç kızların güzelliği** konusundaki yargımı, belki de hakkım olmayarak, genel bir kanı biçiminde ifade ettim.

Aslında hemen şu anda aklınıza bir sürü **çirkin** (hem ruhen, hem fiziksel olarak) insanın geldiğini tahmin ediyorum.

Bu açıdan bu mektubu da, mektubun başlığını da eleştirebilirsiniz.

Ama olsun, bu mektup da, ötekiler gibi, size iç dünyamı açtığım, kendime özgü düşüncelerimi aktarmaya çalıştığım bir nevi **itiraf.**

O açıdan, katılmasanız da, ilgiyle okuyacağınızdan eminim.

***

Fiziksel görünüm, hiç kuşkusuz bir insanın kişiliğinin önemli bir parçasıdır.

Ama unutmayın ki sadece bir parçasıdır.

Kişiliğimizin başka parçaları da var.

Genellikle **ruhumuz** diye adlandırdığımız, **duygu ve düşüncelerimizin bütününden oluşan iç dünyamız,** kişiliğimizin, belki de **dış görünüşümüzden** bile daha önemli bir parçasını oluşturur.

Yüzümüzün ve bedenimizin her parçasını değiştirme olanağı sağlayan estetik ameliyatların artık çok yaygın olduğu günümüzde bence, iç dünyamız ve bunun yansıması olan tutum ve davranışlarımız bir insanı güzelleştiren ya da çirkinleştiren daha önemli ögeler halini aldı.

Yemek masasının başındaki tartışmalarımızın önemli bir bölümünü **silikonlu güzellerin** oluşturduğunu nasıl unutabilirim.

Sanıyorum, hepimizin üzerinde anlaştığımız tek nokta, **silikonlu güzellerin** çekici olmaktan çok itici, **sempatik** olmaktan çok **antipatik** nitelik taşıdığıydı.

Bir insanın hem **iç dünyasını** yansıtan, hem de b**izim ona bakışımızı belirleyen** en önemli kavram **sempati** kavramı galiba.

Hani bazı insanlara hemen kanımız kaynar.

Yüzünde, bakışında, ya da sesinde, konuşmasında veya gülümseyişinde bir şey bizi yakalamıştır.

İşte bu yakınlığı doğuran duygudur **sempati.**

İlginç olan nokta, bazı insanların, genellikle sadece bir kişiye, ya da sadece bize değil, genelde herkese **sempatik** veya **antipatik** gelmesidir.

Sanıyorum, bir kişi hakkında olumlu duygulara kapılmamızın en önemli nedeni, o kişinin bize karşı tutum ve davranışıdır.

Sıcak bir gülümseme, içten bir ilgi, belki de **sempatik** olmanın hem gerekli hem de yeterli koşullarıdır.

Peki neden bazı insanlar bize sempatik gelir de, bazı insanların antipatik olduğunu düşünürüz?

Sanıyorum, kendisiyle barışık, yaşama olumlu gözlerle bakan, yaşamında genel olarak mutlu olan kişiler başkalarına karşı da ilgili, sıcak ve sempatik davranıyorlar.

Bir başka deyişle **yaşama gülümsüyorlar.**

O zaman yaşam da onlara gülümseyerek karşılık veriyor.

İşte bu tür insanlar çevrelerine de **pozitif elektrik** veriyorlar ve biz onlara **sempatik insanlar** diyoruz.

Tabii bizimki gibi "köylülüğün ağır bastığı erkek egemen toplumlarda", çevrelerine gülümseyerek bakan, sıcacık ilişki kuran genç kızlar, derhal yanlış anlaşılmaya ve istismar edimeye de açıktırlar.

Toplum onları hemen damgalamaya, insanlara karşı duydukları güveni ve sevgiyi istismar etmeye hazırdır.

Ama sempatik genç kızlarımız, bu kötü ve ilkel tepkilerle başa çıkacak ölçüde akıl ve özgüven sahibidir, diye düşünüyorum.

En azından sizin öyle olduğunuzu ve çevrenize hem sempatik davrandığınızı ve hem de her türlü istismarlara kapalı olduğunuzu görüyorum.

Bu dengeli tutum ve davranışlarınızla da iftihar ediyorum.

Aslında tam bu noktada **antipatik** insanlara geliyoruz:

Bunlar genellikle, kendileriyle barışık olmayan, çevrelerine de kuşkuyla bakan insanlardır.

Hem kendileri mutsuz oldukları için, hem de aileleri, ya da çevreleri tarafından topluma ve karşı cinse kuşkuyla bakmaları öğretildiği için, herkese kapalıdırlar, çünkü herkesin kendileri için bir tehlike olduğunu düşünürler.

Tabii çevresine böyle bakan bir insanın ne denli itici ve antipatik olduğunu tarif etmeye gerek bile yok.

Sevgili kızlarım, bu arada size bir iyi insan, bir de kötü insan tarifi yapayım:

İyi insan, başkalarının sevinciyle sevinen, üzüntüsüyle de üzülen insandır.

Kötü insan, başkalarının üzüntüsüyle sevinen, sevinciyle de üzülen insandır.

İyi insanlar sempatik, ya da sempatik insanlar iyi, kötü insanlar antipatik, ya da antipatikler kötü insandır.

Tabii çok genel ve yüzeysel olarak konuşuyorum.

Hayatta her zaman "farklı insanlara" rastlamak olanaklı.

Çok iyi insan olup da antipatik davrananlarla, ya da çok kötü insan olup da sempatik davrananlarla sık sık karşılaşabilirsiniz.

Hele politikacılar arasında.

Ama onları hemen anlayacağınızı sanıyorum.

“Sempatik” olmanın birinci koşulu “gülümsemedir”, sadece dudaklarla değil, gözlerle ve hatta bütün yüzle ve bedenle.

Sahtekâr sempatiklerin yüzündeki gülümseme, dudaklarında yapay bir sırıtış olarak kalır, ne gözlerine yansır ne de davranışlarına.

Ya da en antipatik davranışlı insanın bile gözlerinde veya dudaklarında bir an yanıp sönen bir tebessüm, bir sıcaklık, sizin onun ruhunun derinliklerindeki güzellikleri keşfetmenize yol açabilir.

Sizler çok sempatik kızlarsınız.

Ya da bana öyle görünüyorsunuz.

Bu nedenle iki kez güzelsiniz.

Çünkü güzel olmasaydınız da, sempatik oluşunuz, sizi zaten yeterince güzelleştirecekti.

Üstelik benim burada aşırı basitleştirmenin tuzağına düşerek, “gülümseyen insan sempatiktir, sempatik insan da iyi insandır” yargımın eksiklerini ve tersliklerini kişisel yaşamınızda çok yaşadığınız için, “gençliğimizin güzelliği içinde” benim ne demek istediğimi, söylemediklerimi de anlayarak tamamlayacağınızdan eminim:

Özetle diyorum ki, “İnsanlara ve yaşama gülümseyin, ama size her gülümseyene de kanmayın.”

Böylece hem güzelliğinize güzellik katar, hem de düş kırıklığına uğramamış olursunuz.

***

Şimdi bu mektubun en önemli yerine geliyorum:

Acaba bir baba olarak nerelerde hata yaptım, nerelerde bazı şeyleri atladım, nerelerde sizi üzdüm ve nerelerde sizi hayal kırıklığına uğrattım?

Şu anda bunu tam anlamıyla değerlendirme olanağım yok.

Çünkü ne hata yaptıysam, bunu bilmeden ve istemeden yapmışımdır.

O nedenle de bu hatalarımın farkında değilim.

Zaten yaptığımın **hata** olduğunu bilseydim, yapmazdım.

Sizden, yaptığım hataları değerlendirirken, kendinizi benim yerime koymanızı, **“Biz babamızın yerinde olsaydık ne yapardık?”** diye düşünmenizi ve **beni öyle yargılamanızı** diliyorum.

Çünkü ben bütün yaşamım boyunca kendimi hep başkalarının yerine koyarak düşünmeye ve öyle davranmaya çalıştım.

Bunu ne denli başarabildiğimi bilmiyorum.

Hele sizlerle ilgili olarak.

Kimi zaman, **siz daha çok küçükken, iyi ile kötüyü, doğru ile yanlışı, gerçek ile gerçek olmayanı, güzel ile çirkini henüz ayıramazken,** yüreğim burkula burkula, **size rağmen, sizin için iyi olduğunu düşündüğümü** yaptığımı ve sizi üzdüğüm bazı anlar olduğunu anımsıyorum.

Dilerim bu anlar, sizin yüreğinizde ve zihninizde yer etmemiştir.

Dilerim, beni **kendisini çocuklarının yerine koyamayan bir baba** olarak değerlendirmiyorsunuzdur.

İnsanın kendisini başkasının yerine koyabilme yeteneğine "empati" diyoruz.

Bence, insan ilişkilerinde, **empati,** en az **sempati** kadar, hatta belki de ondan bile daha önemli bir öge.

Empati, insanın karşısındaki anlama çabasını belirlediği için, bireyi sempati kadar güzelleştiren bir yetenek.

Çünkü insanlar, kendilerini anlayan, ya da en azından anlamaya çalışan kişileri, öteki insanlardan daha çok severler ve tabii daha da güzel görürler.

Ben tüm çevreme karşı uyguladığım, daha doğrusu uygulamaya çalıştığım **empati** ilkesini tabii ki öncelikle aile içinde, annenize, ağabeyinize ve size karşı da uygulamaya çaba gösterdim.

Öyle durumlar oldu ki, kendimi sizlerin yerine koyabildim, düşünce ve duygularınızı anladım, ama katılmadım.

İşte o anlar yaşamımın en hüzünlü anlarıdır:

Karşınızdakini anlayarak, ama hak vermeyerek, bir baba, bir eş olarak bir karar almak durumundasınız:

Sevdikleriniz sizin alacağınız karardan etkilenecek, o an için mutlu ya da mutsuz olacak, ama bu kararların doğru ya da yanlış olması onların sağlıklarını ve belki de anlık mutluluklarıyla çelişen uzun dönemli mutluluklarını etkileyecek.

Ben siz daha çocukken, uzun dönemli sağlık ve mutluluklarınız adına, kısa dönemli mutsuzluklarınızı göğüsleyebileceğimi düşünerek, daima **doğru olanı** yapmaya çalıştım.

Şimdi artık çocukluktan çıkmış, kendi kaderinize hâkim olmuş bulunduğunuz bu dönemde, çocukluğunuzdaki bu tutum ve davranışlarımı nasıl değerlendirdiğinizi doğrusu çok merak ediyorum.

Dilerim beni, baskıcı, benmerkezci, çocuklarını anlamayan, katı ve duyarsız bir baba olarak görmüyorsunuzdur.

Nitekim, artık büyüdüğümüz dönemlerde, kendi hakkınızdaki kararları sağlıklı olarak alabilecek bilgiye ve deneyim birikimine sahip olduğunuz düzeye eriştiğinizde, bütün kararları, konuşarak, danışarak, birlikte almış olduğumuzu anımsatmak isterim.

Bilmem beni çok mu “kendini savunur” bir konumda görüyorsunuz bu mektupta?

Asıl amacım, sizlere **empati**’nin önemini ve sizi nasıl güzelleştireceğini ve yaşamda nasıl başarıya götüreceğini anlatmaktı.

Bu amacımı gerçekleştirmek için de kendi yaşamlarımızı, aile içindeki deneyimlerimizi irdelemeye çalıştım.

Sevgili kızlarım, bu mektubumu bitirirken, son söz olarak bir noktada uyarıda bulunmak istiyorum:

Kendinizi başkasının yerine koymak, karşınızdakinin duygu, düşünce ve beklentilerini anlamak, daima o yönde davranmanızı gerektirmeyebilir.

Bunu hiç unutmayın.

Yaşam, sizin ilkelerinizle, karşınızdakilerin kimi zaman sizinkilerle çatışan ilkeleri arasında sürekli tercihlere zorlayabilir insanı.

İşte o zaman “vicdanınız” ile, “empati”niz arasında “doğru” dengeleri bulmanız belki de “mutluluğun sırrıdır”.

Ben sizlerin yeterince akıllı, dürüst ve bilgili kızlar olduğunuzu düşünüyorum.

Hem **sempatik** hem de **empatik** kişilik yapıları geliştirdiğinizi gözlemliyorum.

Bu nedenle şu yargımı bütün cesaretimle bir kez daha dikkatinize sunuyorum:

Unutmayın çirkin genç kız yoktur: Ayrım güzel ile çirkin arasında değil, sempatik ve empatik genç kızlar ile duyarsız ve kaba genç kızlar arasındadır.

Benim sizler için nasıl bir baba olduğum konusundaki değerlendirmenizi heyecanla bekleyerek gözlerinizden öperim.

Dünyanın en duyarlı ikizleriyle övünen babanız.

Sevgi ve Aşk

Sevgili kızlarım,

Gerek benim yaşamımdaki gerekse bizim ailedeki en önemli duygunun sevgi olduğunu bilirsiniz.

Yemek sohbetlerimizde sık sık sevgi, kimlerin sevgiye layık olduğu, sevginin en yüce biçimi olan aşk, bilim aşkı, sanat aşkı, insanın insana karşı duyduğu aşk, sevginin ve aşkın sorunları gündeme gelirdi.

Bu konudaki düşüncelerimiz bazen uyuşur, bazen da çatışırdı.

Bizim, aile içinde bile üzerinde her zaman fikir birliğine varamadığımız sevgi ve sevginin en yüce biçimi olan aşk, acaba bütün zamanlarda ve bütün toplumlarda hep aynı mı idi?

Tabii ki hayır.

Bireylerin duyguları da, bu duyguların dışavurulma ve paylaşılma biçimleri de toplumların gelişmeleriyle değişmiştir.

Dünya tarihine şöyle kısaca bir göz atarsak, uygar dünyanın bütün toplumlarının **tarım kültüründen** geçmiş olduklarını görürüz.

Bugün gerek özgürlüklerimizin temelini oluşturan **insan hakları** gerekse insan haklarının bir parçası olan **kadın hakları** ancak, **tarım toplumu** dönemini aşan ve **endüstri devrimini** gerçekleştiren ülkelerde söz konusudur.

Sevgi hiç kuşkusuz, duyguların en güzeli, aşk ise en yücesidir.

Bu nedenle **sevmek** de **âşık olmak** da her insanın en doğal hakkıdır.

İşte tam bu noktada, sevgi ya da aşk gibi **duygularla**, insan hakları ve eşitlik kavramları arasındaki ilişkilerden söz etmek istiyorum sizlere.

Şimdi yemek sofrasında olsaydık, yine bana, **Amma yaptın baba, tam güzel güzel dertleşiyorduk, gene insan hakları ve eşitlik diye nutuk atmaya başlıyorsun,** diye takılırdınız herhalde.

Ama şu sorunun yanıtını hiç düşündünüz mü?

Acaba kadınlar erkeklerle, gençler yaşlılarla, ve sonuç olarak da genç kızlar, toplumun öteki kesimleriyle, örneğin yaşlı ve erkek olanlarla aynı düzeyde **âşık olma özgürlüğüne** ya da **bu duygularını dışavurma özgürlüğüne** sahip mi?

Ne yazık ki **hayır.**

Ne yazık ki gelişmemiş tarım toplumlarında genç erkekler ve kızlar, hiçbir konuda yaşlıların ve erkeklerin sahip oldukları özgürlüklere sahip değiller.

Yani **genç kızlar** tarım toplumlarında kendini ifade etmenin en doğal yolu olan **konuşma özgürlüğü** de dahil, hiçbir insan hakkından ve özgürlüğünden tam anlamıyla yararlanamıyorlar.

Dolayısıyla, **genç kızların sevme ve âşık olma ya da bu duygularını serbestçe yaşama özgürlükleri de** ancak gelişmiş endüstri toplumlarında söz konusu olabiliyor.

***

Sevgili kızlarım,

Şu anda eleştirmekte olduğum tarım toplumlarını ortaya çıkaran Tarım Devrimi, **aslında insanlığın, toplayıcılık ve avcılıktan, yani göçebelikten yerleşik kültüre geçtiği, müthiş bir değişimi simgeler.**

Düşünün, o güne dek yaşamını ağaçlardaki meyveleri toplayarak ve hayvan avlayarak sürdüren insanlar, bir gün bir toprağa yerleşiyor.

Yerleştiği toprağı önce sürüyor, sonra içine tohum atıyor, daha sonra kışın geçmesini bekliyor.

Baharda filiz veren tohumların hasadını yazın yapıyor. Sapıyla samanı birbirinden ayırıyor.

Daha sonra buğdayı öğütüyor, un yapıyor ve bundan da ekmek pişiriyor.

Bu büyük değişimin, yani tarihte **tarım devrimi** denilen, insanlığın yerleşik kültüre geçişinin mekanizması hâlâ ayrıntılı olarak bilinmez.

Pek doğal olarak, benim **o güne dek göçebe yaşayan insanlar, bir gün toprağa yerleşiyor** diye, **sanki yirmi dört saat** içinde olmuş gibi anlattığım değişim de, aslında yüzyıllar alıyor.

İnsanlığın yerleşik kültüre geçmesi ve tarım yapmaya başlaması, gerçekten, bugünkü uygarlığımızın temelidir.

Bildiğiniz gibi, daha sonra **Endüstri Devrimi** geliyor.

Bu devrimde de insanoğlu, teknoloji kullanmayı, **fabrika kurarak** üretim yapmayı öğreniyor.

Önceleri **göçebe** kimliğiyle oradan oraya koşuşan insanoğlu, **tarım devrimiyle** toprağa yerleşiyor ve **köylü** oluyor.

Daha sonra da **endüstri devrimiyle, köylüler,** kırsal alanlardan kente göçüyor ve **işçi** oluyor, **kentli** kimliği kazanıyorlar.

Nasıl **tarım devriminin** altında toprağa tohum ekmek, yani **çiftçilik yapmak** yatıyorsa, **endüstri devriminin** altında da, doğadaki enerji türlerine ek olarak üretilen yeni enerjilerin, özellikle de **buhar gücünün kullanılması** yatıyor.

Biliyorsunuz buhar enerjisiyle çalışmaya başlayan yeni motorlar, daha sonra elektrik enerjisinin keşfiyle yepyeni aşamalara ulaşıyor ve sonunda atom çekirdeğinin parçalanmasıyla ortaya çıkan **nükleer enerji** ya da halk arasında söylendiği gibi **atom enerjisi** çağımıza damgasını vuruyor.

Şimdi sabırsızlandığınızı ve, **"Peki bütün bunların 'sevgi' ve 'aşk' ile ne ilgisi var?"** diye sormaya başladığınızı duyar gibiyim.

Sevgili kızlarım,

İnsanlık, **endüstri devrimini** bütün sonuçlarıyla birlikte ancak 19'uncu yüzyılda fark etti.

Milliyetçilik akımları, sendikacılık anlayışı, insan hakları ve demokrasi, hep endüstri devrimiyle ortaya çıkan gelişmeler.

Ama insanlığın bu sonuçları yaşama geçirebilmesi ancak iki büyük dünya savaşından sonra, 20'nci yüzyılın sonuna doğru olanaklı oldu.

Temelinde herkesin **özgür ve eşit doğduğuna** ilişkin bir inancın yattığı **demokrasi,** yavaş yavaş insanlığın ortak ideali olmaya başladı.

Batı Avrupa'nın ve Amerika'nın öncülük ettiği **bu devrim,** insanı da değiştirdi:

Köleyi özgür, köylüyü kentli, kulu vatandaş yaptı.

Çok kısaca **endüstri devrimi, insan hakları** kavramını getirdi ve bütün insanları, ırk, dil, din, mezhep, renk ve kültür farkı tanımaksızın, **sadece insan oldukları için özgür** ve **eşit** kabul etti.

İşte sevgili kızlarım, **endüstri öncesi kültürde** yani **köylü toplumlarda feodal tarım kültürü egemen olduğu için,** ne insan hakları kavramı vardı, ne özgürlük, ne de kadın hakları.

Bu toplumlar, **toprak ağalarının ve din adamlarının** yönetimindeydi.

Avrupa'da papa ve kardinaller, piskoposlar, papazlar, imparatorlar, krallar, prensler, dükler, kontlar, markiler, Osmanlı'da

ise halife-sultan yani padişah, sadrazam, vezirler, şeyhülislam, beylerbeyi, sancakbeyleri ve öteki “ağalar” yönetirdi yoksul köylüleri.

Bu toplumlarda tarım yapmak, toprağın sürülmesi, hasat ve benzeri etkinlikler, kaba kuvvet gerektirdiği için, erkekler de kadınlardan daha güçlü olduklarından, köylük yerlerde erkekler daha çok işe yarar, bu yüzden de onların sözü geçerdi.

Ayrıca üzerinde üretim yapıldığı için, toprak en önemli zenginlik kaynağıydı ve yöneticiler onu kılıçla, yani orduyla korurlardı.

Savaş da genellikle **kaba kuvvete dayalı olduğu için,** toprağın korunmasında daha çok işe yarayan **erkekler, kadınlardan** daha **değerli** kabul edilirdi.

O zamanlarda, kütüphane, kitap gibi “başvuru” kaynakları da yoktu.

Çünkü matbaa icat edilmemişti.

İnsanlar başları sıkıştığında, örneğin daha önce hiç görmedikleri bir hastalıkla ya da kıtlık gibi bir sorunla karşılaştıklarında kitap veya yazılı bilgi olmadığı için, kendilerinden daha deneyimli olan **yaşlılara** başvururlardı.

Bu nedenle tarım toplumlarında **yaşlılar** egemendi.

Onların sözü dinlenir, onların dediği olur, çünkü onlar herkesten çok yaşadıkları için, her şeyi herkesten iyi bilirlerdi.

Sonuç olarak, tarım toplumlarında çift sürmek ve toprağı kılıçla savunmak erkeklerin, bilgi birikimine sahip olmak da yaşlıların tekelinde olduğu için, gençlerin ve kadınların sözü pek geçmezdi.

***

Sevgili kızlarım, canlarım benim,

Bugün dünyanın bütün gelişmiş toplumları **tarım toplumu** aşamasından geçmiş, yani **erkek egemen bir kültür** yaşamışlardır.

Bu kültürde her şey erkek içindir:

Baba, ağabey, erkek kardeş, koca, erkek evlat, büyük baba, dede, erkek torun önemlidir.

Bu tür toplumlarda kız çocuk, onu doğuran anne için sanki bir ayıptır.

Anadolu’da araştırma yapılan pek çok yerde, aileye kaç çocuk sahibi olduğu sorulduğu zaman, yanıt genellikle kız çocuk sayısı dışarda tutularak, sadece erkek çocuklar için verilir.

Hem tarlada çalışacak kol gücü, hem de aşırı durumlarda kan davasına kadar giden güvenlik sorunlarında bir müttefik daha olsun diye, köylük yerlerde erkek çocuk “asıl evlat” sayılır.

İşte bu **değer yargılarıyla** yaşamış ve bugün, endüstrileşerek bu aşamaları geçmiş olan gelişmiş Batı toplumları bile, **toplumsal bilinçaltlarında** kadınların **ikinci sınıf vatandaş** oldukları izlenimini hâlâ silememişlerdir.

Ne yazık ki tarım toplumlarının kültürlerinin altında yatan tektanrılı dinler de, ister Musevilik olsun, ister Hıristiyanlık, ister Müslümanlık, kadının bu **ikinci sınıf** kimliğini pekiştirmişlerdir.

Bir yandan onu **şeytan** gibi, günaha çağıran bir mahlûk olarak görmek ve göstermek, bu yüzden de peçe ve çarşaf içine sokmak, öte yandan toplumsal ve hukuksal olarak, mahkeme tanıklığından, aile içi ilişkilere ve miras hukukuna kadar, erkeğin yanında aşağı bir durumda tutmak, ne yazık ki, **tarım toplumlarının erkek egemen kültürünün** tektanrılı dinler tarafından da desteklenen bir özelliği olmuştur.

İşte geçmişlerinde bu tür bir anlayışla yaşamış olan toplumlar, bugün ne denli gelişmiş, dinler ne denli değişmiş ve çağdaşlaşmış olurlarsa olsunlar, yine de cinsiyet konusundaki eşitlikte zorlanmaktadırlar.

Bu söylediklerim, gelişmiş, endüstrileşmiş ve bugün **bilgi toplumu** aşamasına ulaşmış Batı toplumları için.

Sevgili kızlarım.

Siz, bir de bizimki gibi **henüz gelişmekte olan** ya da Afrika’nın büyük bir bölümü gibi, **henüz tarım toplumu aşamasının bile ilk kademelerinde olan** toplumları düşünün.

Oralarda **sünnet** adı altında kadının cinsel organının sakatlanmasından tutun da, eski köle ticaretini andıran çeşitli uygulamalara kadar her türlü aşağılamayı görmek ne yazık ki hâlâ olanaklı.

***

Sevgili kızlarım, işte insanlık tümüyle henüz **feodal kültür** yani **tarım toplumu** aşamasını geçemediği için, sizler hâlâ erkek egemen bir yapı içindesiniz.

Kadınların ve hele hele genç kızların özgürlüklerini kazanması ancak ve ancak, **kentleşmenin, kent kültürünün** egemenliğiyle

olanaklı olacaktır.

Kent kültürünün egemenliği ise ancak **endüstrileşme** ile olanaklıdır.

Endüstrileşmenin altında ise **sermaye ve bilgi birikimi,** yani **kalkınma,** yani **fabrika kurma** yatmaktadır.

Günümüzde artık **fabrika** anlayışı bile değişmiş, insanlık **endüstri devrimi** aşamasını da geride bırakarak, **bilgi üretimi, bilgi işleme** ve **haber ve bilgi nakletme** aşamalarıyla uzaya doğru uzanan yepyeni bir toplum düzenine doğru yol almaya başlamıştır.

İşte biz, dünya uzaya açılırken, hâlâ tarım toplumundaki **erkek egemenliğini** yenmeye çalışıyoruz.

Çünkü insanın doğasında ne yazık ki, akıl, mantık ve elcillik (yani başkasını düşünme) kadar duygusallık ve bencillik de var.

İşte sevgili kızlarım, ben diyorum ki, **erkek egemen bir toplumda genç kızların sevme ve âşık olma özgürlükleri bile sınırlanmıştır.**

Çünkü bu duygularını dışavurma hakkı kısıtlanmıştır.

Seven, âşık olan ve bunu dışarı vuran bir genç kız, erkek ve yaşlı egemen bir toplumda derhal tepki görür:

Önce aileden, sonra akrabalardan, sonra komşulardan, sonra öğretmenlerden, yani herkesten.

Böylece dünyanın en güzel duygusu, tarım kültürünün egemen olduğu toplumlarda, genç kızlarımıza âdeta yasaklanmış olur.

***

Sevgili kızlarım,

Sevme, âşık olma ve bunu dışarı vurma özgürlüğü, kadın haklarının ve kadın özgürlüğü hareketinin bir parçasıdır.

Kadın hakları ve kadın özgürlüğü hareketi ise, insan haklarının,temel insan hak ve özgürlükleri anlayışının bir uzantısıdır.

Temel insan hak ve özgürlükleri hareketi, insanlık tarihine endüstrileşmeyle girmiş olan, herkesi sadece insan olduğu için özgür ve eşit sayan bir anlayışa dayalıdır.

Temel insan hak ve özgürlükleri, endüstrileşme sonunda ortaya çıkan **demokrasi** anlayışının temel taşıdır.

Sevgili kızlarım, işte tam bu noktada, aslında bireysel bir özgürlük gibi görünen, gençlerin, kızların ve özellikle de genç kızların sevme

ve âşık olma, bu duygularını dışavurma özgürlükleriyle, ekonomik kalkınma, toplumsal yapı ve siyaset ilişkilerine geliyoruz.

Sevme, âşık olma ve bu duygularını dışavurabilme özgürlüğü isteyen her genç kız, kendini erkek egemen ve eşitsiz bir toplumun üyesi olmanın utancından kurtarmak isteyen herkes, ülkesindeki **endüstrileşmeden,** kalkınmadan, gelişmeden yana **tavır koyacak,** bu kalkınma ve gelişme sonunda ortaya çıkan **demokrasiden yararlanacak,** demokrasinin ayrılmaz bir parçası olan **temel insan hak ve özgürlüklerini savunacak** ve bunların içinde yer alan **kadın haklarını ve özgürlüğünü** bu sayede **elde edecek** ve ancak ondan sonra, **sevme, âşık olma ve bunu dışarı vurabilme özgürlüğünü** tadabilecektir.

Sevgili kızlarım.

Size garip gelebilir ama, ben, yukarıda belirttiğim bu karışık ve karmaşık mekanizmadan dolayı, ülkemizin kalkınmasında ve gelişmesinde **gençlere, kadınlara ve özellikle de genç kızlara ve genç kadınlara güveniyorum.**

Böylece, "Sen gençlere ve kızlara olumlu ayrımcılık uyguluyorsun, onlara ayrıcalık tanıyorsun, böyle eşitlik anlayışı olur mu," **diye bana hep takıldığınız bir konuda, gecikmiş de olsa, toplumbilimsel yanıtımı vermiş oluyorum.**

Ülkemizin gençleri ve kızları, Türkiye'yi çağdaş ülkelerin gelişmişlik düzeyine ve hatta onların üzerine çıkarmaya, bu, sadece ulusal bir görev olduğu için değil, kendi bireysel özgürlükleri de buna bağlı olduğu için öncülük edeceklerdir.

Erkek egemen bir kültürde ikiz kız babası olmanın tehlikelerini, kızlarına duyduğu güvenle, mutluluğa dönüştüren babanız.

Her Genç Kız Zekidir

Sevgili kızlarım, güzel ve zeki yavrularım benim,

Etrafta dolaşmanızı, ayak seslerinizi, sizin için durmadan çalan telefonları, sağa sola saçılmış eşyanızı çok özlüyorum.

Onlar kadar belki de onlardan daha fazla, sohbetlerimizi özlüyorum.

Daha doğrusu, bu sohbetlerde, yaptıklarımla ya da eski söylediklerimle ters düşen sözlerime takılmanızı, bu konuda espri yapmanızı ve beni açmaza düşürerek, yaşamımdaki çelişkileri vurgulamanızı özlüyorum.

Belki de dostluğumuzu ve zekânızı özlüyorum desem daha doğru olur.

Dostluk ve zekâ.

Hayran olduğum iki özellik.

Yaygın inanışın aksine, zekâ, herkeste var.

Yine yaygın inanışın tersine, dostluk, yaşam boyu en zor yakalanan ilişki.

Dikkat edin, dostluk için **duygu** demedim, **ilişki** diyorum.

Çünkü **duygu** dersem, bu sadece sizin başkalarına hissettiğiniz dostluğu kapsayacak.

Ama kast ettiğim şey, o duygu değil.

Söylemek istediğim, başkalarıyla, onların size hissettikleri **dostluk** duygusuna aynı biçimde karşılık verdiğinizde **geliştireceğiniz ilişki.**

Ya da tam tersi: Sizin birisine duyduğunuz dostluk hissine karşınızdakinin aynıyla verdiği yanıt sonunda ortaya çıkan ilişki.

Gerçek dostluk, kolay yaşanan bir olay değil.

Ne yazık ki günümüzde pek çok yüzeysel ilişki, geçici tanışıklık veya menfaate dayalı arkadaşlık, **dostluk** diye tanımlanıyor ve **gerçek dostluğa** yazık ediliyor.

Karşılıklı sevgiye, saygıya ve güvene dayalı dostluk ilişkisi, öyle "ilk görüşte aşk" gibi bir anda oluşmaz.

Yılların geçmesiyle, insanların birbirini tanıması ve tartmasıyla ortaya çıkan **güven duygusu** etrafında meydana gelir.

Ve tabii, bu güvenin sarsılmasıyla bir anda tüm ilişki tuzla-buz olabilir.

Dostluk çok zor elde edilen ama çok kolay yitirilebilen bir ilişkidir sevgili çocuklarım.

Ben, **dostum** olduğunu söyleyenlerden, yaşamımın en büyük kazıklarını yemiş biri olarak, hâlâ dostluğa inanıyorum ve ona büyük bir önem veriyorum desem bana kızmazsınız inşallah.

İşte siz, büyüme sureciniz içinde, yavaş yavaş, benim en güvenilir dostlarım haline geldiniz.

Özellikle de liseyi bitirdikten sonra, baba-kız ilişkisi, hemen hemen tümüyle karşılıklı sevgiye, saygıya ve güvene dayalı bir dostluk ilişkisine dönüştü.

Daha doğrusu ben öyle sanıyorum.

Bilmem siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?

Zaman zaman, taa Amerika'lardan bazı konuları bana danıştığınıza bakılırsa, siz de beni dostluğunuza layık görmüş gibisiniz.

Ne yazık ki, ben ağabeyimi ve babamı daha liseyi bitirmeden kaybettiğim için, benim tümüyle güvenebileceğim ve danışabileceğim çok yakın, aileden bir dostum olmadı, annemin dışında.

Bu nedenle sürekli hasretini çektiğim böyle bir "dostluğu" size vermek için özel bir çaba sarf ettim.

Ne kadar başarılı olduğumu ise sizin beni değerlendirmenizle, bu mektuba vereceğiniz yanıtla anlayacağım.

Ama bugünlerde özlemini çektiğim niteliğiniz, sadece dostluğunuz değil, keskin zekânızla bana yönelttiğiniz eleştiriler.

Dünyada sizden yana olduğunu kesin olarak bildiğiniz insanların sizi eleştirmesi kadar güzel bir şey var mı?

Değişmeye ve gelişmeye açık bir insanın, üstelik kendisinden çok daha genç insanlar tarafından eleştirilmesi, onun yaşamının son dönemlerinde elde ettiği büyük eğitim olanağı değil mi?

Bana bu şansı veren bıcır bıcır kızlarımı özlüyorum.

Ölene kadar sizlerin zekânızdan yararlanmak ve kendimi geliştirmek istiyorum.

Sadece bir baba olarak değil, bir dost olarak!

Dilerim bu olanağı benden esirgemezsiniz.

***

Lise ikinci sınıfta psikoloji dersini babamdan okuduğumu söylemiştim size.

Babam zekâyı, **içgüdülerimiz ve alışkanlıklarımız bir duruma uyum sağlamaya yetmediği zaman işe karışan ve o duruma uyum sağlamamızı olanaklı kılan yetimiz,** olarak tanımlamıştı.

Arkadan da ünlü düşünür **Bergson**'un bir tanımını vermişti: **Maddeden sonsuz alet yapabilme yeteneği,** diye.

Sonra da esas olarak bu iki tanımın aynı olduğunu, çünkü insanoğlunun maddeden sonsuz aletler yaparak, yeni icatlarla çevresine uyum sağladığını söylemişti.

Günümüzde pek çok **zekâ testi** geliştirilmiş olduğunu çok iyi biliyorsunuz.

Çok iyi biliyorsunuz, çünkü üniversiteden mezun olana ve hatta doktora programına kabul edilene kadar pek çok **zekâ testinden** geçtiniz.

Bunlar genellikle kavramlar, şekiller, sayılar arasındaki ilişkileri bulmaya yönelik ve büyük ölçüde insanın yetiştiği çevreye bağlı testlerdi.

Babam, zekâyı ölçerken çevre ögesinin etkisini şöyle anlatırdı:

“Bir kentli çocuğa kaz ile ördek arasındaki farkı sorarsanız belki bilmeyebilir, çünkü ömründe hiç kaz ve ördek görmemiştir. Buna karşılık bir köylü çocuk da son model bir spor otomobil ile bir binek aracı arasındaki farkları sayamayabilir.”

Genel kültürümüze, yetişme biçimimize ve çevremize bağlı olarak geliştiği bilinen zekâ üzerinde son zamanlarda yeni çalışmalar yapıldı.

Günümüzdeki düşünürler, birden farklı zekâ çeşitlerine işaret ediyorlar.

İşte tam bu noktada mektubumun başlığına geliyorum:

Belirlenen zekâ türleri o denli çeşitli ki, bir genç kızın bu alanlardan birine hatta birkaçına göre mutlaka “zekî” olduğunu keşfetmek için dahî olmaya gerek yok.

Bakın zekâ çeşitleri neler:

Dil zekâsı. Konuşma, okuma, yazma, espri yapma.

Mantık-matematik zekâsı. Matematik hesaplamalar yapma, problem çözme, deney yapma, soru sorma.

Görme ve alan kullanma zekâsı. Çizme, boyama, resim yapma, motif üretme, örnek yaratma, harita okuma.

Beden ve hareket zekâsı. Spor yapma, hareket etme, dans etme.

Müzik ve ritm zekâsı. Şarkı söyleme, müzik enstümanı çalma, müzik dinleme, ritm tutma.

Toplumsallık zekâsı. Grup içinde çalışma, başkalarının duygularını anlama, insanlar arasında aracılık etme.

Kişilik-kişisellik zekâsı. Hayal kurma, derin düşünebilme, hedef belirleyebilme, yalnız olma ve kalabilme.

Eleştiri zekâsı. Tutum ve davranışlar, düşünce ve eylemler arasında, hem kendi içlerinde hem de birbirleriyle ilişkilerde tutarlılık arama, zaman boyutu çerçevesinde ve farklı alanlarda karşılaştırma yapma, amaç-yöntem tutarlılığı arama, ideal modelleri belirleme, daha iyiyi ve farklı seçenekleri görme ve değerlendirme.

Siyaset ve yönetim zekâsı. Uzlaşma, ödün verme, seçim kazanma, insan yönetme, insan kullanma.

Cinsellik zekâsı. Kendi cinsel kimliğini geliştirme, cinsel açıdan çekici olma, cinsel uyum sağlama, cinsel doyumu artırma.

Pratik-geçici çözüm zekâsı. Kriz durumlarında soğukkanlı olma, araç ve gereçleri üretim amaçlarının dışındaki işlevler için de kullanabilme, alışılmış kuralların ve davranışların dışına çıkabilme.

Üçkâğıtçılık zekâsı. Başkalarını aldatarak çıkar sağlama, yalan söyleme, meşru olmayan yollardan kâr ve kazanç sağlama, meşru olmayan yollardan yükselme. (Aslında buna zekâ değil, **kurnazlık** demek gerekir ama, ben yine de belirttim.)

Sevgili kızlarım yukarıdaki on iki zekâ türünden ilk yedi tanesini **Howard Gardner** adlı bir Amerikalı profesör belirlemiş.

Geri kalan beşini de ben ekledim.

Bütün bu zekâ çeşitlerini sıraladıktan sonra açık açık diyorum ki, **“Her genç kız zekidir, aptal olan, ondaki zekâyı göremeyendir.”**

***

Şimdi gelelim bize, yani size.

Anneniz, evi yeni badana-boya yaptırdı.

Bu arada, **Elif**’in, eski odasının duvarlarına yapmış olduğu nefis resimler tümüyle aklımdan çıkmış.

Boya-badananın devam ettiği günlerden birinde bilgisayarımın başında çalışırken, birden aklıma o resimler geldi.

Derhal **Elif**'in odasına koştum.

Anneniz, bana da söylemeden nefis bir sürpriz yapmış, resimleri duvara yapıştırılan çerçeveler içine aldırmış ve korumuş.

O resimler bembeyaz ve tertemiz duvarların üstünde o kadar güzel görünüyorlardı ki, uzun zaman onları sanki ilk kez görüyormuşçasına uzun uzun inceledim.

Elif bu resimleri duvarlara yaparken, altlarına tarih ve saat de yazmış.

Çoğu sabaha karşı.

Belli ki, uzun ve bunalımlı ders çalışma saatlerinin sonunda, kendini rahatlatmak için evin duvarlarını kullanmış.

Şimdi sizi çok özlediğimde girip uzun uzun duvarlarını seyrettiğim o odada zaman geçirirken, **İyi ki, çocuklara duvarları kirletmeyin dememişiz,** diyorum kendi kendime.

O resimlerde gerçek bir yaratıcılık, **Elif**'in kendine özgü bir biçimde oluşturduğu üslubunu görüyorum.

Dilerim gelecekte de resimdeki yaratıcılığını sürdürür.

Düşünebiliyor musunuz, doktorasını bitirip Amerika'dan dönmüş, başarılı bir endüstri mühendisi olarak kariyerinin üst basamaklarına tırmanmış ve bir gün yaptığı resimlerle bir de sergi açıyor.

Ne büyük mutluluk.

Çalışma odamın duvarında ise, **Ebru**'nun çektiği güzelim doğa ve insan fotoğrafları asılı.

Yüreğindeki sıcaklığı, insan ve doğa sevgisini yansıtan, sanat değeri olan fotoğraflar bunlar.

Aynı düşü onun için de kuruyorum:

Bir gün, başarılı bir iktisat hocası olarak, bir de fotoğraf sergisi açıyor.

Tabii, laf aramızda, sergi açmak hiç de o kadar önemli değil.

Önemli olan sizin, mesleklerinizden farklı alanlardaki değişik bir zekâya daha sahip olmanız.

Neden bu iki örneği verdim?

Çünkü şu anda bitirmiş olduğunuz okullar, eğitimdeki başarınız, burslar kazanarak yurtdışında doktora yapıyor olmanız, zaten klasik

zekâ türleri açısından ne denli zengin olduğunuzu gösteriyor da ondan.

Ama hemen bu noktada okumayan kızına “aptal” diyen anne-babalara acıdığımı da belirtmeliyim.

Okumadığı için aptal damgasını yiyen o kızın kimbilir hangi alanlarda mükemmel bir zekâsı vardır da ailesi farkında değildir.

Okumak önemsizdir demek istemiyorum.

Okumayan kızlar zeki değildir yargısının yanlışlığına dikkati çekmek istiyorum sadece.

Her genç kızın yukardaki alanlardan birinde mutlaka mükemmel çalışan bir zekâsı vardır.

Hatta, her genç kız tek bir alanda da değil, büyük bir olasılıkla birden çok alanda zekâ sahibidir.

Sorun, başta ailenin sonra okulun, yani kısacası çevrenin bu zekâyı bulup çıkarması, kızlarımıza o alanda olanak sağlamasıdır.

***

Bana gelince sevgili kızlarım, en çok **eleştirel zekânızı** özlüyorum.

Çünkü bu zekânız, dostluğunuzla, yani güvene dayalı engin sevginizle bütünleşince, sadece yaşamım zenginleşmekle kalmıyor, bu yaşta bile kendimi geliştirme fırsatı buluyorum.

Tabii, müzik ve edebiyat sohbetlerimizi, daha doğrusu değişik zevklerin çatışmasından çıkan tartışmaları da çok özlüyorum.

Siz küçükken, anneniz ve ben sizin gelişmenize katkıda bulunmaya çalıştık.

Şimdi siz büyüdünüz, yetiştiniz, bizim gelişmemize katkıda bulunuyorsunuz.

Bir anne-baba için bundan büyük mutluluk olabilir mi?

Çocuklarının deneyimlerinden yararlanan ve bununla övünen babanız.

Sıradan İnsan Olmamak

Sevgili kızlarım,

Bir babanın en büyük zevklerinden biri hiç kuşkusuz çocuklarına **uzaktan bakmak.**

Bir başka deyişle, onları **başkalarının gözüyle** görmeye çalışmak.

Ya da onlar kendi çocukları değil de, sanki **başkalarının çocukları** imiş gibi objektif olarak değerlendirmek.

Tabii ancak, çocuklar gerçekten iyi yetişmiş ve kişilikli gençler ise, bu uzaktan bakış babaya keyif veriyor.

Şimdi artık bizden fiziksel olarak iyice uzaklaşmış olduğunuz şu sıralarda sizin kişiliklerinizi, davranışlarınızı **uzaktan görmek,** objektif olarak değerlendirmek benim için gerçekten büyük bir keyif oluyor.

Size **uzaktan baktıkça,** ne denli kişilikli olduğunuzu, ne kadar özgün bir kişilik yapısı geliştirdiğinizi görüyor ve sizlerle övünüyorum.

Sanıyorum bugünkü gençlerin en büyük korkularından biri **sıradan insan olmak.**

Kimse, hiçbir özelliği bulunmayan, göze çarpmayan, **sürünün bir parçası olan** bir kişilik sahibi olmak istemiyor.

Herkes gibi olmak, sürü gibi olmak, günlük rutin içinde kaybolup gitmek sizin kuşağın (ve belki de bütün devirlerdeki gençlerin) en büyük korkusu.

Bence gençler bu konuda çok haklılar.

Gerçekten de **sürünün bir parçası olmak,** toplumun geneli içinde kimliğini ve kişiliğini yitirmek, gençleri bekleyen en büyük tehlikelerden biri.

Üstelik de günümüzdeki toplumun genel kirliliği çerçevesinde **sürünün bir parçası olmak** bu kirliliği size de bulaştıracağı anlamına geldiği için daha da büyük bir tehdit olarak algılanıyor herhalde.

Hiç kimse, **büyüklerinin** yaptığı yanlışları tekrarlamak, ya da en azından o yanlışların kurbanı olmak istemiyor.

Bence gençliği, asil ve güvenilir yapan çok önemli bir özellik bu.

Dolayısıyla, mevcut yapının kirliliğine karşı çıkmak ve **sıradan olmayı** reddetmek, bir anlamda benim özel olarak size, genel olarak

da gençliğe olan inancımın ve güvenimin de bir sigortası oluyor.

***

Güzel kızlarım benim

Nedir sizin sıradan olmayı reddetmenize yol açan toplumsal nedenler?

Nedir bugünkü toplumsal yapımızdaki **kirlilikler?**

En başta **dürüstlük, çalışkanlık, güvenilirlik, iyi insan olma** gibi değerlerin yerini, **en yüce değer olarak** “paranın”, ama **nasıl kazanılmış olursa olsun,** ister temiz isterse **kirli, paranın** almış olması.

Hiç kuşkusuz para önemlidir.

Hatta eğer bir insanın geleceği güvence altında değilse, yani insan sürekli olarak emeğiyle yaşamını kazanmak zorundaysa, para önemli, hem de çok önemlidir.

Çünkü para, bireyin hem kendisinin hem de sevdiklerinin karnının doyması, başını sokacak bir yuvaya sahip olması, en azından zorunlu sağlık ve eğitim hizmetlerini karşılayabilmesi, kısacası **insan gibi yaşayabilmesi** için gerekli olan bir kaynaktır.

Ama bir insanın, para kazanmak için bütün insani değerleri reddetmesi, yalana, dolana, zorbalığa, rüşvete, yolsuzluğa, hırsızlığa, uğursuzluğa başvurması kabul edilebilir bir durum değildir.

İşte bugünkü toplumda yaşanan en büyük kirlilik, en tehlikeli değer yozlaşması, **ne pahasına olursa olsun para kazanmak iyidir** anlayışının egemen olmasıdır.

Hiç kuşkusuz para kazanmak iyidir.

Çok para kazanmak daha da iyidir.

Ama **ne pahasına olursa olsun** değil.

Ayrıca insanın **geçimini sağlayacak kadar para kazanmak için yapacağı** iş de çok önemlidir; ama bu konuya daha sonra geleceğim, şimdi **toplumsal kirlilik** üzerinde biraz daha derinleşmek istiyorum.

Toplumumuzda gözümüze çarpan **ikinci kirlilik, herkesin başarı için eşit şansa sahip olamamasından** kaynaklanmaktadır.

Ne demek **başarı için eşit şans**?

Din, dil, ırk, renk, milliyet farkı olmaksızın hukuk ve devlet karşısında eşit doğan insanların, sonradan eşit gelişmediklerini

biliyoruz.

Doğada da toplumda da mutlak eşitlik yoktur zaten. insanların mutlak eşitliği sadece demokratik rejimler içinde ve devlet karşısında, hukuk açısından söz konusudur.

Oysa doğal olarak insanlar genlerine bağlı olarak farklı doğarlar.

Kimi zayıf, kimi şişman, kimi kısa boylu, kimi uzun boylu, kimi matematiğe daha yatkın, kimi edebiyata daha uygun, kimi çalışkan, kimi tembel olabilir.

Bu niteliklerin biri ya da birkaçı da bir insanda bir arada bulunabilir.

Tabii gelecekte, bilim insanlarının, genlerimizle oynayarak, hepimizi birörnek hale getirme olasılıkları da var.

Ama bu olasılık, henüz bir fantezi aşamasında.

Özet olarak, insanların doğuştan eşit değil, farklı olduklarını belirtmek istiyorum.

İşte bu doğuştan farklı olan insanların hukuk ve devlet karşısında eşit olarak kabul edilmelerinin bir sonucu daha var:

Demokratik devletlerde herkesin **eşit gelişme şansına** sahip olması gerekiyor.

Yani herkes, yaşayabilmek için **doğumundan bile önce,** anne karnındayken, **eşit sağlık hizmetine sahip olacak.**

Yani hamile kadınlar, zengin-yoksul farkı olmaksızın çocuk bekleyen kadınların gereksinme duyduğu bütün hizmetlerden eşit olarak yararlanacak.

İyi beslenecek, sağlığı iyi korunacak.

Çünkü bugünkü tıp, insanların doğumdan önce ana karnındaki beslenmesinin çok önemli olduğunu saptamış durumda.

Çocuk doğduktan sonra, yaşayabilmesi ve sağlıklı olarak gelişebilmesi için, yine gerekli bütün sağlık hizmetlerinden herkesle eşit olarak yararlanacak.

Büyüyünce ve yaşlanınca, yaşamını sürdürebilmesi için gerekli sağlık hizmetlerinden yararlanma hak ve olanağı da herkesle eşit olacak.

Özet olarak, **demokratik devletlerde birey, sağlık hizmetleri açısından herkesle eşit yaşam güvencesine sahip olacak.**

Eşit gelişme şansı için, eşit sağlık hizmetleri güvencesi de yetmez.

Demokratik çağdaş toplumlarda, her birey, en üst düzeye kadar eğitim alma konusunda, başka bireylerle eşit şansa sahip olmalıdır.

Yani herkes temel eğitim alacak.

Temel eğitimin kalitesi devlet tarafından en üst düzeyde ve her öğrenciye eşit olarak sağlanacak.

Her birey bir üst eğitim kurumuna devam etme konusunda eşit şansa sahip olacak.

Özet olarak, **sağlık hizmetlerinden yararlanma konusunda eşitlik sağlayan devlet, eğitim konusunda da herkese eşit fırsat tanıyacak.**

Ondan sonrası artık bireye kalmış.

İsteyen okur, istemeyen okumaz.

İsteyen öğretmen olur, isteyen bilgisayarcı, isteyen ressam, isteyen marangoz.

Tabii, bu meslekler öyle istemekle kazanılan değil, çok çalışılarak elde edilen becerileri gerektirir.

Kimi istediği mesleğin eğitimini başarabilir, kimi başaramaz.

Eğitimde eşitlik, sadece ve sadece **fırsat eşitliğidir,** yoksa tembel ile çalışkan arasındaki farkı görmezden gelen mutlak bir eşitlik değil.

İşte benim yukarıda **başarı için eşit şans** dediğim budur.

Herkes sağlık hizmetlerinden yararlanma açısından eşit şansa sahip olacak ve herkese eğitimde fırsat eşitliği tanınacak.

Gerisi, bireyler arası farklılıklara, isteklerin, amaçların değişik olmasına, bu amaçlara varmak için gösterilen çabanın miktarına ve sürekliliğine bağlı olarak belirlenecektir.

İşte toplumdaki ikinci kirlilik alanı bu konuda ortaya çıkmakta, bireyler, **başarı için eşit şansa** sahip olamamaktadır.

Ne yazık ki hem çok yetenekli olan hem de okumak isteyen pek çok çocuk ve genç, bırakın sağlık hizmetlerinden eşit yararlanmayı, yoksulluktan dolayı okula bile devam edememektedir.

Böyle bir ortam içinde birey hem başkalarıyla eşit başarı şansına sahip olmadığı için, engellendiğinden, önü kesildiğinden dolayı düş kırıklığına uğramakta, mutsuz ve tepkili olmakta, hem de kendisi mutsuz olduğu için çevresini de mutsuz etmektedir.

Ayrıca, rüşvet, iltimas ve benzeri yollarla haksız yükselenlerin ve haksız kazanç sağlayanların oluşturdukları örnekler bireyi daha da umutsuzluğa yöneltmekte ve böylece toplumda çok ciddi ikinci bir kirlilik alanı oluşmaktadır:

Eşit başarı şansına sahip olamamaktan doğan bir kirlilik alanı.

Tabii toplumda hem **para en yüce değer olunca** hem de bireyler **eşit başarı şansına sahip olmayınca,** her türlü pislik, yolsuzluk gittikçe yaygınlaşmaya başlıyor, bireyler, hak etmedikleri hedefleri normal olarak istemeye başlıyorlar:

Çalışmadan zengin olmak, başarmadan saygın olmak gibi.

Çünkü çocuklar ve gençler çevrelerinde bir sürü çalışmadan zengin olmuş, başarmadan saygınlık kazanmış insan görüyorlar.

Bu arada gerçekten çalışarak ve başararak bir yerlere gelmiş olan insanların saygınlıkları da küçümseniyor, önemini yitiriyor.

Herkes, hiç çalışmadan, hiç başarmadan, hiç hak etmeden, örneğin bir beyin cerrahının, bir bilgisayar mühendisinin saygınlığını ve yaşam standardını istemeye başlıyor.

Özellikle de televizyonların etkisiyle, herkes, şarkıcı, türkücü, film artisti ve futbolcu olmak istiyor.

Çünkü insanlara para ve ün getiren bu meslekler, çalışmayı gerektirmeyen, genellikle doğuştan gelen özelliklere bağlı görülüyor.

Ayrıca da bu mesleklerdeki başarıların iltimas gibi, cinsellik gibi **özel ilişkilere** dayalı olarak elde edilebildikleri, yine basın ve televizyonlar aracılığıyla topluma aktarılıyor.

Böylece toplumun hem ahlak kuralları, hem de hukuk kuralları yozlaşıyor, herkes en yüce değer olan paraya ulaşmak için ahlak ve hukuk dışı davranışlara başvurmayı, normal ve meşru kabul ediyor.

Ne yazık ki siyaset ve medya da bu olumsuz yapıyı destekliyor.

İşte **sıradan olmaya** karşı koyan genç, “kirli toplumu” toplumun bütün bu pisliklerini de reddetmektedir.

***

Sevgili kızlarım,

Peki bu işin **bireysel psikolojisi** nedir?

Sıradışı insan nasıl olunur?

Örneğin, sigara içmek yasakken, sigara içerek mi?

Çocuk yaşta iken, olgun kadınlar gibi süslenip püslenerek mi?

Herkes dersini çalışırken, sokaklarda ve eğlence yerlerinde sürterek mi?

Hayır sevgili kızlarım, bin defa hayır!

Tam tersine, **sıradan olmamak** için genellikle başvurulan yukarıdaki örnekler o denli yaygınlaştı ki, bunlar artık **sıradışılığın** değil, tam tersine **sıradanlığın** ölçütleri haline geldi.

Ne yazık ki yukarıda verdiğim örnekler günümüz toplumunda **sıradışı kişiliğin** değil, **sıradan kişiliğin** özellikleri oldu.

Gençlerimiz toplumsal kurallara başkaldırdıklarını sanarak, aslında toplumun onlara uyguladığı en büyük baskının, **yozlaşmanın** pençesine düşerek **sıradan insanlar** haline geliyorlar.

Etrafınıza bu gözle şöyle bir bir bakın:

Roman okumaya önem veren kaç arkadaşınız var?

Ya müzik?

Kaliteli ve iyi müzik dinleyen, bunu önemseyen kaç kişi tanıyorsunuz?

Peki çiçeklere ve kelebeklere düşkün kaç arkadaşınız var çevrenizde?

Yoksa herkes televizyonlarda çocuklara ve gençlere empoze edilen garip ve şiddete yönelik oyunların ve oyuncakların peşinde mi?

Sevgili kızlarım,

Sıradışı insan kimliği ancak, günümüzde giderek önemini yitiren **doğaya ve insana saygılı** bir kişilik oluşturarak elde edilebilir.

Müziğe, resme, edebiyata, yani güzel sanatlara, ya da bilime veya el ve kafa becerisine bağlı bir sanata yönelerek geliştirilir.

Okuyan genç, sıradışıdır günümüzde.

Türk ve dünya edebiyatını bilen insan, sıradan insan değildir.

Müziğin herhangi bir dalında özel bilgileri olan kişi (bir enstrüman çalma becerisi hiç de gerekli değil) sıradışıdır.

Resme meraklı, resimden anlayan bir öğrenci sıradışıdır.

Matematik formüllerini çözmekten zevk alan bir çocuk sıradışıdır.

Marangozluk ya da elektrikçilik bilgisi olan insan sıradışıdır.

Çiçekten anlayan, bahçıvanlık bilgisi olan insan sıradışıdır.

Ağaçları tanıyan genç sıradışıdır.

Sevgili kızlarım, canlarım benim.

Zaman zaman sizlerin defter yaprakları arasında kurutulmuş çiçekler görür ve ne denli sevinirdim bilemezsiniz:

Kimbilir şimdi o defterler ve o kurutulmuş çiçekler nerede?

Kimbilir, kişiliklerinizin sıradışı niteliklerini kimlerle paylaştınız, kimlere ışık tuttunuz?

Kurutulmuş çiçek koleksiyonu yapan genç sıradışıdır.

Toplumun çirkinliklerine başkaldırmıştır çünkü.

Çok sonraları biriniz fotoğraf sanatına, öbürünüz de resme merak sardığınızda ne mutlu olmuştum.

Şimdi iyice büyüdünüz, artık yaşam kavgasının içinde sayılırsınız.

Sizlerle övünüyorum.

Çünkü biriniz en bunalımlı dönemlerini elindeki fotoğraf makinesiyle, öbürünüz de en sıkıntılı anlarını bir şeyler çizerek ve boyayarak aşıyor.

***

Sevgili ve can kızlarım benim,

Sıradan olmamak için mutlaka özel bir becerinizin, özel bir yeteneğinizin olması ya da özel bir etkinlik alanında çalışmanız gerekmez.

Sıradan olmamak için görünüşünüzle ilgili özel bir tarz, bir stil, bir hava da geliştirebilirsiniz.

Kendiniz için geliştireceğiniz özel bir tarz, genel modaya uygun da olmayabilir.

Hatta belki de **sıradışı** olmak için tam tersine, herkesin birörnek giyinmesine yol açan modayı izlememek bile gerekebilir.

Herkes, **giydiğini yakıştırarak, kendine özgü bir giyim biçimi geliştirerek** sıradışı olabilir.

Belki giyim kuşamınızdaki renk tercihleri, diyelim ki, genellikle siyahlar ve beyazlar size özel bir tarz kazandırabilir.

Ya da parlak renkler...

Diyelim ki erkek ayakkabısı stilinde tercih edilen iskarpinler, sizin **özel havanızı** yansıtıyor olabilir.

Etek biçimleri ya da pantolon tercihleri, size özel bir hava verebilir.

Biliyorum, şimdi hemen **okul üniforması** ile gezdiğiniz dönemleri anımsayarak gülümsüyorsunuz sevgili kızlarım.

Okul üniformalarının kişiliklerinizi ezmesine izin vermeyin.

Unutmayın ki, okul üniformaları öğrenci kimliğinizin bir göstergesidir ama **siz her zaman bir öğrenciden daha fazla bir varlıksınız:**

Bir kişiliksiniz.

Öğrenci kimliğinizin yanında, evlat, arkadaş, abla, kardeş, komşu, okur, sinema seyircisi, otobüs yolcusu, müşteri, çocuk ya da genç gibi kimlikleriniz de var.

Bütün bunların toplamı sizin kişiliğinizi oluşturur.

Onu renklendirmek, biçimlendirmek, **saygın** ve **sıradışı** kılmak ise sizin elinizdedir.

Ayrıca **üniforma benzeri elbiseler** bile sizin özel tarzınız olarak benimseyebileceğiniz bir giyim stili olabilir ilerde; bunu da unutmayın.

***

Canlarım benim,

Sıradışı kişiliğin sırrı, doğa ve insan sevgisinde yatar demiştim.

Herkesin kabalaştığı, bencilleştiği günümüzde, tek bir **teşekkür ederim** veya **lütfen** sözcüğü ve bu sözcüğün bilinçli kullanımı bile sizi sıradışı bir kimliğe kavuşturabilir ve öteki insanları çok etkileyebilir.

Kimsenin kimseyi önemsemediği, herkesin tatmini, kendi başarılarında değil, çevresindekilerin başarısızlıklarında aradığı bir toplumda, **başka insanları önemseyen** bir kişilik hiç kuşkusuz sıradışıdır.

Pek doğal olarak, hayatınızı kazanmak için yapacağınız iş de, sizin kişiliğinizi çok etkileyecektir.

Özellikle de gençler arasında **9-6 çalışma saatleri** olarak belirtilen ve küçümsenen **büro işleri,** pek çok kişi için **sıradanlığın** bir göstergesi olarak algılanmaya başlamıştır.

Yukarıda da belirttiğim gibi, **sahip olunan iş sıradan** ya da **sıradışı** olmanın göstergelerinden biridir, ama tek göstergesi değildir.

Önce hemen belirtmeliyim ki, herkesin, iş dışındaki ailesi, kişiliğinin önemli bir parçasıdır.

Sıradışılığı aile içindeki sevgide ve saygıda da yaratabilirsiniz.

Ayrıca iş dışındaki ilgileriniz, özel meraklarınız, **monoton ve rutin, yani sıradan bir işte bile sıradışı bir kişilik sahibi olmanıza yardım eder.**

Bütün bu kişilik özellikleri bir yana, sıradan ve monoton bir işte bile, çalışma masanızın üzerine yerleştireceğiniz bir vazo ve her gün yenilenen bir taze çiçek, sadece sıradışılığınızın bir göstergesi değil, aynı zamanda saygın kişiliğinizin de bir parçası olabilir.

Unutmayın, **sıradışı olmanın sırrı, insanları rahatsız eden çarpıcı kişilik özelliklerinde değil, günlük yaşamın küçük ayrıntılarında saklıdır.**

Yüzünden tebessümü, cümlelerinden **lütfen** ve **teşekkür ederim** sözcüklerini eksik etmeyen ve alçak sesle konuşan bir kişi, bağıra bağıra etrafı rahatsız eden ve herkesin dikkatini çeken bir insandan çok daha **sıradışıdır.**

9-6 çalışma saatlerine uymayı, böyle bir işte çalışmayı **sıradan** görmeyin, böyle bir işte herkes gibi **yaşama küskün, çevreye ilgisiz, insanlara saygısız** bir biçimde çalışmaktan korkun.

Hiç kuşkusuz, sıradan kişilik, monoton yaşam, bir gencin en büyük düşmanıdır.

Onun dinamizmini yok eder, yaratıcılığını öldürür.

Oysa sıradan kişilik ve **monoton yaşam,** pek çok kişinin sandığı gibi, **çevrenin bize empoze ettiği değil,** bizim iç dünyamızda aşabileceğimiz özelliklerdir.

İnsan ve doğa sevgisiyle dolu olan hiçbir genci, çevresi sıradanlaştıramaz; yeter ki içindeki yaşama sevincini korumayı bilsin.

Bu satırları okuyan sevgili kızlarım, sizlere renkli, verimli, sıradışı bir kişilik ve sıradan olmayan mutlu bir yaşam diliyorum; böyle bir kişiliği ve böyle bir yaşamı gerçekleştirecek gücünüz olduğuna inanıyorum.

Sadece bu satırları okuyor olmanız bile sıradışılığınızın bir göstergesi değil mi?

Sıradışı ikizlerin mutlu babası.

Aşırılıklarda Dolaşmanın Dayanılmaz Çekiciliği

Sevgili kızlarım,

Şimdi arkanızdan düşünüyorum da, belki de sizi en iyi tanımlayacak sıfat ne güzellik, ne de zekâ; sizi en iyi tanımlayacak nitelik **dengeli** olmanız.

Evet hem güzelsiniz, hem de zeki ve çalışkan.

Ama bu iki özelliğiniz de, eğer dengeli bir kişiliğiniz olmasaydı, çevreniz için mutluluk kaynağı değil, bir felaket habercisi olurdu.

Çünkü gerek güzellik, gerekse zekâ ve çalışkanlık, ancak dengeli bir kişilik çerçevesinde işe yarar.

Yoksa bütün bu özellikler kişinin kendisini de çevresini de mahvetmesine yol açabilir.

Siz bütün çocukluğunuz ve gençliğiniz boyunca her ilişkinizde hep dengeli oldunuz.

Evet, **Ebru** bir vejetaryen.

Yani et yemiyor.

Ama ben bu tavrını hiç de **aşırı bir tutum** olarak algılamıyorum.

Evet **Elif** evin duvarlarına bile resim yapan bir sanat tutkunu.

Ama ben bunu da bir aşırılık olarak algılamıyorum.

Bence bütün bunlar zekânızın kendi kişiliğinizle bütünleşen ve dışavuran özellikleri.

Aslında genetik olarak, **aşırı** davranışlar geliştirmeniz hiç de şaşırtıcı olmazdı.

Çünkü sanıyorum, **aşırıya kaçma eğilimi** benim en önemli yanlışlarımdan, bir türlü dizginleyemediğim kişilik özelliklerimden biri.

Bu nedenle, genetik olarak sizin de bu özellikten etkilenmiş olmanız büyük bir olasılıktı.

Ama görüyorum ki, bu konuda benim yanlışlarımı yapmıyorsunuz.

Hiç de sıradan bir kişiliğiniz olmadığı halde, aşırılıkların insanın kişiliğini saptırıcı ve yok edici cazibesine hiçbir zaman kapılmadınız.

Oysa aşırılık, bir davranış biçimi olarak beni her zaman cezbetmiştir:

Bilmiyorum bu **çekiciliğin** altında, **başkalarından farklı olmak arzusu** mu yatıyordu?

Acaba insan, **aşırılıklarda dolaşarak,** kendisinin başkalarından farklı olduğunu mu kanıtlamak ister?

Ya da en azından ben bu nedenle mi, yani başkalarından farklı (ve dolayısıyla üstün) olduğumu kanıtlamak için mi **aşırılıklara** kayıyorum?

Çevremizde pek çok aşırılık görüyoruz.

Bunların bir bölümü "normal sınırlar" içinde.

Zaman zaman kendimi yapmaktan alıkoyamadığım aşırılıkları düşündüğüm zaman şöyle bir liste aklıma geliyor:

Hiç yalan söylememek, bazen bütün günü sadece spor yaparak geçirmek, uyku ile yitirilen zamanı en aza indirmek, yaşamı gecede iki saat uykuyla sürdürmek, hiç et yememek, bazen bütün günü sadece kitap okuyarak geçirmek, yemek yemeyi bütünüyle kesmek, asgari kaloriyle bir deri bir kemik olarak yaşamak, sadece çikolata yiyerek beslenmek gibi.

Bu liste biraz daha zorlanarak, şunlar da eklenebilir: Sporda antrenmanı herkesten fazla yapmak, herkesten fazla kitap okumak, yatılı okulda herkesten fazla yemek yemek, yazın bütün günü güneşte geçirmek ve marsık gibi yanmak, denizden hiç çıkmamak, sinemalarda oynayan hiçbir filmi kaçırmamak ve sinemadan hiç çıkmamak, sürekli su içmek, günde altı litrenin altına düşmemek.

Bana kalırsa bu davranış biçimi, yani **aşırıya kaçmak,** genel olarak olmasa bile, zaman zaman ve bazı konularda tüm aile bireylerimizi etkisi altına alan bir özellik galiba.

Bir felsefe öğretmeni olduğu için, insan psikolojisini çok iyi bilen ve bu bilgisini çocuklarını yetiştirmekte de kullanan annem bana sık sık, **"Aman oğlum,"** derdi, **"Ne ifrat, ne tefrit."**

İfrat aşırı çok demek, **tefrit** de onun tam tersi, yani **aşırı az.**

Annem, bana, **Aman oğlum, aşırılıklardan kaçın,** demek istiyordu. **Ne lüzumundan fazla, ne de gereğinden az!**

Acaba neden sık sık bu tür bir uyarıya gerek duyuyordu?

Bende **aşırılıklara doğru bir eğilim** mi sezmişti?

Yoksa **aşırıya kaçma eğiliminin** ailemizin genetik bir özelliği olduğunu mu düşünüyordu?

Çağdaş genetik bilimi, **risk alma, tehlikeye atılma** ve benzeri insan davranışlarını bile düzenleyen genlerimiz olduğunu söylemiyor mu?

Annemin son derece sakin kişiliğine karşın, babamın çok atak olduğu, bu yüzden de öğretmen ve yönetici olarak Milli Eğitim Bakanlığı çevresiyle sık sık çatışmaya girdiği, ailemizin çok bilinen ve çok konuşulan bir gerçeğiydi.

Annem belki de bu gerçeği en acı biçimde yaşayanlardan biri olarak, **ne ifrat ne tefrit** sözleriyle ağabeyimi ve beni, babamızdan aldığımızı düşündüğü **aşırılık genlerinin** etkilerinden korumaya çalışıyordu.

Tam bu noktada ona öylesine hak veriyorum ki.

Daha bebek olduğunuz dönemlerde sizlere bakarken içim burkulurdu, benim aşırılıklara yönelik tutum ve davranışlarımı almışsınızdır, diye.

Ama siz hem sıradan olmayan hem de aşırılıklara kaçmayan olgun kişilikler geliştirdiniz.

Belki de hayatımda tanıdığım en dengeli insanlardan biri olan annenizden aldığınız genleriniz sayesinde.

Evet, annemin beni aşırı davranışlardan korumak istediğinde ve bu isteğini ben de baba olunca çok iyi anladığımda kalmıştık.

Annem, aşırıya kaçmamam konusunda beni çok sık uyarırdı.

Ama çocukluğunda, hele hele buluğ çağında anne-baba sözü dinleyen kim?

Bir yandan arkadaşlarına gösteriş yapma, onlara caka satma hevesi, öte yandan buluğ çağının kendini kanıtlama sorunları, beni bir aşırılıktan ötekine iterdi âdeta.

Bir bakardınız, bir hafta neredeyse hiç uyumadan, **Pardayyanlar**’ın on cildini birden bitirmişim, üstelik de adları ve olayları ezberleyerek.

Sonra bir de bakardınız ki, Vahdettin’in köşkünün bahçesinde kimsenin çıkmaya cesaret edemediği en uzun çam ağacının, en yüksek, dolayısıyla en ince ve en tehlikeli dallarında, rüzgârın etkisiyle sallanıp duruyorum.

Sanıyorum sadece annemin değil, babamın da deneyimli gözleri, ailemizdeki bu **aşırıya kaçma** eğilimini hem ağabeyimde, hem de bende derhal fark etmişti.

Bu nedenle de, bizi fazla kısıtlamadan ve sınırlamadan, aşırılıkların tehlikelerinden korumaya çalışıyorlardı.

Bu çok zor bir işti tabii.

Hem çocukların özgür ve özerk bir kişilik geliştirmelerine yardımcı olacaksın, hem de onları **aşırılıklara kayma eğilimlerinin** tehlikelerinden koruyacaksın.

Yani hem tehlikeli işler yapmalarını engelleyeceksin, hem de bunu mantık çerçevesinde onları ikna ederek yapacaksın ki, kişilikleri zedelenmesin.

İtiraf etmeliyim ki, bir baba olarak sizleri yetiştirirken, benim de karşılaştığım en önemli açmaz buydu.

***

Bütün içtenliğimle, bizim ailenin **aşırılıklara eğilimli olma** tutumunu, toplumsal ve öğrenilmiş bir davranış olmaktan çok, genetik ve bireysel bir özellik olarak görüyorum.

Bunun nedeni sadece, aile içinde bize verilen ve **aşırılıklardan sakınmayı öğreten** başarısız eğitim değil.

Bizim zamanımızda, bireyin **aşırılıklara kaçması** konusunda toplumun özendirici etkisi de bugün olduğu kadar fazla değildi.

Yani, toplumun **çocuklara ve gençlere yönelik yarışmacılığı ve rekabeti özendirici tutumu** bizim zamanımızda, sizin zamanınızda olduğu kadar keskin ve belirgin değildi.

Siz yetişirken, bizim olduğumuzdan çok daha fazla kışkırtıcı ve saptırıcı etkilere açıktınız.

Bu açıdan, dengeli kişilik konusundaki başarınız, bizim kuşağa göre çok daha büyük.

Örneğin, bugün ilkokuldan, üniversiteye dek tüm eğitim sistemine egemen olan **yarışmaya ve rekabete dayalı sınav sistemi** bizim zamanımızda yoktu.

Bu nedenle de bizim kuşaklar sizinki kadar rekabetçi, yarışmacı ve dolayısıyla, **karşılaştırılmalı olarak başarıya yönlendirilmiş** biçimde yetiştirilmediler.

Sanıyorum, bireylerin başarılarının birbirleriyle karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi, onların **mukayeseli başarı** kavramı, dolayısıyla **başkalarından daha iyi olmak, en iyi olmak** gibi hedefler çerçevesinde **aşırıya yönelmelerine** yol açıyor.

Sonuç olarak, sevgili kızlarım, **aşırıya kaçma** konusunda, sizlerin, bizlerden yani anne-babalarınızdan daha fazla bir **çekicilikle** karşı karşıya olduğunuzu düşünüyorum.

Hem ailenizden gelen özelliklerden dolayı **genetik olarak** aşırılıklarda dolaşan davranış biçimlerine yatkın olduğunuz, hem de **toplumsal olarak** bu yatkınlığınızın pekiştirildiği kanısındayım.

Daha ilkokula bile girerken sınavda başarılı olmanızın beklenmesi, ortaokula devam etmek için yeniden sınav kazanmanızın gerekmesi, üniversite aşamasında ise artık tam bir işkenceye dönüşen bir sistemle yeniden ölçülmeniz, arkadaşlarınızla karşılaştırmalı olarak sınanmanız, sizi sürekli olarak **arkadaşlarınızla yarışmaya** ve davranış biçimi olarak da **aşırılıklara** itiyor.

Bu nedenle, **aşırılıkların dayanılmaz cazibesi** başlığını taşıyan bu mektubumu çok dikkatle okumanızı öneririm.

Böylece size çok doğal gelen **dengeli bir kişilik sahibi olmanızın** ne denli zor ve ne büyük bir başarı olduğunu daha iyi algılayacaksınız.

***

Gençlerin fazla enerjilerini olumlu biçimde kullanmalarını sağlamanın en iyi yollarından biri onları spora yöneltmektir.

Aynı derecede etkin ve olumlu bir başka yol da onları sanatsal etkinliklere yönlendirmektir.

Anne-babamız da bizi sürekli olarak sanata ve spora özendirirlerdi.

Bu **olumlu yönlendirmenin** ağabeyimin hayatına mal olacağını bilmiyorlardı tabii.

Evet ne bende ne de ağabeyimde sanatsal bir eğilim oluştu.

Ağabeyim bir ölçüde edebiyata girdi.

Şiir, öykü ve anı yazardı.

Ama asıl etkinlikleri spor alanında idi.

Yüzme, kürek, eskrim, boks ve son olarak da dağcılık.

İlgilendiği bütün sporları lisanslı olarak ciddi biçimde yapardı.

Futbol takımı olarak Galatasaray'ı tutardık ağabey kardeş, ama ilgilendiği spor dallarının hepsi Galatasaray kulübünde olmadığı için, Fener ve Beşiktaş'ta da çalışırdı.

Örneğin eskrimi Beşiktaş'ta yapardı.

Dağcılık konusunda hem Türkiye'den sertifikaları, hem de Avusturya'dan brövesi vardı.

Manisa Dağcılık Kulübü üyesi idi.

Bir gün **Aladağlar'ın Demirkazık Tepesi**'ne tırmanırken düştü öldü.

İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi son sınıfında okuyan, henüz 21 yaşında bir öğrenci idi.

Onu ölüme, dağcılıkla ilgili **üç kuralı birden ihlal etmesi** götürmüştü:

Birinci olarak, **dağcılık mevsimi** dışındaki bir ayda, Eylül ayında tırmanmaya başlayarak çok önemli bir kuralı bozmuştu.

İkinci olarak, tırmanmaya sadece iki kişi giderek belki mevsim kuralından bile daha önemli bir kurala karşı gelmişti.

Çünkü dağcılıkta en az üç kişilik bir grupla tırmanma takımı oluşturulabilirdi.

Üstelik yanındaki **ikinci adam**, ilk kez bir dağa tırmanıyordu, yani tümüyle deneyimsizdi.

Üçüncü olarak **Demirkazık** tepesine **batı cephesinden** tırmanmak geleneği yoktu, bu cephenin dağcılar için çok uygun olmadığı düşünülürdü.

Ağabeyim **bir ilki gerçekleştirmek için** batı cephesinden tırmanmaya karar vermişti.

***

Ağabeyimin ölümünden kısa bir süre sonra babamla birlikte vapurla Köprü'den Kadıköy'e geçiyorduk.

Babam tam anlamıyla yıkılmıştı.

Çünkü ağabeyim onun sadece oğlu değil, aynı zamanda felsefe-mantık-sosyoloji konularında yetiştirdiği bir öğrencisiydi ve babam her zaman, onun, gördüğü en iyi öğrenci olduğunu söylerdi.

Ben biraz da babamla konuşabilmek, onun sıkıntılı havasını dağıtabilmek için anlamsız bir konuda, bana bisiklet alınması konusunda ısrar ediyordum.

Babam ise evimizin bulunduğu **Çarşıkapı**'da, ana cadde üzerinde oturduğumuzu, (artık yazları **Çengelköy**'deki **Vahdettin**'in köşküne gitmiyorduk kiracı olarak) mahallede bisiklete binecek yer olmadığını, bu nedenle de bisiklete binmemin beni hem sandığım kadar eğlendirmeyeceğini hem de çok tehlikeli olduğunu söylüyordu.

Ben de, çocuklarını **demokrat olarak** yetiştirmek isteyen anne-babalara karşı bütün çocukların kullandığı o **hak ve eşitlik istismarı** mantığıyla, **“Babacığım bırakın bunu ben kendim deneyerek öğreneyim,”** diye ısrar ediyordum.

İşte o zaman babam bütün ömrüm boyunca unutmayacağım bir cümle söyledi:

“Oğlum,” dedi, **“Zeki insan başkalarının deneyimlerinden yararlanmasını bilen insandır.”**

Sonra biraz da sesi titreyerek ekledi: **“Bak ağabeyin kendisi denemeye kalktı, ne oldu?”**

***

Aslında ağabeyim ne denli aşırılıklarının, ne denli kötü rastlantıların kurbanı olmuştu, şimdi bile bunu çok iyi değerlendiremiyorum.

Ama babamın söylediği söz çok önemli idi: Zeki insan başkalarının deneyimlerinden yararlanan insandır.

Ailemizin yaşadığı trajedi bir yana, insanlık da hakikaten bilgi birikimi üzerine gelişmiyor mu?

Gerçekten de başkalarının deneyimlerine dayanarak gelişmese idik, bugün uzaya gidebilir miydik?

Kendimizden başka kimseye güvenmeseydik, her şeyi bizzat kendimiz yapmaya ve denemeye kalksaydık, bugün belki hâlâ durmadan tekerleği yeniden icat ediyor olurduk.

Sevgili kızlarım, şimdi bizden kilometrelerce uzakta, kendinizi yetiştirmek için çalışıp didinirken kimbilir o gurbet ellerde ne tehlikeler bekliyor sizi!

Trafik kazalarından sapık insanların saldırılarına, sağlık sorunlarından, eğitimdeki güçlüklere kadar görünen ve görünmeyen ne çok tehdit ve tehlike var karşınızda.

Bütün bu acımasız ortamda tek güvenceniz dengeli, akıllı, zeki kişiliğiniz.

Size güveniyorum.

Aşırılıkların tadını da, acısını da yaşamış olan babanız.

Aşırılığın Azı Karar Çoğu Zarardır

Sevgili kızlarım,

Sadece çocuklarımız olarak değil, Türkiye'ye ilerde önemli katkılarda bulunacağını umut ettiğimiz genç kuşağın değerli temsilcileri olarak da çok sevdiğimiz gençler.

Yaşamıma anlam ve umut katan ikizlerim.

Bakın, bir önceki mektubumda **aşırılıkların dayanılmaz çekiciliğinden** söz ederken nerelere geldim, ne hüzün verici konulara değindim.

Aslında benim o mektuptaki amacım, yaşamım boyunca kendi yaptığım aşırılıkları ve bu aşırılıklardan dolayı başıma gelenleri size aktarmaktı.

Böylece belki de, **zeki kızlar olarak benim deneyimlerimden yararlanın, benim yaptığım hataları yapmayın,** demek istiyordum sizlere.

Bu mektupları size yazmaktaki amacım **nasihat etmekten çok, paylaşmak: Özellikle de kendi yaptığım hataları sizlerle paylaşmak.**

Şimdi bu konudaki ikinci mektubu, doğrudan doğruya kendi deneyimlerimi size aktarmak için yazıyorum.

Böyle metinlerde âdettir. itiraflara önce ilk deneyimle başlanır:

Örneğin aşk konusunda mı yazıyorsunuz, önce **ilk aşk** anlatılır.

Bu geleneğe uygun olarak benim de, **Anımsadığım ilk aşırılığım şuydu,** diyerek söze başlamam gerekir belki de.

Ama ben öyle yapmayacağım.

Şu satırları kaleme aldığım 2000'li yılların başında ve altmış yaşımın eşiğinde, bir türlü uslanamadığımı göstermek bakımından, son aşırılığımdan söz edeceğim.

***

Sevgili kızlarım,

Biliyorsunuz, bizim aile, sağlık bilinci bakımından oldukça yüksek bir düzeye sahiptir.

Hepimizin gerek beslenme, gerek günlük yaşam alışkanlıklarımız, **akıllı insan önce kendi ruh ve beden sağlığına dikkat eden insandır** anlayışına uygun olarak düzenlenmiştir.

Laf aramızda, bu konuda da sizinle iftihar ettiğimi belirtmeliyim.

İncecik, zarif siluetleriniz, ara sıra da olsa spor yapmanız, içki kullanmamanız, hep bu **sağlıklı yaşam** kavramına bağlı güzellikler.

Birinizin vejetaryen olarak, beslenme konusunda hafifçe **aşırılığa doğru** meyletmiş ama normal sınırlar içinde kalabilmeyi başarmış olması da, bu **sağlık bilincinin güzelliğinden** kaynaklanıyor herhalde.

(Tam bu noktada “Kocaman göbekli şişkolar ya da çarpık bacaklı sıskalar da olsaydınız, sizi yine aynen severdim,” **dediğimi lütfen anımsayın. Çünkü bu sözüm doğrudur ve her zaman geçerlidir.)**

İşte bu sağlık bilincinin sonucu, benim her sabah bir saat spor yapmama ek olarak, bu yaştan sonra kilo almamak için yemeğime de dikkat ettiğimi bilirsiniz.

Aynı zamanda çikolataya dayanamadığımın da, aile içindeki herkes gibi siz de farkındasınızdır mutlaka.

İşte kilo almamak için kalori perhizi yapan, ama çikolatayı da çok seven bir insan ne yapar?

Eğer genlerinde ve yarım yüzyıl boyunca yaşadığı deneyimlerde **aşırılık** varsa, kalori perhizi yaparken, hem çikolata yiyebilmek, hem de kilo almamak için, kimi dönemlerde sadece çikolatayla beslenir ve başka hiçbir şey yemez.

Sonuç?

Sonuç tam bir felaket tabii:

Bu saçmalığa isyan eden mide, bir süre sonra hiçbir sıvı ve katı yiyecek kabul etmez olur ve ben kendimi hastanede bulurum.

Anımsıyorsunuz değil mi, Kuşadası’ndaki tatilden döndüğünüzde evde sizi karşıladığım zaman **süt dökmüş kedi gibi** durmam hepinizin dikkatini çekmiş ve beni acımasız bir biçimde çapraz sorguya alarak o utanç verici nedenle yattığım hastaneden yeni çıkmış olduğumu itiraf ettirmiştiniz.

Evet, bu **yüz kızartıcı** son aşırılık örneğinden sonra aynı derecede tehlikeli başka bazı örnekleri de anımsayabilirim:

Aslında bu mektup **size karşı işlediğin suçların itirafları** olmayacak.

Doğrudan **kendime karşı işlediğim suçların** itiraflarına ilişkin bir mektup bu.

1970’li yıllardaydı.

Sonradan *21. Yüzyılda Türkiye* adıyla çok ünlenen kitabımın ilk biçimi olan *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı'*nı yazıyordum.

Siz yeni doğmuştunuz ve annenizin Devlet Planlama Teşkilatı'**ndaki kariyerini sürdürebilmesi için, geceleri size benim bakmam gerekiyordu.**

Sizi doğurduktan kırk gün sonra, **doğum izni** bitip işe başladığında şöyle bir iş bölümü yapmıştık annenizle:

Anneniz saat 23'te size son mamanızı yediriyor ve yatıyordu, sabah 6:30'daki ilk mamanıza kadar.

Bu arada ağladığınız zaman, kıçınıza pış pış yapmak benim görevimdi.

Hani ben her olayı önce **güya** en akılcı bir biçimde çözümler, ondan sonra da **sözümona** en rasyonel çözümü üretirim ya, bu konuda da öyle yaptım.

Ama bu kez sonuç, musluk tamirine girişip de evi su bastığında tesisatçı çağırdığım, ya da onaracağım diye söküp parçaladığım dolmakalemlerimi bozduğum olayların sonuçlarından farklı gelişti.

Bu kez işe yarayan ve gerçekten işleyen bir model kurabilmiştim.

Aslında olay çok basit bir gözleme dayanıyordu:

Çocuğu olanlar bilir, bebek gece ağlayarak uyanınca, (tabii özel bir sıkıntısı ya da hastalığı yoksa) kıçına iki "pış pış," yaparsın, senin orada olduğunu ve kendisiyle ilgilenildiğini anlayınca yine uyur gider.

Bu nedenle de çoğu zaman anne-babalar, yataklarından kalkmadan, yani uykularını bölmeden bu işi yapabilmek için bebeğin beşiğini kendi yataklarına bitişik olarak aynı odaya kurarlar ve ağladıkça, uzanıp, kıçlarına iki pış pış yapıp sorunu çözerler.

Biz sizi ayrı odada yatırmaya karar vermiştik.

Böylece bağımsız ve özerk bir kişilik geliştirmenize daha ilk günden yardımcı olmaya başladığımızı düşünüyorduk.

Ama siz ikiz olduğunuz için, özel bir durumunuz vardı tabii:

Biriniz vızıldamaya başlayınca, eğer yıldırım hızıyla anında müdahale edilmezse, derhal ötekiniz de uyanıyor ve bu kez, tek bebeğin vızıldaması iki bebeğin koro biçimde viyaklamasına dönüşüyordu.

Her neyse, özet olarak, karnı tok, altı kuru bebeklerin gece bakımı, sadece uyandıklarında ya da uyanır gibi olduklarında,

vızıldadıkları zaman kıçlarına iki pış pışla sağlanıyordu.

Sorun, her vızıldamada, annenin ya da babanın, yatağından kalkması, bir başka odaya giderek, çocuklara pış pış yapması ve gecede iki ya da üç kez yinelenen bu olay sonunda, sabahleyin, uykusunu alamamış ve sersemlemiş bir biçimde kalkmasıydı.

Yani toplam birkaç saniye, hadi bilemedin birkaç dakika süren ve gecede iki-üç, ya da bilemedin üç-beş kez tekrarlanan bir iş için, bütün gece uykusu berbat oluyordu insanın.

Bu gerçeği saptadıktan sonra, babanız derhal bir günlük program çizdi.

Altı ay boyunca hakikaten çok başarılı olan, bu nedenle de gerek kişisel gerekse ailesel yaşamımda gerçekten iftihar ettiğim bir program uygulandı bizim evde:

Ben saat 17 dolayında Üniversiteden eve geliyor ve hemen yatıyordum.

6-7 saatlik güzel bir uyku çektikten sonra, saat 23-24 dolaylarında uyanıyor ve sabah işe gidermiş gibi tıraşımı olup, banyomu yapıp, giyinip kuşanıp, çalışma masamın (yani o sırada, salondaki yemek masasının) başına geçiyor ve başlıyordum okuyup-yazmaya.

Bu arada sizlerden biri vızıldar ya da ağlarsa, ya da ikiniz birden koro halinde viyaklamaya başlarsanız, derhal, büyük bir sukûnetle odanıza gelip “pış pış”ınızı yapmaya başlıyordum.

Zaten uyanık ve çalışmakta olduğum için, bu görev beni hiç rahatsız etmiyordu.

Çalışmamı, bir-iki dakikalık kesintilerle, son derece verimli olarak bütün gece sürdürüyordum.

Tabii anlattığım bu **günlük yaşam programı,** annenizle benim Ankara’da dostlarımızla çok yoğun olarak yaşamakta olduğumuz bütün sosyal ilişkilerimizi tam anlamıyla engellemişti.

Ama olsun, hem siz büyüdünüz, hem anneniz, sonraki yıllarda eve büyük mali destek sağlayan kariyerini sürdürdü, hem bağımsız ve özerk kişiliği **doğum engeline takılmadan** daha da gelişti, hem de benim **Türkiye’nin Toplumsal Yapısı** adlı kitabımın ilk müsveddesi bitti.

Şimdi **İyi güzel de, aşırılık bu anlattığının neresinde,** dediğinizi duyar gibi oluyorum.

Buraya dek hiçbir aşırılık yok.

Tersine, müthiş dengeli, karısına da, kendisine duyulmasını istediği saygıyı gösteren bir bilim insanının **ikiz çocuk sorunu**yla karşılaşan eşini, kendisinin üretim verimliliğini de artırarak nasıl düze çıkardığının başarılı öyküsü var.

Aşırılık olayı bundan sonra başlıyor:

Günlük uyku programıyla daha verimli çalıştığımı gördüm ya, artık uyku saatlerimle oynayarak, daha çok çalışmaya ve daha uzun süre uyanık kalmaya ve böylece "daha uzun yaşamaya" yöneldim.

Aklım sıra, uykuda geçirilen zaman "ölü zaman" olduğu için, daha az uyuyarak, yani ömrümün yaşadığım kadarını daha fazla uyanık geçirerek, kendi irademle, doğanın bana biçmiş olduğu ömrü, **uyumadığım süreyi ekleyerek** uzatmış oluyordum.

Hani çok akıllıyım(!) ve çok bilimselim(!) ya, bu işi de gayet bilimsel olarak vücudumu **yavaş yavaş alıştırmak suretiyle** eski deyimle **tedricen** yapmaya başladım.

Gene en iyi siz bilirsiniz, ben uykuyu da çikolata kadar çok severim ve galiba ailenin en çok uyuyan bireyi de benim.

İşte işe, sizin doğumunuzdan sonra zorunlu olarak azalttığım ve en fazla yedi saate indirdiğim uyku süresini sistematize ederek başladım.

Yani günlük yaşam programımı yedi saat uykuya göre ayarladım.

Birkaç ay sonra, süreyi altı buçuk saate indirdim.

Vücudumun buna da alıştığını düşündüğüm zaman yani yaklaşık altı-yedi ay sonra yarım saat daha azalttım uyku vaktimi.

Altı saat uykuya alışmam ise çok uzun zaman aldı.

Daha doğrusu, şimdi itiraf etmeliyim ki, bedenim de zihnim de altı saatlik uykuya doymuyordu.

Artık yeterince dinlenemiyordum.

Hemen unutmadan ekleyeyim, tabii bu arada her sabah sistematik olarak bir saat cimnastiğimi de yapmaktaydım.

O zamanlar bir saat, evin içinde koşardım.

İşte bu koşullar altında yazıldı o kitapların büyük bir bölümü.

Üretim verimliliğim hiç de fena sayılmazdı.

Uyku saatlerini azaltma programım 1977'ye kadar sürdü.

Artık gecede dört saat uykuyla idare etmeye başlamıştım.

Böylece bütün yaşamım boyunca gıpta ettiğim, Napolyon gibi az uyuyanlar arasına katıldığımı sanmaya başlamıştım.

Ama şimdi düşünüyorum da, o sıralarda sık sık başım dönüyor, kimi zaman zihnimi toparlamakta ve dikkatimi odaklaştırmakta güçlük çekiyordum.

Nihayet beklenen son geldi:

Bedenim, bu **aşırılığa** isyan etti:

Bir sabah, öksüren oğlumu götürdüğüm Hacettepe Hastanesi'nde, hekim arkadaşların, **"Yahu çoktandır akciğer filmi çektirmedin, gel bir de sana bakalım,"** demeleri sonunda tesadüfen, **ciğerimin delinmiş olduğu** (tıp dilinde pnömotoraks) saptandı ve derhal üstümdeki giysilerle ameliyata alındım.

Aslında konu tıbben de çok ilginç, olayı hâlâ hangi doktora anlatsam, **"Böyle şey olmaz,"** diyor ve, **"pnömotoraks mutlaka belirti verir, genellikle hasta ilk anda şoka girer ve hatta bayılır, en azından nefes alma zorluğu çekilir,"** diye itiraz ediyor.

Oysa ben hiç farkında olmadan sağ ciğerim delinmiş, zamanla da sönmüş ve yumruk gibi büzülmüş.

Aslında ben de başıma gelince öğrendim, ciğerlerimiz, içinde negatif basınç olan bir zar içinde hareket edermiş.

Böylece nefes aldığımız zaman genişleme olanağı bulurlarmış.

Vücudun içinde böyle bir negatif basınç alanını koruyan zar olmasa, havanın üzerimizdeki normal basıncından dolayı, nefes alınca ciğerlerimiz genişleme olanağı bulamazmış.

İşte ciğerlerimizde, kanın oksijenle buluştuğu ve temizlendiği noktalarda olan bronşlardan biri delinirse, ağzımızdan aldığımız hava, bu zar ile ciğerin arasına girip, zarın içindeki negatif basıncı yok eder ve bu nedenle de ciğer söner, büzülüp kalırmış.

Böyle bir bronş delinmesinin ise üç nedeni olurmuş, verem, kanser ve sporcu zorlaması.

Ama özellikle sporcu zorlaması yani ıkınma gibi davranışlar sonunda ortaya çıkan pnömotoraksta, hasta şok geçirir ve bu nedenle olay hemen fark edilirmiş.

Benim yaşadığım olayda ise, hasta (yani ben) olayın hiç farkında olmadığı için, doktorlar hemen kanser ya da veremden kuşku duydular ama Allaha şükür böyle bir felaketle karşılaşmadım.

Aslında bu mektubun yavaş yavaş bir **tıp dersine** dönüştüğünün farkındayım ama, **kendim ettim kendim buldum** öyküsünü iyice

anlatabilmek için bu açıklamaları yapmak zorunda hissediyorum kendimi.

İkiniz birden, şu satırları okurken, **Babamızın yine hocalığı tuttu, nutuk atmaya başladı,** diye düşünüyor da olabilirsiniz.

Belki de haklısınız ama, ne yapayım ki konu çok ilginç.

Neyse, uzun lafın kısası, doktorlar benim ciğerimin delinmesiyle ilgili şöyle bir teori ürettiler: Bu, bütünüyle benim **aşırılığımın bedeli** idi:

Bünye uykusuzluktan zayıf düştüğü için, sabah cimnastiklerim sırasında, vücudun azıcık bile zorlanması sonunda, bronşlardan birinde küçücük bir delik oluşmuş ve hava buradan yavaş yavaş zar ile ciğer arasına dolmuş.

Bu oluşum çok yavaş geliştiği için de ben olayın farkına varmamışım.

Olayın çok ilginç üç yönü daha var:

Birinci olarak, röntgen filmime bakan çok yakın arkadaşım **Prof. Abuzer Berilgen** (sizin çok iyi anımsayacağınız **Abuzer Amca**'nız), elinde olmadan koskacaman bir **Aaaaa** çekiyor.

Ben o sırada ayaktayım, bu **Aaaaa** nidasını duyunca, korkudan sandalyeye çöküyorum, **"Ne var, tümör mü gördün?"** diyorum.

Abuzer sonradan, röntgendeki bu görüntü sahibinin yatakta olması gerektiğini, benim ise o sırada merdivenleri koşa koşa inip çıktığımı gördüğü için, hiç beklemediği bu röntgen filmi karşısında çok şaşırdığı için ağzından bu sesin kaçtığını söylüyor.

İkinci olarak, o gün hem Üniversite'de bir seminerim, hem de 1977 seçimlerine hazırlanan CHP'nin Genel Başkanı olan **Bülent Ecevit** ile bir toplantım var.

Bülent Bey'in başkanlığında, şimdi rahmetli olan **Prof. Gündüz Ökçün, Prof. Bilsay Kuruç, Prof. Uğur Korum,** eşi **Sevil Korum,** Eski Enerji Bakanı, ünlü öykü yazarı **Cahit Kayra,** sonradan Maliye Bakanlığı Müsteşarı olan **Vural Güçsavaş** ile birlikte, iki genç arkadaşımızın, **Mehmet Kabasakal** ve **Işın Çelebi**'nin sekreterya hizmetlerini gördüğü bir grup olarak Cumhuriyet Halk Partisi'nin yeni programını yazıyoruz.

Bu etkinlik çok önemli idi, çünkü bugün bile hâlâ temel yaklaşımı geçerli olan bu programda, Atatürk'ün zamanından kalma **altı ok** ile Sosyal Demokrasinin çağdaş ilkelerini birleştirmeye çalışıyorduk.

İşte böyle dolu, dopdolu bir gün, üzerimdeki elbiselerimle apar topar ameliyata alınmak istenince, programımı değiştirmemek için çok direnmiştim, ama ne fayda, koluma iğneyi dayadıklarında, 100'den geri saymaya başladığımda, galiba 92'de kendimden geçivermiştim.

Uyandığımda, ayağımdaki günlük pantolonum hâlâ üzerimde idi.

Üçüncü ilginç nokta, çok daha acıklı:

Ben durumu çok iyi anlayamadığım için, **ciğerin delinmiş** denilince ölüyorum sanmıştım.

Oysa **pnömotoraks,** göğüs cerrahlarının hiç de öyle ciddiye aldıkları bir rahatsızlık değilmiş.

Dışarıdan zarı delip, ciğerle zar arasındaki havayı emerek, oraya bir de kalan havanın çıkması için bir cam tüp koyup, evine yolladıkları hastalar bile varmış.

Ben asıl ameliyatın üçüncü günü de ateşim düşmeyince farkına varılan, **hastane mikrobu** kaptığım için ölüyormuşum.

Hastanelerde üreyen bu tür özel mikroplar, bütün ilaçlara dayanıklı olduğu için antibiyotikler bunları çok zor öldürürmüş.

Hani siyasette de **hacıyatmazlar** vardır ya, kim iktidara gelirse gelsin, bunlar hep ön planda, halkı soymakta birinci sırada görülürler ve bir türlü kendilerinden kurtulmak olanaklı olmaz, işte hastane mikrobu da bunlar gibi bir bakteriymiş.

Neyse çok özel bir antibiyotik kürüyle, bu mikrobu da alt eden doktorlar, bu kez gerçekten hayatımı kurtarmışlar.

***

Sevgili kızlarım, meleklerim benim, sizin gibi akıllı kızlara, bu yanlışlarımdan alınması gereken dersler konusunda ayrıca bir şey söylemeye gerek yok:

Daha az uyuyarak, **daha uzun süre yaşayayım** derken, kısa yoldan **tahtalı köyü boyluyormuşum.**

Sevgili kızlarım **küçük ve kısa süreli aşırılıklar, yaşamın tadı, tuzu biberi, hatta kişiliğinize renk katan aykırı güzelliklerdir.**

Ama hiç unutmayın, **doğa ve toplum, "sistematik olarak" yapılan aşırılıkları asla bağışlamaz.**

Bu mektuba son verirken düşünüyorum da acaba sizin yetiştirilmeniz sırasında da size dönük olarak böyle aşırılıklar yaptım mı?

Zaman zaman sizi, koyduğumuz kuralların sıkıcı havasıyla boğdum mu?

Sonuca, yani sizin kişiliklerinize baktığımda bu sorunun yanıtını “hayır” diye vermek olanaklı.

Çünkü her ikiniz de hiçbir kişilik sapması göstermeyen pırıl pırıl gençler oldunuz.

Ama, **Sen onu bir de bize sor, neler çektik neler,** diyorsanız, yeniden buluştuğumuzda tatlı tatlı o günlerin muhasebesini yaparız.

Gözlerinizden hasretle öpüyorum.

Aşırılıkların sadece keyfini değil, bu keyfin mutlaka dengelenmesi gerektiğini de yaşayarak öğrenen babanız.

Yaşamayı Ertelemeyin

Sevgili kızlarım,

Sizlerle birlikte yaşadığımız güzel günlerin çok önemli bir bölümü, sizin açınızdan **yarış atı** gibi bir üst eğitim basamağının yarışma sınavlarına hazırlanmakla geçti.

En sonunda üniversiteye giriş sınavlarını da başararak istediğiniz alanlarda eğitim olanağına kavuştunuz ama bu yarış yine bitmedi.

Çünkü ikiniz de, esas niteliği **ebedi öğrencilik** olan öğretim üyeliği yapmak istiyordunuz.

Bu kez de yurtdışında doktora yapmak için gerekli dil ve bilim sınavlarına hazırlanmakla geçti zamanınız.

Sonunda onları da başardınız ve yuvadan uçup gittiniz.

Şimdi geriye doğru baktığımda, birlikte geçirdiğimiz yılların ne kadarında **yaşadığınızı** düşünüyorum da üzülüyorum.

Evet, birlikte sinemalara, tiyatrolara, resim sergilerine, konserlere gittik.

Evet, birlikte piknikler yaptık, doğayla ve sevdiğimiz dostlarla kucaklaştık.

Ama bütün bu etkinlikleri yaparken, hep önünüzde sizi bekleyen sınavlar bir karabasan gibi günümüzü karartıyordu.

Bir yandan gelecek kaygısı ve iyi bir eğitim yaparak, hayattaki başarı şansınızı yakalama isteği, öte yandan insanın bir kez yaşayabileceği ömrünü iyi, güzel ve anlamlı bir biçimde değerlendirmek hedefi, günlük yaşamın birbiriyle çelişen iki amacı olarak sürekli bir biçimde hepimizi zorluyordu:

Daha iyi ve daha arzulanır bir gelecek için sürekli çalışmak ve hazırlanmak ile, gününüzü zevkli ve keyif veren etkinliklerle geçirmek arasındaki çelişki, sizi sürekli zorlayan bir ikilem olarak, yaşamınıza egemen oldu.

Siz inanılmaz bir denge içinde hem kendi günlük yaşamınızı sürdürdünüz hem de geleceğe yatırım yapmak adına sürekli çalıştınız.

Anneniz ve ben size hiçbir zaman, **“Hadi biraz ders çalışın,”** demedik.

Tam tersine sürekli olarak, **“Çok çalıştınız, artık biraz dinlenin ve eğlenin,”** dedik.

Şimdi aynı çılgınca tempoyu yurtdışındaki eğitim döneminde de sürdürdüğünüz şu sıralarda bu mektubu size, yine aynı duygularla, **“Sadece çalışmakla yetinmeyin, biraz da yaşamaya bakın,”** demek için yazıyorum.

Zaten artık doktora çalışmalarınızın sonuna da yaklaşmış bulunuyorsunuz.

Bir süre sonra oradaki eğitiminiz de bitecek, bu kez de orada kalmak ile yurda dönmek arasındaki tercihinizi yaparak, yeni sorunlarla karşı karşıya kalacak ve iş peşinde koşmaya başlayacaksınız.

Şu anda anlayabildiğim kadarıyla, ikiniz de yepyeni yetenekler ve bilgilerle donatılmış birer genç olarak **yurda dönmek** ve yaşamınızın geri kalan kısmını Türkiye’ye, sizi yetiştiren ülkeye katkıda bulunarak geçirmek kararındasınız.

Hemen, bu kararınıza büyük bir saygı duyduğumu ve size kavuşacağımız için çok sevinçli olduğumu da belirtmeliyim.

Ama bugüne kadar sürekli olarak geleceğe yatırım yaparak geçirdiğiniz yaşam sürenizde, artık çalışmanın yanında yaşamaya daha fazla zaman ayırmanız gerektiğini düşünüyorum.

Bu mektubu da onun için yazıyorum.

***

Sevgili kızlarım, çalışkan çocuklarım benim,

Yaşam, doğrudan doğruya zamana bağlıdır.

Durdurulamayan, yavaşlatılamayan, istesek de istemesek de aynı hızla akıp giden ve ömrümüzü tüketen zamana.

Bildiğiniz gibi ne denli uzun yaşarsak yaşayalım, sonunda, hepimiz ölümlüyüz.

Bu nedenle elimizdeki en sınırlı kaynak, akışını durduramadığımız zamandır.

Dolayısıyla, bir insanın kendi yaşamı bakımından yapabileceği **en iyi şey “zamanını iyi değerlendirmektir”.**

Zamanını iyi değerlendirmek ise esas olarak, **iyi yaşamak** kavramına bağlıdır.

İyi yaşamak ise belki her insana göre değişen **istediğini yaparak yaşamak** anlamına gelir, yoksa sadece zengin olmak, para sarf etmek değildir **iyi yaşamak.**

Örneğin ben ancak okuduğum, yazdığım, sanat ve kültür olaylarını izleyebildiğim zaman **iyi yaşadığımı** düşünüyorum.

Ama yaşam acımasız:

Keyfimizce yaşayabilmemiz, yani **iyi yaşayabilmemiz** için önce, yaşamımızı güvence altına almamız, yani **para kazanmamız** gerekli.

Hatta bundan da önce **para kazanacak bir iş sahibi olabilmek** için, genellikle okula gitmemiz, bir eğitim görmemiz ve diploma almamız gerekiyor.

Bu ise, çok uzun bir hazırlık ve çalışma süreci gerektiriyor.

Daha sonra, yani **bir iş sahibi olduktan** sonra da, yine günlük yaşam sorunları, **istediklerimizi yapmamıza** engel oluyor.

Ben bu açılardan çok şanslıyım, çünkü üniversite hocalığı zaten **okumaya ve yazmaya** dayalı olduğu için, bütün ömrümce **iyi yaşadım.**

Yani benim **hayatımı kazanmam** için yaptığım işler ile, keyif ve zevk almak için yaptığım işler aynıydı.

Bu nedenle kendimi dünyanın en şanslı insanlarından biri sayıyorum.

Ama çok insan, benim kadar şanslı değil.

Pek çok kişi **para kazanmak** için sevmediği işler yapmak ve **iyi yaşamayı** sadece kalan zamanına sığdırmak zorunda kalıyor.

Pek çok insan da, bütün ömrünü **yaşam kavgası** dediğimiz **para kazanmak** uğraşıyla tüketip bitiriyor ve **istediklerini yapamadan** yani bu yaşamdan hiçbir zevk ve keyif alamadan, göçüp gidiyor.

İşte size bugün, **yaşama hazırlanma** ve **yaşam kavgası** dönemlerine ilişkin, **yaşamınızı ertelemeyin** başlığı altında anlatmaya çalışacağım düşünceler, **iyi yaşama** yani **istediklerinizi yaparak yaşama** hedefine ilişkin bazı gözlemler.

***

Sevgili çocuklarım,

Gözlemlerimize önce **yaşama hazırlık** döneminden başlayalım.

Anne-babalar ve öğretmenler olarak biz büyüklerin **sizlere yönelik olarak, yaptığımız çok büyük bir yanlış var:**

Bilerek, ya da bilmeyerek, size verdiğimiz öğütler, sürekli olarak yaşamayı ertelemenize neden oluyor.

Önce günlük yaşama ilişkin öğütler:

Hadi bakalım, önce ödevlerini yap, derslerini bitir, şimdi zamanı değil, eve geç kalma, sinemaya gideceğine derslerine çalış, roman okuyacağına ödevlerini yap gibi, belki de bizlerin farkına varmadan, sizin hoşlanacağınız, zevkle yapacağınız, dinleneceğiniz ve kendinizi geliştireceğiniz pek çok oyunu, ya da eğlenceyi ertelemenize yol açan, sınırlama ve kısıtlamalar.

Sonra, yaşamayı, daha uzun zaman dilimlerine bağlı olarak erteleten öğütler, sınırlamalar ve kısıtlamalar:

O işi tatilde düşünürüz, hele bir sınavlar bitsin de, o zaman... büyüyünce yaparsın, kendin para kazandığında yaparsın, gibi.

Böylece sanki çocukların ve gençlerin **yaşamaya hakları yokmuş** gibi, sadece ödevlerden ve görevlerden örülmüş bir davranış kalıbını öneriyoruz çocuklara ve gençlere.

Bu tutum ve davranışımızın altında genellikle yatan niyet aslında çok iyi:

Çocuklarımız ve gençlerimiz **yaşama iyi hazırlansınlar, hayatta başarılı olsunlar** istiyoruz.

Bu nedenle de sürekli olarak onlara, **ileriye dönük yatırım yapmalarını,** yani çalışmalarını ve kendilerini yetiştirmelerini öneriyoruz.

Hiç kuşkusuz, çocuklarımızın gençlerimizin iyiliğine yönelik bu tutum ve davranışlarımız bir ölçüde haklı da.

Çünkü insan kendini geleceğe iyi hazırlamadan, hayatta başarılı olamaz.

Ne yazık ki bugün toplumumuzda herkes, çok çalışmış başarılı kişilerin gelir ve toplumsal saygınlık düzeyine hemen erişmek istiyor, ama onların bu noktaya gelmek için ödedikleri bedeli ödemek, yani çalışma ve hazırlık aşamalarının acılı ve sıkıntılı dönemini geçirmek istemiyor.

Neyse, benim bu mektupta vurgulamak istediğim nokta, **başarının, çok çalışmayla elde edilebilen bir armağan** olduğu değil.

Benim bu mektupta vurgulamak istediğim nokta, **başarıya hazırlanırken sürekli olarak yaşamayı ertelemeye yönlendirilmiş** olmamız.

Tabii çalışacağız.

Tabii geleceğe en iyi biçimde hazırlanacağız.

Ama bunu yaparken, **yaşamayı** unutmayacağız.

Bir kez daha soralım: **Nedir yaşamak?**

En kısa tanımıyla, **yaşamak, hayattan zevk almaktır.**

Bu, kimi zaman bir çiçeğin kokusu, kimi zaman bir müzik parçasının ruhumuzu okşayan melodisi, bazen da sevdiğimiz bir insanın gülümseyişi gibi **doğanın ve insanın güzelliklerine katılmak, ya da en azından onlara tanık olmaktır.**

Veya, yüzmek, dans etmek, film seyretmek, okumak, uyumak, yemek yemek, sevişmek gibi, **bize zevk veren davranışları yapmaktır.**

İşte benim bu mektupta size aktarmak istediğim düşünce, **yaşama hazırlanırken** de, **yaşam kavgası sırasında** da, görevlerimizi, ödevlerimizi yaparken, bu güzellikleri yaşamayı ertelememenizdir.

Bunu sadece **hayattan zevk alasınız** diye söylemiyorum:

Hayattan zevk alan yani **iyi yaşayan insan,** aynı zamanda ruhsal açıdan doyuma ulaşmış olduğu için **iyi insan** olur:

Çünkü kendisi mutlu olduğu için, çevresindekilere de mutluluk aşılar.

Buna karşılık, arzuları sürekli ertelenen, ruhsal doyuma ulaşamamış mutsuz kişi, yaşamı sadece sıkıcı, hatta acılı bir uğraş olarak gören insan, çevresine karşı olumsuz duygularla yüklenir ve **kötü insan** olur:

Çünkü kendisi mutsuz olan insan başkalarına da mutsuzluk aşılar.

Aslında çocuklara ve gençlere sürekli olarak **yaşamı ertelemeyi öğreten** büyüklerin çoğu, kendileri de **yaşamamış** ve bilinçaltlarına mutsuzluğun kalın çizgileri kazılmış insanlardır.

Evet sevgili kızlarım, demek ki, **yaşama hazırlık aşamasında** bir yandan ödevlerimizi, görevlerimizi yerine getireceğiz, ama öte yandan, **sonra yaparım** demeden, yaşamdan zevk almamızı sağlayan etkinlikleri yapmaktan da geri durmayacağız.

Şimdi gelelim, gözlemlerimizin ikinci dönemine, yani yaşamın, **hayat kazanma** aşamasına.

Yetişkinler, hep aileleri, ya da çocukları için yaptıkları **özveriden** söz ederler.

Sürekli olarak, bakmakla sorumlu oldukları kişilerin mutlulukları için **çok çalıştıklarını,** bütün yaşamlarını bir özveri olarak gördüklerini anlatırlar bize.

Bunun halk arasındaki klasik söylemi, **saçımı sizler için süpürge ettim** deyişidir.

Aslında büyüklerin söylemek istedikleri, **yetişkin olarak da yaşamlarını sürekli erteledikleri** yani **yaşamdan zevk alamadıklarıdır.**

Esas olarak bütün toplumlarda **yaşam kavgası** zorlu bir mücadeledir.

Ama bizimki gibi çok hızlı değişen ve gelişen toplumlarda bu kavga daha da zor, insanı daha da baskı altına alan, âdeta kişiliğini öğüten bir savaşımdır.

Ama bir insan yaşam kavgasında ne denli zorlanırsa zorlansın, iş yaşamının dışında da bir özel hayatı vardır; yoksa da olmalıdır.

Benim gibi **işini seven** kişileri bir yana bırakalım ve işini sevmeyen ve sadece **hayatını kazanmak** için buna tahammül eden bir insana bakalım:

İşini sevmeyen bir insan, niçin zorunlu olarak **yaşamı ertelesin ki?**

Güzel bir kitap okumak, iyi bir film ya da bir tiyatro oyunu seyretmek, sevdiği bir şarkıyı dinlemek niçin yaşam kavgası sırasında **yapılamayacak işler olsun?**

Eğlenmek, dinlenmek, yaşamdan zevk almak, ayıp değildir.

Tam tersine, yaşamdan zevk almak, **yukarıda da belirttiğim gibi bizi** iyi insan **yaptığı için,** mutlaka tadılması gereken bir duygudur.

Üstelik, yaşama sadece para ya da başarı kazanmak için çalışmak **olarak bakanlar için söyleyelim:**

Eğlenmek ve dinlenmek, yaşamdan tat almak, iş yaşamındaki verimi ve dolayısıyla başarıyı da artıran bir tutum ve davranıştır.

***

Sevgili kızlarım, değerli çocuklarım,

“Hayata hazırlık döneminde” **de,** “yaşam kavgasının içine balıklama daldığınızda” **da, söylediklerimi unutmayın, “yaşamı ertelemeyin.”**

Unutmayın ki, zaman, yavaşlatılamayacak ve durdurulamayacak bir tempoyla gözümüzün önünde akıp gidiyor.

Ve unutmayın ki ikinci bir yaşamınız olmayacak.

Eğitim dönemini başarıyla kapayıp, yaşam kavgasının iş dönemini yurdumuzda sürdüreceğiniz, yani kavuşacağımız günleri hasretle bekliyorum.

Ama siz o günlere kadar da sakın yaşamlarınızı ertelemeyin.

Mutluluğu, gelecekte ya da yaşamın olağanüstülüklerinde değil, günlük yaşamın olağanlıklarında aramayı öğrenmiş olan babanız.

Ailede ve Ülkede Demokrasi

Sevgili kızlarım,

Fırtınalı bir okyanusun ortasında dalgalarla boğuşan küçücük yelkenliler gibi yaşamın ve geleceğin belirsizliklerine doğru yol aldığınız şu sıralarda, sizlerle geçirdiğimiz eski günler gözümde tütüyor.

Artık iyice yaşlanıyorum galiba.

Sizlerle birlikte dolu dolu yaşadığımız eski günleri anımsadıkça bazen gözlerim yaşarıyor, özlemle!

Geçen gün, *Cumhuriyet Gazetesi*'ne, **Aydınlanma** yazımı yazarken, yüreğimdeki dayanılmaz özleminiz yine beni eski günlere götürdü.

Gazeteye **demokrasi** konusunda bir yazı yazmayı planlamıştım.

Her an gözümün önündeki hayaliniz, her an kulaklarımda olan sesiniz, bu konuda da, sizlerle birlikte yaşadığımız olayların nostaljik fotoğraf karelerine sürükledi beni.

Oturdum ve uzun uzun, sizin yetişme döneminizi, bu dönemde size yeterli bilgi aktarabilip aktaramadığımızı, bilgi aktarırken sizleri sıkıntıya sokup sokmadığımızı düşündüm.

Gözümün önüne yine hep birlikte buluştuğumuz ve birbirimize içimizi döktüğümüz sofralarımız geldi.

Aile sofralarımızı, yemek yemenin yanında bir **düşünce şölenine** çeviren konuşmalarımız arasında, **Duvarın rengi** örneğini verdiğim tartışmayı anımsadım.

Aslında ben bu konuşmayı hiç ama hiç unutmamıştım.

Daha doğrusu siz bu konuşmayı bana hiç unutturmadınız.

Çünkü çok sonraları, her ikiniz de farklı zamanlarda, konuşmamızda kullandığım bu örneği çeşitli tartışmalarınızda başkalarına karşı kullandığınızı söylemiştiniz ve beni çok mutlu etmiştiniz.

Aramızda bu konuşma geçtiğinde ve ben aşağıda anlatacağım örneği size verdiğimde daha henüz ilkokuldaydınız.

Yemekteki konuşmalarımız sırasında biriniz, (hanginiz olduğunu hatırlayamıyorum) şimdi ne olduğunu tam anımsayamadığım ama nesnel gerçeklere uygun olmayan bir iddiada bulunuyor ve ben, **"O öyle değil,"** dedikçe de, **"Bu evde demokrasi yok mu, benim de**

söz hakkım yok mu, benim söylediklerim de seninkilerle eşit değerde değil mi," diye kendisini savunuyordu.

Böylece annenizle benim, ailede daima uyguladığımız **demokrasi** kavramına sığınarak, çevremizde hemen görülebilecek bir **gerçeği, yanlış algılama ve bu yanlışta ısrar etme eylemini, demokrasi adına savunmaya çalışıyordu.**

Daha henüz çok küçüktünüz.

Kuramsal tartışmaların hiçbir anlamı olmayacaktı.

Bu nedenle ben o anda soyut demokrasi tartışmalarına filan girmedim.

Demokrasi nedir, ne değildir konusunda nutuk da atmadım.

Sadece evin bembeyaz badanalı duvarlarını göstererek, **"Eğer bu beyaz duvarlara siyah diyerek bir tartışma başlatmak isterseniz, bu konuşma demokrasi adına sürdürülemez. Çünkü demokrasi gerçekleri saptırmak için kullanılamaz. Ancak, bu beyaz renk, biraz fildişini andırıyor, ya da kemik rengine benziyor türü, gerçeklere uygun bir tartışma demokratik kurallar içinde yapılabilir,"** dedim.

Siz küçük olmanıza karşın son derece akıllı çocuklardınız.

Aramızdaki sevgi ve güven bağı, birbirimize duyduğumuz karşılıklı saygıya dayalıydı.

Benim sizi önemsediğim kadar, siz de beni önemsiyordunuz.

Söylediklerime duygusal bir inatçılıkla değil, akılcı bir yaklaşımla karşılık vermeye çalışıyordunuz.

Bilgiye açtınız ve bütün konuşmalarımızın odak noktasında sizin kendinizi geliştirmek arzunuz yatıyordu, çünkü o sırada ortaokul için sınavlara hazırlanıyordunuz.

Ben bu örneği verince tartışma sona erdi.

Çünkü her ikiniz de akıllı, mantıklı ve gerçeklerden kopuk olmayan normal kişiliklere sahiptiniz.

Benim ne demek istediğimi hemen anlamıştınız.

Böylece eşitliğin ve demokratlığın, gerçeklere aykırı iddialarda bulunmayı haklı çıkarmadığını en kısa yoldan öğrenmiş oldunuz. (Keşke bunu günümüzdeki politikacılar da bilse!)

Çok sonraları bir gün **Elif, "Baba bugün bir tartışmada senin duvarın rengi örneğini kullandım,"** demişti bana.

Bir başka gün **Ebru, “Senin duvarın rengi örneğin gibi,”** diye, bir konuşmamızda bu örneği hatırlatmıştı.

Bu iki olay da bana yaşamımın en mutlu anlarını yaşatmıştı.

Demek ki, bizim **yemek sofraları sohbetlerimiz** çok işe yaramıştı.

Böylece **demokrasinin birinci ve en önemli sınırı** ailemizde oybirliğiyle kabul edilmiş oluyordu: **Gerçeklere uygunluk.**

Evet, artık bu sınırı soyut biçimde de ifade edebilirim:

Çevremizdeki nesnel gerçeklere sırt çeviren bir demokrasi yaşayamaz.

Bu satırları yazarken, bir yandan o güzel günler burnumda tütüyor, bir yandan da, masadaki konuşmanın gerisi aklıma geliyor.

Belki siz o konuşmanın gerisini anımsamıyorsunuzdur.

“Şu anda bir oylama yapsak ve yerçekiminin kaldırılması konusunda oybirliği ile bir karar alsak, yerçekimi kalkar mı?” diye sormuştum sizlere.

Tabii derhal sorgulayıcı beyniniz ve sınavlara hazırlanırken bilenmiş zekânız ne demek istediğimi anlamıştı.

Böylece demokrasinin sınırları konusunda bilginiz genişlemeye başlamıştı: **İkinci sınır doğa idi.**

Şimdi bu konudaki soyut ilkeyi de söyleyebilirim.

Demokratik kararlar ancak gücümüzün yettiği alanlarda geçerlidir.

Masa sohbetimiz sürüyordu.

Daha sonra sigara içme konusu tartışılmıştı:

Sigara içmeyenlerin yanında sigara içip içmemek konusu demokratik olarak karara bağlanabilir miydi acaba?

Anımsarsanız, bu sorunun yanıtını da hayır olarak vermiştik oybirliğiyle.

Çünkü, sigara içmeyenlerin yanında sigara içildiğinde onların sağlığı bozuluyordu.

Başkalarının sağlığına zarar verici kararlar, çoğunluğa dayalı olarak bile olsa demokratik olarak alınamazdı.

Çünkü demokrasi, önce bireylerin sağlıklarını ve özgürlüklerini korumaya yönelikti, onların sağlıklarını ve özgürlüklerini bozmak ve sınırlamak için kullanılamazdı.

Böylece demokrasinin bir sınırı daha ortaya çıkmıştı:

Başkalarının sağlıkları ve özgürlükleri.

Şimdi artık bu ilkeyi de soyut olarak formüle edebiliriz:

Herkesin demokratik hak ve özgürlüğü, başkalarının demokratik hak ve özgürlükleriyle sınırlıdır. Toplumda da bu böyledir, ailede de.

Sohbet iyice koyulaşmış, konu artık aramızda bir zihin cimnastiği halini almıştı.

Size şu soruyu sorduğunu anımsıyorum:

Peki, **"Ben artık bu demokrasiden sıkıldım, bundan sonra bu evde sadece benim dediğim olsun,"** denebilir ve bu demokratik olarak oylanabilir miydi?

Derhal bu sorunun çeşitli açılımlarını, tartışmaya siz dahil etmiştiniz.

Çocuklar, **bu evde benim dediğim olsun** dediklerinde, buna **şımarıklık** adı veriliyordu.

Kadın, **bu evde benim dediğim olsun** dediğinde, buna **kapris** adı veriliyordu.

Genellikle tarıma ve dine dayalı feodal değerlerin egemen olduğu toplumlarda ve ailelerde zaten baba ne derse o olmuyor muydu?

Erkek **doğal olarak** ailenin reisi değil miydi?

Türkiye'deki gelenekler de erkeği, **ailenin reisi** olarak kabul etmiyor mu idi?

Reisin her dediği yapılmaz mı idi?

Bu bir nevi otoriter yönetim biçimi değil miydi?

Aile içinde demokrasi olabilir miydi?

Sizin bu güzel soru ve eleştirilerinizden sonra, konuyu iyice açmak için arkadan benim sorularım gelmeye başlamıştı:

Çocuklar henüz çevrelerindeki toplumsal ve doğal gerçeklerin farkında değilken onlara anne ve baba ile aynı demokratik haklar ve özgürlükler tanınabilir miydi?

Pek çok ailede erkek tek başına çalışıp para kazanıyor ve hem karısına hem çocuklarına o bakıyordu; bu durumda parayı kim kazanıyorsa evde de onun dediği olmaz mıydı?

***

Belleğimde hâlâ bütün canlılığıyla yaşayan o güzel yemekte bu soruların yanıtlarını hepimiz birlikte bulmaya çalışmış, sonunda belli ilkeler çerçevesinde anlaşma sağlanmıştı.

Bütün bu sorular ve eleştiriler doğru ve geçerliydi.

Çünkü aynen toplumlarda olduğu gibi, ailelerde de “en güçlü olanın dediği olurdu”.

Esas olan, toplumlarda da ailede de, en güçlü olanın demokrasiye inanması, onu hayata geçirmesi; en başta kendisinin, demokrasinin ilkelerine ve kurallarına uygun davranması ve herkesi de böyle davranmaya yöneltmesiydi.

Şimdi o gece vardığımız sonuçları bir kez daha soyut düzeyde özetleyerek size anımsatayım.

Toplumlarda da ailelerde de her zaman en güçlü olanın dediği olur.

Bu nedenle ailede baba, demokrasiye inanmazsa, onu uygulamazsa aile içi demokrasiden söz etmek olanağı olmaz.

Aynı biçimde bir toplumun en büyük gücü olan, ordu ya da sermaye sınıfı, veya siyasetçiler, ya da medya sahipleri, yahut genel olarak halk veya bunların bir kısmı ya da hiçbiri demokrasiye inanmazsa, o toplumda demokrasiyi uygulamak olanaklı değildir.

Tabii toplumların yapısı ailelerden daha karmaşık olduğu için **en güçlü olan kimdir** sorusunun yanıtı da biraz daha zor verilebilir.

Ailedeki **baba** rolü, toplumlarda kimindir?

Ordunun mu? Siyasal partilerin, yani politikacıların mı? Sermaye sahiplerinin, yani zenginlerin mi? Gazete ve televizyon sahiplerinin mi? Halkın, yani seçmenin mi? İşçi sendikalarının mı? Üniversitelerin mi?

Bu sorunun yanıtı eskiden kolaydı:

Eskiden ailedeki baba rolünü, toplumda padişah ya da kral oynardı.

Kral ya da Padişah, hem toplumdaki en büyük toprak sahibiydi, hem de Tanrı’nın yeryüzündeki temsilcisi.

Bunlar bir yandan kendilerinden küçük öteki toprak ağalarının, öte yandan da din adamlarının destekleriyle “babalık” görevlerini yani otoriter yöneticiliklerini sürdürüyorlardı.

Toplumlarda demokrasi falan da yoktu.

Kralların ya da padişahların her dediği hem Allahın emri, hem de yasaların buyruğu kabul ediliyordu.

İnsanlararası eşitlik filan da yoktu.

Bireyler dinlerine, imanlarına, mezheplerine ve tarikatlarına göre ayrılıyor, yöneticilerin inancı ile aynı inançta olanlar **birinci sınıf**

vatandaş sayılıyorlardı.

Öteki inançta olanlar, yani farklı din mezhep ya da tarikata mensup olanlar ya yakılarak öldürülüyor, ya da ülkeden sürülüyordu.

Osmanlılar gibi merhametli toplumlarda başka inanç sahibi olanlara da zaman zaman yaşama hakkı tanınıyor ama bunların hakları sınırlı ve kısıtlı bir biçimde **azınlık hakları** yani **ikinci sınıf vatandaş hakları** olarak kabul ediliyordu.

Ama bu durum, 1700'lü, 1800'lü yıllarda tarladaki üretimden, fabrikalardaki üretime geçilmesiyle yani sanayileşmeyle değişti.

Önce fabrika sahipleri ortaya çıktı.

Bunlar da imparatorların, kralların, din adamlarıyla toprak ağalarının yanında **babalık** iddiasında bulundular.

Sonra fabrikaların yaygınlaşmasıyla "işçiler" ortaya çıktı.

Bunlar da **babanın kararlarına katılmak** istediler.

Aynen aile içinde büyüyen, akıllanan ve sonunda kendi parasını kendi kazanarak hem bağımsızlığına kavuşan hem de aile bütçesine katkıda bulunan çocuklar gibi.

Aile içinde çocuklar nasıl büyürse ve yavaş yavaş aile içi kararlarda nasıl söz sahibi olursa, toplumlarda da fabrikatörlerle tüccar ve işçiler, öyle büyüdüler.

Böylece ailede nasıl yaşlanan babaların otoritesi yavaş yavaş ortadan kalkar ve artık eşlerin ya da çocukların, yani büyümüş ve meslek sahibi olarak para kazanmaya başlamış olan çocukların dediği olmaya başlarsa, toplumlarda da sermaye sahiplerinin ve işçilerin dediği olmaya başladı.

Böylece dine ve toprak ağalığına sığınarak diktatörlük etmek isteyen babaların devri kapandı, eşit insanlardan oluşan vatandaşların, seçmenlerin dönemi, yani demokrasi aşaması başladı.

Toplumları yönetenler, artık yönettikleri kişilerin din, dil, ırk, renk, milliyet farklarına göre **üst** ya da **aşağı** diye sınıflanamayacağını keşfettiler ve bunu bütün insanlığa duyurdular.

Bütün insanların doğuştan eşit olduğu anlayışı ve **insan hakları** kavramı böyle gelişti.

İşte **eşit insanların** yönetimi olarak da **demokrasi** kabul edildi

Demek ki, demokrasi, toplumda en güçlü olanların ortak anlayış ve kararlarıyla kabul edilen bir yönetim biçimidir.

En büyük gücünü de **yönetilenlerden** yani **halktan,** siyasal adıyla **seçmenden** alır.

Çünkü yukarıda, toplumdaki **babalık rolü** için sorguladığımız bütün gruplar aslında **halkın içinden** çıkar.

Sevgili kızlarım, canlarım benim.

Çok kısa olarak anlattığım bu gelişmelerden sonra da, yani insanlık endüstrileştikten ve insan haklarını keşfettikten sonra da, diktatörlükler son bulmadı.

Eskiden toprak ağalığının ve dinin gücüne dayanarak diktatörlük edenlerin yerine bu kez de insanları ırklarına, milliyetlerine, sınıflarına ve dinlerine göre ayırarak diktatörlük etmek isteyenler çıktı.

Bunlar yıllarca yönettikleri halkları inim inim inlettiler, kendilerinden olmadığını öne sürdükleri insanları fırınlarda yaktılar, dünya savaşları çıkararak milyonlarca insanın ölümüne yol açtılar.

İnsanlık, ancak yirmi birinci yüzyılın eşiğinde demokrasi denilen yönetim biçiminin en az sakıncalı ve insan haklarına en uygun yönetim biçimi olduğunu anladı.

İşte sevgili kızlarım, o günkü yemekte tartıştığımız son sorunun yani oy vererek demokrasiden vazgeçilebilir mi sorusunun “hayır” olan yanıtı böyle kanlı bir tarihe dayalıdır.

Bütün bu tarihi gelişmeler sonunda ve çok kan dökülerek **demokrasi** aşamasına ulaşıldığı için, “oy verilerek” “çoğunluk kararıyla” demokrasiden vazgeçilemez.

Bunu daha başka sözcüklerle şöyle ifade edebiliriz sevgili kızlarım:

Demokrasi, kendisinin yok edilmesine izin veremez.

Demokratik hak ve özgürlükler, demokrasiden vazgeçilmesi için kullanılamaz.

***

Şimdi artık büyüdünüz sevgili kızlarım,

Bizim en yakın arkadaşlarımız oldunuz.

Daha ilkokulu bile bitirmemişken yaptığımız demokrasi sohbetinde ele aldığımız özgürlük ve eşitlik konularının artık ne gibi tarihsel ve toplumsal sapmalarla karşı karşıya kaldığını gerek okuyarak gerekse bizzat yaşayarak daha iyi anladınız.

Artık gayet iyi biliyorsunuz ki, bütün insanların devlet karşısında eşit ve özgür olduğu, herkesin din, dil, ırk, mezhep, milliyet farkı gözetilmeksizin aynı değerde sayıldığı demokratik toplumlar, zaman zaman bir din ya da mezhep ya da bir ırk veya milliyet mensuplarının kendi dinlerinden veya milliyetlerinden olan insanların "birinci sınıf" ötekilerin ise "ikinci sınıf" olduğu inancıyla tahrip edilmek istenebilir.

Yine çok iyi biliyorsunuz ki, bu çabanın dine dayalı olanına **şeriat devleti,** ırk veya milliyete dayalı olanına da **faşizm** denir. Bu yaşınızda artık iyice öğrenmiş olduğunuz gibi İkinci Dünya Savaşı, demokratik yolla iktidara gelen faşist rejimler yüzünden çıkmış ve sonunda bugünkü Türkiye nüfusu kadar (altmış milyonu aşkın) insan ölmüştür.

Bu nedenle tüm dünya, demokrasinin, seçim sistemi yoluyla yozlaştırılmasına ve şeriat devletine ya da faşizme dönüştürülmesine karşı çok tedbirlidir.

Böylece o gün sofrada sorulan son sorunun yanıtını, bir kez daha tekrarlayarak şu üç ilke biçiminde vurgulayabiliriz:

Demokratik bir rejim, demokratik bir seçim yoluyla değiştirilemez.

Demokrasi, kendi kendini yok etme özgürlüğüne sahip değildir.

Demokratik hak ve özgürlükler, yine bu demokratik hak ve özgürlüklerin ortadan kaldırılması için kullanılamaz.

Cici kızlarım, tam bu noktada, **Peki ama en güçlü olan demokrasiye inanmıyorsa, ne olur. Sen de bu durumda demokrasinin ailede de toplumda da yürüyemeyeceğini söylememiş miydin?** diye sorduğunuzu duyar gibiyim.

Pek tabii, toplumdaki en güçlü kesimlerin, demokrasiye paydos deme kuvvetleri olabilir.

Bunu yapabilirler de.

Ama o zaman o rejimin adı demokrasi olmaz, öyle bir rejimde **insanların temel hak ve özgürlüklerinden, eşitliklerinden söz edilemez.**

Böylece insanlığın yüzyıllar boyunca oluk gibi kan ve gözyaşı dökerek ulaştığı **demokrasi** aşamasından geriye, karanlık çağlara dönülmüş olur.

Bir başka deyişle, **kaba kuvvete dayalı olarak bir demokrasi rafa kaldırılabilir ama, demokrasiler, seçim yoluyla yasal olarak böyle bir geri dönüşe izin vermezler, felsefelerinde bu yoktur.**

Evet sevgili kızlarım, toplumdaki demokrasi bu.

Ne yazık ki, bir toplumda en büyük gücü elinde tutanlar demokrasiye inanmazlarsa o toplumda demokrasi yürümüyor.

Peki demokrasiyi nasıl koruyacağız?

Bu sorunun tek bir yanıtı var sevgili kızlarım:

Eğitimle.

Herkesin doğuştan eşit olduğu ve devlet karşısında eşit muamele görmesi gerektiğini öğreteceğiz vatandaşlarımıza.

Bunu sakın öyle pek kolay bir şey sanmayın.

İnsanların kimliklerini oluşturan din, mezhep ve milliyet duyguları ne yazık ki bazı politikacılar tarafından, kendi din, mezhep ve milliyetlerinin, ötekilerden daha üstün olduğu konusunda eğitim yapılması için kullanılıyor ve böylece demokrasimiz büyük yaralar alıyor.

Oysa gerçek dindarlığın ve gerçek milliyetçiliğin herkesin dinine ve milliyetine saygılı olmaktan geçtiği unutuluyor.

Evet, diyelim ki, endüstrileşmemizi tamamladık, demokrasimizi kurduk ve iyi bir eğitimle de onu işletmeye ve geliştirmeye çalışıyoruz.

Peki ya ailede demokrasi nasıl korunacak ve geliştirilecek?

***

Sevgili kızlarım sizleri annenizle birlikte, daima demokratik, özgürlükçü ve eşitlikçi bir ortamda yetiştirmeye çalıştık.

Biliyorsunuz anneniz, Türkiye'nin ve Avrupa'nın ilk kadın Sigorta Şirketi Genel Müdürüdür.

Hiç kuşkusuz onun bu başarısının altında kendi nitelikleri ve çabaları yatar.

Ama ailemizin bu eşitlikçi, özgürlükçü ve demokratik yapısının ona iş yaşamında büyük destek sağladığı da bir gerçektir.

İşte siz böyle bir ortamda büyüdüğünüz için, aile içi demokrasi konusunda söyleyeceklerimi çok daha iyi algılayacağınızdan eminim.

Aslında ailede işler topluma göre daha basittir:

Bizim toplumda hâlâ **ataerkil,** yani erkek egemen kültür ve aile tipi egemen olduğu için en büyük güç, **baba'**nın elinde görünmektedir.

Bu nedenle de **baba** istemezse demokrasi olmaz.

Türkiye’de, ne yazık ki, **babaların** önemli bir bölümünün eşlerini, çok büyük bir bölümünün de çocuklarını dövdüğünü biliyoruz.

Dayağın olduğu yerde tabii ki demokrasiden de söz edilemez.

Ayrıca dayak yiyerek büyüyen bir çocuk, toplumdaki demokrasiye de inanmaz.

Dayak yiyerek büyüyen bir çocuk evlendiğinde ve seçmen yaşına geldiğinde, aynen aileden gördüğü gibi, eşini ve çocuklarını dövecek, toplumda da, **Demokrasi de neymiş, sallandırırsın üç beş kişiyi, çözersin sorunu,** diyecektir.

Yani demokratik olmayan aile yapısı, demokrasiye inanmayan, onu benimsemeyen bireyler üretmekte, bu bireylerin seçmen olarak davranışları da toplumda demokrasinin yerleşmesine engel olmaktadır.

Bu kısırdöngüyü kırmak için işe aileden, aileyi eğitmek için de işe babadan başlamak gerekmektedir.

Demek ki, ailede demokrasi, **babadan** başlar.

Peki **babayı** nasıl eğiteceğiz?

Bu konuda hemen **eşitlik** kavramı akla gelmektedir.

Ailede babayı eşit davranması konusunda eğitmek gerekmektedir.

Baba ilk olarak eşine eşit ve demokratik bir biçimde davranmalıdır.

Bu davranışın temelinde de ekonomik eşitlik yatar her şeyden önce.

Yani bir ailede kadın da çalıştığı, ekonomik bağımsızlığına sahip olduğu ve aile bütçesine katkıda bulunduğu ölçüde, **baba** ile eşit koşullarda bir **anne** ortaya çıkacaktır.

Tam bu noktada sevgili kızlarım, size özel bir tavsiyede bulunmak istiyorum:

Kendinize saygınız varsa, mutlaka bir meslek sahibi, bir iş sahibi olun ve evlenmeden önce ekonomik bağımsızlığınıza kavuşun, ve ne pahasına olursa olsun, para kazandığınız işinizi bırakmayın; ne evlenmeden önce, ne evlendikten sonra, ne de çocuk sahibi olursanız, anne olduktan sonra.

Ancak bu yolla hem toplum içinde erkeklerle eşit konuma gelirsiniz, hem de evlendikten sonra aile içinde onurunuzu, kendinize saygınızı ve demokratik bir aile yapısını koruyabilirsiniz.

Ancak bu yolla erkekleri eğitebilir, çocuklarınızı demokratik bir aile yapısı içinde gerçek demokrat insanlar olarak yetiştirebilirsiniz.

Peki ya çocuklar, onlar henüz daha çevrelerini ve yaşamı tanımadan anne-babalarıyla eşit ve demokratik haklara sahip olabilirler mi?

Tabii ki hayır.

Çocukların yararlanacağı demokrasi, anne-babalarının onlara her şeyi akıl ve mantık çerçevesinde anlatmaları ve onların iyiliklerine olan gerçekleri bıkmadan usanmadan açıklamalarıdır.

Çocuk öğrenerek büyür.

Onlara çevrelerini öğretmek görevi de anne-babanındır.

Anne-baba bu görevi yaparken, çocuklarına, onların da çok değerli olduğunu anlatmalı ve kişiliklerinin önemli olduğu gerçeğinden hareket ederek saygılı davranmalıdırlar.

Baskıcı değil, açıklayıcı, kişiliği ezici değil geliştirici bir ilişki, çocukların da demokratik bir ortam içinde gelişmelerine yol açacaktır.

Sevgili kızlarım, tam bu noktada sizleri nasıl yetiştirmeye çalıştığımızı, aile içindeki deneyimlerinizi anımsayın.

Bırakın sizleri dövmeyi, herhangi birinize bir tokat attık mı, bir fiske vurduk mu?

Dayak insanlık dışıdır.

Azar bile, demokratik bir ortam içinde, çok sık başvurulan bir eğitim yöntemi olmamalıdır.

Esas olan açıklayıcılık, bilgi ve değer aktarımıdır.

Çocuk eğitimi kolay değildir.

Çocuğun doğası, büyüklerden farklıdır.

Anne-baba, çocuklarına, onların çocuk olduklarını hiç unutmadan, eğitici ve sevecen bir yaklaşımla davranmalıdır.

Sevgi hiç eksik edilmemeli ama, aşırıya kaçmadan, belli bir disiplin içinde verilmelidir.

Aile içindeki ilişkilerimizi anımsayın: Daima sevgi dolu ama konulan kuralların korunması açısından her zaman disiplinli bir ortam vardı.

Şimdi açıkça itiraf etmeliyim ki, sizler de olağanüstü çocuklardınız.

Belki de ailedeki sevgi ve güven ortamından dolayı ne kapris ne de şımarıklık yaptınız bizlere.

Tabii bizce bazı **çocukluklarınız** da oldu.

Ama sizin de anımsayacağınız gibi, biz o zaman sizi zorlayarak değil, anlamaya çalışarak, karşılıklı konuşarak bu sorunları aştık.

Unutulmamalı ki, demokrasi bir yaşam biçimidir aynı zamanda.

Bu yaşam biçimi ise, dışarıdan zorlama olmadan belli şekillerde davranmamıza dayalı, yani insanın iç disiplinini en çok gerektiren bir rejimdir.

Çünkü faşist ya da şeriatçı diktatörlükler zaten dışarıdan baskı yaparak bireyi zorla belli davranışlarda bulunmaya yöneltirler.

Demokrasilerde ise birey, başkalarına saygılı olmayı **içinden gelerek** gerçekleştirmelidir.

Ailede hem demokrasinin ne olduğu öğretilmeli, hem de anne-baba, demokrat bir kişiliğe yaraşan davranışlar sergileyerek, çocuklarına örnek olmalıdır.

Unutmayalım, demokrat toplumlar ancak demokrat aileler tarafından kurulur ve yaşatılırlar.

Bu çerçevede sizleri artık sadece kendi çocuklarımız olarak değil, aynı zamanda eşit ve değerli arkadaşlarımız olarak da çok seviyoruz ve özlüyoruz.

Demokrat olmaya çalışan ve demokratik bir toplumu özleyen babanız.

Sevgi ve Aptallık

Sevgili kızlarım.

Gerek sizlerle birlikte geçirdiğimiz, gerekse sizlerden uzakta annenizle birlikte yalnız olarak yaşadığımız yılları düşündüğümde, galiba yine yaşamımızda en öne çıkan duygu olarak sevgiyi buluyorum

Size olan özlemimi, bu özlemin kaynaklarını araştırdığımda ise klasik evlat sevgisinin yanında sizlerin mizah duygunuzu da çok aradığımı duyumsuyorum.

Özellikle **karşıt kavramları** dile getirerek belirlediğiniz **gülümseyen düşünceleriniz** en çok özlediğim, sık sık anımsadığım nitelikleriniz arasında.

Sizlerin de en çok değer verdiğiniz duygunun **sevgi,** en çok kızdığınız niteliğin ise **aptallık** olduğunu biliyorum.

Çünkü bu konulardaki düşüncelerinizi pek çok kez dile getirmiştiniz.

Bu mektubumda sizle, yine iki **karşıt kavram** arasındaki ilişkileri konuşmak ve belki de dudaklarınıza bir gülümseme kondurmak istiyorum.

***

Akıllı kızlarım benim,

Sevgi öyle bir duygudur ki, verdikçe artar, paylaştıkça büyür.

Ama hemen uyarmalıyım sizi:

Aptallık da aynen öyledir: Verdikçe artar, paylaştıkça büyür.

Üstelik sevgi ile aptallık arasındaki ilişki sadece ikisinin de paylaşıldıkça artmasında, verdikçe büyümesinde değildir.

İkisinin arasında çok daha derin, çok daha anlamlı bir ilişki daha var:

Sevgi akılla birleşmediği zaman, derhal aptallığa dönüşebilir.

Bakın neden?

Canım kızlarım, defalarca benden duymuşsunuzdur, belki de artık bıkmışsınızdır:

Benim mutluluk reçetem “insanları seveceksin” ilkesidir.

Çünkü sevgi, insanı yücelten, güzelleştiren, mutlu kılan bir duygudur.

Yalnız burada küçük bir ayrıntı var sevgili kızlarım:

İnsanları seveceksiniz.

Ama karşılıksız seveceksiniz.

Çünkü insanoğlu çiğ süt emmiştir.

Çünkü insanoğlu vefasızdır.

Çünkü siz insanları severken, onlar size her türlü kötülüğü ve kalleşliği yapacak.

Çünkü sevginize aynıyla karşılık beklerseniz mutlaka düş kırıklığıyla karşılaşacaksınız:

Hem de hemen bugün, bugün olmazsa yarın, yarın olmazsa öbür gün, ama **bir gün mutlaka,** hem de çok yakında.

İşte bu nedenle **insanları karşılıksız seveceksiniz.**

Ancak böylece hem güçlü hem de sevgi dolu ve bu nedenle de mutlu olabilirsiniz.

***

Aslında bu mektup, benim genellikle insanlara duyduğum sevgi ve güvene dayalı **iyimser** yargılarıma aykırı bir havada başladı.

Ama biraz sabredin, çünkü insanları sevmenin ancak güçlü kişilerin marifeti olduğunu anlatmaya çalışacağım.

Çünkü insanların temeldeki hem iyi hem de kötü niteliklerini dikkate almadan onları kayıtsız koşulsuz severseniz (ki ben bunu öneriyorum), yaralanmanız kaçınılmaz olur.

Bu nedenle, insanın kendisini koruyarak, başkalarını sevmesinin çok zor olan reçetesini vermeye çalışacağım sizlere. Tabii, bu reçete birçok çelişkiyi de beraberinde getireceği için, sizlerin eleştirel tebessümlerinize yol açacak.

Ama benim de zaten amacım, sizleri biraz gülümsetmek.

Sevgili kızlarım, **sevginize karşılık beklerseniz, gücünüzü yitirirsiniz.**

Başkalarına, hem de sevdiklerinize, yani sizi kırabilecek, sizi incitebilecek kişilere bağımlı olursunuz.

İnsanı mutlu kılan, insanı yücelten sevgi uğruna kırılganlığını artırmak, acımasız, vefasız, çiğ süt emmiş insanlara bağımlı olmak aptallık değil de nedir?

Şimdi o eleştirel zekânızın hemen işe karıştığını ve dudaklarınızdaki eleştiri tebessümleriyle birlikte itiraz ettiğinizi duyar gibi oluyorum:

Peki *karşılık bekleyerek* **sevmek aptallık da,** *karşılık beklemeden* **sevmek daha büyük bir aptallık değil mi?** diyorsunuz belki de.

Hem duyguların en güzeli olan sevgini vereceksin, hem karşılık beklemeyeceksin, bu aptallık değil de nedir? diye düşünüyor olabilirsiniz.

Mektup yazmanın, düşüncelerini, duygularını mektupla ifade etmenin bir güzelliği de burada:

Karşınızdakinin sizin sözünüzü kesme olanağı yok.

Olsa olsa mektubu okumayı bırakabilir ama, bu, sizin mektupta yazdıklarınızın sizin tarafınızdan tutarlı ve sürekli bir biçimde dile getirilmesini engellemez.

Ben de bu mektupta, bu avantajı kullanıyorum ama bir yandan da sizin söyleyebileceklerinizi düşünüp, onları da yanıtlamaya çalışıyorum.

Sevgiye karşılık beklememek aptallık değil yavrularım, değil.

Tam tersi, yukarıda da söylediğim gibi bence karşılık bekleyerek sevmek aptallıktır.

Neden sevgiden yanayız?

Mutluluk için, yani kendimiz için.

Kendi yüce duygularımızın bizi daha mutlu, daha güzel yapması için.

Karşılık beklediğiniz anda, bu güzelliği, bu yüceliği, bu tadı, başkalarının iznine ve acımasızlığına, yani başkalarının denetimine terk etmiş olmuyor musunuz?

***

Sevgili kızlarım,

Sevgi ile aptallığı birbirinden ayıran ince çizgi nedir diye, hep düşünmüşümdür.

Galiba sonunda buldum:

Akıl.

Sevgi ile aptallığı birbirinden ayıran ince çizgi **aklın varlığında** yatıyor.

Aslında aptallık akıllılığın tersi olduğuna göre, bu buluşum pek de öyle büyük bir keşif sayılmaz.

Ama yine de beni çok rahatlattığını söylemeliyim.

Sevgi ancak akıl ile buluştuğu zaman bir anlam kazanıyor.

Akılsız sevgi, seveni de sevileni de zarara uğratıyor.

Büyüklerimiz boşuna mı, **aptal dostun olacağına akıllı düşmanın olsun,** demişler.

Bence, **akıllı sevgi "karşılıksızdır".**

Çünkü aklımız, duygularımızın önünde bilir ki, insanın hem de seven bir insanın beklentilerinin tümünü, başka bir insanın ya da bir insan grubunun sürekli olarak yerine getirmesi olanaksızdır.

Mutlaka bir gün, bir uyumsuzluk, bir tatsızlık ortaya çıkacaktır.

Çünkü iki ya da daha çok sayıdaki insanın her an aynı duygu düşünce ve beklentilere sahip olması, aynı biçimde davranması olanaksızdır.

***

Sevgili kızlarım, canlarım benim,

Ben bütün yaşamım boyunca insanları sevdim.

Hem soyut olarak **insanlığı** hem de somut olarak insanları.

Yani hem insanlığı sevdim hem de Ahmet'i, Mehmet'i, Ayşe'yi, Fatma'yı, birey olarak, tek tek sevdim.

İnsanlara kızdığım zaman, sabah koşularımda, vücudumun teri ile birlikte, zihnimin ve yüreğimin kötü duygularını da dışarı attım.

Sadece ve yalnızca iyi duygulara, güzel imgelere ve sevgiye yer açtım yüreğimde ve beynimde.

Sevgiyi besledim ve büyüttüm bilincimde ve bilinçaltımda.

Böylece mutlu oldum.

Size de öneririm **karşılıksız sevgi** duymayı.

Yani **akıllı sevgiyi.**

Özet olarak, binlerce kilometre uzakta olduğumuz şu anda diyorum ki: **Başkalarını ve insanlığı, onlar için değil, kendiniz için sevin.**

Böylece bitmez tükenmez bir enerji kaynağı emrinizde olacak.

Her işte, her ilişkide, herkesten bir adım önde olacaksınız.

Çünkü, başta kendinizle, sonra da herkesle barışık ve dolayısıyla mutlu olacaksınız.

Karşılık beklemediğiniz yani akıllı olduğunuz için de, size atılan kazıklar, yapılan haksızlıklar, kabalıklar, hödüklükler, tepenizden sıyrılıp gidecek.

Kötü insanlar, kin ve nefretleri, küçük hesapları içinde çirkinleşip, mutsuz bir yaşamın içine doğru yuvarlandıkça, siz sevginizin ürettiği

güzellik denizinde hem yükselecek hem de yüceleceksiniz.

Yeter ki, sevginize layık olmayan hödükleri, hırsızları, katilleri, sahtekârları, centilmen ve uygar insan kılığındaki feodal faşistleri, soyut bir insanlık kavramı içinde eritip saydamlaştırmayı bilin.

Bu ise gönlün değil, aklın işidir.

Onun için de **sevgi akıldır.**

***

Sevgili çocuklarım, şu anda sorularınızı ve itirazlarınızı duyar gibi oluyorum:

Dünyada karşılıksız sevgi var mıdır? diyorsunuz.

Bize bir örnek göster de inanalım, diyorsunuz.

Yine hocalığın tuttu, soyut ütopyalar konusunda desteksiz atıyorsun, diyorsunuz.

Unutmayın ki, bu mektubu biraz da **karşıt kavramların çelişkili niteliğinden kaynaklanan mizahı vurgulamak** için yazıyorum.

Pek doğal olarak henüz yaşamadığınız için, en azından tek bir belli durumda, nesnel olarak **karşılıksız sevginin** var olduğunu bilmiyorsunuz:

Doğa, insanoğlunun neslinin devamı için, yeme içme ve cinsellik ile birlikte, anne-babalık içgüdüsü de vermiş insanlara.

Anne-baba'nın çocuklarına duyduğu sevgi, karşılıksızdır sevgili kızlarım.

Bu, akıl ile duyguların bir sentezi değil, doğal bir içgüdüdür.

İşte ben diyorum ki, **doğanın verdiği bu karşılıksız sevgi içgüdüsüne, akıl ile de erişilebilir.**

Mademki doğada bir örneği vardır, o halde o, insan aklı ile de taklit edilebilir, yeniden üretilebilir.

Sevgili kızlarım, gördüğünüz gibi size sevgi üzerine ikili bir öneri yapıyorum: **İnsanları sevin ve onlardan karşılık beklemeyin.**

Kendinizi aptal yerine koymadan sevmenin tek yolu budur.

Bunun zor olduğunu biliyorum ama, **mutluluğu kim kolay yakalamış ki?**

İkizlerinin akıllarıyla övünen babanız.

Sorunları Yürüyerek Aşmak

Canım kızlarım benim.

Geçen gün telefonda **Elif**'in çok yorgun, **Ebru**'nun da hafif bir soğukalgınlığı geçirmekte olduğunu duyunca çok üzüldük.

Sevgili çocuklarım, unutmayın **her şeyin başı sağlıktır.**

Bir insan ne denli akıllı, ne denli çalışkan, ne denli başarılı olursa olsun, sağlığı yerinde değilse, bütün bunların hiçbir anlamı kalmaz.

Akıllı insan, her şeyden önce kendi beden ve ruh sağlığına dikkat eden insandır.

Bu anımsatmayı sakın sadece kızlarını düşünen ve onlar için üzülen bir babanın duygusal bir ifadesi olarak almayın.

Bu konuda kendimden bir örnek verirsem, belki duygu ve düşüncelerimi daha iyi anlatabilirim:

Sizleri çok özlediğim, duyduğum özlem, günün olağan sıkıntılarına ya da en yakın arkadaşlarımın ihanetlerine eklenip canımı acıtmaya başladığı zaman, ne yapıyorum biliyor musunuz?

Yürüyorum.

Koşar adım yürüyorum hem de.

Asker adımlarıyla, tempolu, gerçek bir cimnastik yürüyüşü, ruhumdaki sıkıntıları azaltıyor, dertlerimi, hızlanan bir nabız ve terleyen bir bedenle hafifletiyor.

Sağlık sorunlarınızı duyduğum bir sırada yazdığım bu mektubumda size, yaşam boyu karşılaştığım sorunları aşmakta bana büyük yardımı olan bu yöntemden, **yürümekten** söz etmek istiyorum.

Mektubun başlığı olan **Sorunları Yürüyerek Aşmak** ilkesini mecazi anlamda alıp, **her sorunla karşılaştığınızda, önünüze yeni ve daha ileri hedefler koyun ve sorunlarınızı böylece, ilerleyerek aşın,** anlamında da kullanabilirdim.

Bu çok yanlış da olmazdı.

Gerçekten de her tıkandığınızda, her sorunla karşılaştığınızda, görüş açınızı büyütmek, ufkunuzu genişletmek, daha ileri ve daha uzun dönemli hedefler belirlemek bu sorunları aşmanıza çok yardımcı olur.

Ama ben bu mektupta, doğrudan doğruya, fizik olarak yürümekten söz edeceğim.

***

Canım ikizlerim,

Sizlere, kendi yaşamımdan, sizlerin çok iyi bildiği günlük yaşam biçimimden bir örnek vererek bazı duygularımı ve düşüncelerimi aktarmak istiyorum.

Sevgili kızlarım, hani, **akıllar pazara çıkmış, herkes gitmiş kendi aklını beğenip satın almış,** derler ya benimki de o hesap:

Kendim için iyi olan, başkaları için de iyidir, diye düşünüyorum. (Aslında hemen hemen herkes böyle düşünür ama itiraf eden azdır.)

Belki de yanılıyorum ama, yürümekle ilgili deneyimlerimi sizlerle paylaşmak zorunda hissediyorum kendimi.

Çünkü sabahları kan ter içinde yürürken hissettiğim rahatlık ve huzur o denli güzel ve görkemli bir duygu ki, bunu salt kendime saklamanın bencillik olacağını düşündüm ve bunu sizlerle de paylaşmak istedim.

Ayrıca, biliyorsunuz günümüzde, **form tutmak, zayıflamak, diyet yapmak, spor yapmak** artık moda haline geldi.

Belki yürümekle ilgili deneyimlerim, size bu konuda da bazı yan yararlar sağlayabilir.

***

Sevgili kızlarım, canlarım benim, doğduğunuzdan beri, beni her sabah bir saat cimnastik yapan bir baba olarak gördünüz.

Aslında ağabeyiniz de öyle gördü.

Anneniz de evlendiğimizden beri bunu bilir.

Çünkü ben on iki yaşımdan beri her sabah bir saat cimnastik yapıyorum.

Bugünlerde elli yıla, yani yarım yüzyıla yaklaşan bir süredir yaptığım “sabah sporuna” başlamamın öyküsü de çok ilginç.

İsterseniz, önce bu öyküyü anlatayım size.

Böylece erkek çocukların nasıl bir **maço** kültür içinde büyüdüğünü de bir kez daha anımsamış olursunuz.

Bilirsiniz, erkek çocuklar arasında, hem okullarda hem de mahallelerde, itiş-kakış, çeşitli güç gösterileri ve hatta kavga hiç eksik olmaz.

Çocuklar küçük yaşlarda fiziksel güçlerini denemek istiyorlar herhalde.

Belki de bu davranışın gerisinde erkek çocukların bilinçaltlarına işleyen bir **feodal toplum değeri** olarak, **fiziksel güce dayalı hükmetme** arzusu yatıyor olabilir.

Okuduğum yatılı ilkokulda, bizim sınıfta da bilek güreşi çok modaydı.

İşte ben spora, okulda, bilek güreşinde sınıf arkadaşlarımla yarışabilmek için, ağabeyimin önerisiyle başlamıştım.

Ağabeyim bana bileklerimi güçlendirmek için, özel bir spor biçimi önermişti.

Önce bu çok ilginç spor biçimini sizlere aktarmak isterim:

Eskiden, futbol topları bugünkü gibi tek parça değildi.

İçleri, şişirilebilen lastikten oluşan, dışları meşinden yapılmış iki parçalı toplarla futbol oynanırdı.

Nefesle veya bisiklet pompasıyla şişirilen iç lastiğin ucu sicimle bağlanıp içeri itildikten sonra meşinden yapılmış olan dışının ağzı ayakkabı bağı gibi bağlarla bağlanır ve top böylece futbol oynanabilir hale getirilirdi.

Tabii, iç lastik dayanıksız olduğu için sık sık, top patlar ve oyuna ara verilirdi.

Neyse benim anlatmak istediğim bu değil.

Ağabeyimin bana önerdiği spor türü, son derece ilkel bir alete dayalıydı.

Bir futbol topunun iç lastiğini çıkarıp, içi boş kalan yuvarlak meşini taşla doldurarak ağırlaştırdıktan sonra, yarı belime kadar gelen uzunluktaki bir ip ile, bu ağırlığı bir oklavaya, tam ortasından bağlamıştım.

Oklava kendi etrafında döndürüldüğünde ip kaymasın diye de oklavanın ortasına çıktığım bir küçük çivinin etrafına sicimi sıkı sıkı sarmış ve düğüm atarak sabitleştirmiştim.

Her sabah, ucunda ağırlık sallanan bu oklavayı iki ucundan tutup, kollarımı dümdüz biçimde ileri uzatıyor ve bileklerimi oynatıp avuçlarımın içindeki oklavayı ekseni çevresinde döndürerek, ipi oklavaya sarıp, ağır meşini yukarı çekiyordum.

Önce bir süre kültür-fizik yapıp ısındıktan sonra, bu hareketi yarım saat boyunca defalarca tekrarlıyordum.

Böylece hem kollarım hem de bileklerim çok güçleniyordu.

Sonuçta, gerçekten de sınıfta, bilek gücünün sınanmasında **başa güreşenler** arasına girmiştim.

Kiloca benden çok daha ağır, boyu benden çok daha uzun, kocaman arkadaşlarımın bileklerini tüy gibi masaya yatırıveriyordum.

Sanıyorum bu fiziksel başarım(!), en çok oyu alarak, sınıf mümessili seçilmemi de sağlamıştı. (O zamanlar, yoklamaları öğretmenler değil, sınıf mümessilleri yapar ve öğretmene imzalatırlardı; bu mümessilleri de biz seçimle belirlerdik.)

Sevgili kızlarım, işte kollarımı ve bileklerimi güçlendirmek ve bilek güreşinde arkadaşlarımla başa çıkmak için başladığım bu sabah sporu, zamanla bende bir alışkanlık, bir yaşam biçimi haline geldi.

Büyüdükçe, **fiziksel gücün** uygar toplumlarda fazla bir anlam ifade etmediğini öğrendim.

Yine ağabeyimin öğrettiği satranca ağırlık verdim.

Böylece öğrenciliğim sırasında **beden sporunun** yanında **zihin sporuna** da başladım. (Ama hiçbir zaman iyi bir satranç oyuncusu olamadım).

Sağlam kafa sağlam vücutta bulunur hesabı, beden sporunu da hiç bırakmadım, tam tersine sürekli geliştirdim.

Liseyi bitirdiğimde artık, her sabah vücut esnetme hareketleri yapan, lobut sallayan, yay çeken bir insanın yaşam biçimini benimsemiştim.

Fiziksel gücüme güvendiğim için, arkadaşlarla kavga etmiyor, tersine bütün anlaşmazlıklarda özenle kavgadan kaçınıyordum.

Cimnastik sayesinde, fark etmeden, yavaş yavaş, **kavga ilkelliktir** anlayışı yaşam felsefem haline gelmişti.

Çocukluk ve gençlik dönemimi burada kesiyorum.

Çünkü amacım bu mektupta size hayatımı anlatmak değil, **sorunları yürüyerek aşmak** konusundaki yöntemimi aktarmak.

Ama siz akıllı ve bilinçli kızlar olduğunuz için her olayı geçmişi ve esas mantığıyla anlatmak istiyorum ki, konuyu eleştirel aklınızın süzgecinden geçirerek iyice kavrayasınız.

Evet, buraya dek **sorunları yürüyerek aşma** yöntemini keşfetmeme yol açan, “sabah cimnastiğine” nasıl başladığımı ve nasıl sürdürdüğümü anlattım.

Şimdi bambaşka bir aşamaya geliyorum: Bu alışkanlığım, bir yetişkin olarak nasıl devam etti ve bugünlere nasıl geldim, **Sorunları**

Yürüyerek Aşmayı nasıl keşfettim?

***

Sevgili kızlarım, siz büyükbabanızı tanımadınız.

Ne yazık ki büyükannenizi de tanımadınız.

Her ikisi de siz doğmadan önce ebediyete göçmüştü.

Babam 1958 yılında, henüz daha 58 yaşındayken, annem ise 1973 yılında, siz doğmadan iki yıl önce, 69 yaşındayken öldü.

Babam öldüğünde ben daha liseyi bile bitirmemiştim.

Üstelik lise ikinci sınıfta, benim psikoloji hocam da olmuştu.

Kalp hastası filan da değildi.

“Pat” diye bir gün aniden kalp sektesinden gitti.

Ağabeyimin dağdan düşüp öldüğü gün, aynı tarihte, tam iki yıl sonra.

Hiç kuşkusuz, babamı öldüren **evlat acısı** idi.

Ama ölüm, ona **kalp krizi** biçiminde gelmişti.

Sevgili kızlarım, şimdi yüzünüzde, o biraz eleştiren ama daha çok sevgi belirten hafif gülümseyişinizle, yarı şaka yarı ciddi, **“Babacığım, senin sorunları yürüyerek aşma yönteminle babanın kalp krizinden ölmesi arasında ne ilişki var?”** diye sorduğunuzu duyar gibiyim.

Çok ilişki var çoook!

Çocuklukta bilek güreşinde sınıf arkadaşlarıma ezilmemek için başladığım, gençliğimde güçlü-kuvvetli olmak için devam ettiğim sabah cimnastiğini, yetişkinliğimde, **kalpten ölmemek** için sürdürdüm.

Bu da ayrı bir öykü.

***

Sevgili çocuklarım,

Michigan Üniversitesi’nden yüksek lisans derecemi alıp Türkiye’ye döndüğümde Ankara’da **Siyasal Bilgiler Fakültesi**’ne asistan olarak girmeyi hedefliyordum.

Ama ne yazık ki, benim girebileceğim bilim dallarında boş asistanlık kadrosu yoktu.

O zamanlar henüz **YÖK** icat edilmemişti ve asistanlık, devlet güvencesine sahip akademik bir unvan olarak çok değerliydi.

Asistan olanlar, artık profesörlüğe kadar giden merdivenleri güven içinde tırmanacak **bilim insanı adaylarıydı.**

Bu nedenle de asistanlık kadroları çok az ve çok değerliydi.

Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde kadro olmayınca, başka üniversitelere bakmaya başladım.

Tam bu sırada, **Hacettepe Üniversitesi** kuruluyordu.

Üniversite henüz Tıp Fakültesiydi ve (sonradan **YÖK** düzenini kurarak, tüm Türkiye'deki üniversiteleri yozlaştıran) **Prof. İhsan Doğramacı,** fakülteyi üniversiteye dönüştürebilmek için, sosyal bilimleri kurmak istiyordu.

Bu amaçla da eğitimini Amerika'da yapmış genç bilim insanları arıyordu.

Türkiye'de Nüfus Planlaması Yasası'nı çıkaran, Toplum Hekimliği bilim dalını Hacettepe'de kuran **Prof. Nusret Fişek,** bana Amerika'daki hocalarım tarafından **"Git konuş,"** diye tavsiye edilen çok değerli, dünya çapında tanınmış bir bilim insanıydı ve **Hacettepe'**de **Nüfus Etütleri Enstitüsü** Başkanıydı.

Siyasal Bilgiler'de umudum kalmayınca **Prof. Nusret Fişek**'le konuşmaya gittim ve (başlı başına ilginç ve uzun bir öykü olan **Doğramacı** ile tanışma olayından ve çeşitli temaslardan sonra) **Hacettepe**'de işe başladım.

Hacettepe'de çok şey öğrendim.

28 yaşında Yüksek Okul Müdürlüğü'ne atanmıştım.

En başta mütevazı olmayı, yaş ve bilgi açısından benden kıdemli olanlara saygı göstermeyi öğrendim.

Yoksa zaten **Hacettepe**'ye egemen olan kıdemli tıp doktoru profesörler beni aralarında yaşatmazlardı.

Bu arada, sürekli olarak Türkiye'nin en iyi hekimleriyle birlikte iş yapıyor, yiyor içiyor ve eğleniyorduk.

Çünkü **Hacettepe,** gerçek bir aile gibiydi o zamanlar.

Sadece eğitim ve araştırma konularında değil, akşamları dinlenmek ve eğlenmek için de birlikte yaşıyorduk bütün öğretim üyeleri.

Bu benim için bulunmaz bir fırsattı.

Aklıma takılan her türlü bilimsel ve sağlığa ilişkin soruyu konunun en büyük uzmanlarına danışmak ve **dost sohbeti** çerçevesinde çabuk, kesin, net yanıtlar almak olanağına sahiptim.

Bu olanağı bol bol kullandım.

Bu arada, hastalıklarımıza yol açan **mikropların,** bakteriler ve virüsler olarak ikiye ayrıldığını, ilaçların ise sadece bakterileri etkilediğini ve virüslere tesir etmediğini öğrendim dehşet içinde.

Her neyse, bu arada pek doğal olarak, **sağlıklı yaşam** ve benzeri günlük sağlık sorunları da sürekli olarak **geyik muhabbeti** yaptığımız konular arasındaydı.

İşte bu sohbetlerden birinde, **sabah koşusu** ile **kalp hastalıkları** arasındaki ilişkiyi öğrendim.

Sonradan Rektör de olan sevgili dostum **Prof. Süleyman Sağlam** ile sabah koşuları ve kalp hastalıkları konusunda sohbet ederken, **“Yani sabahları muntazam koşan insan kalpten ölmez mi?”** diye sordum.

Yanıtı harikaydı: “Hayır.”

Tabii tahmin edersiniz ki, ben bu bilgiyi aldıktan sonra, derhal, her türlü aletli ve aletsiz cimnastiği bırakıp, babam gibi kalpten ölmemek için **her sabah bir saat koşmaya başladım.**

İşte sorunları yürüyerek aşma **yöntemini de böyle keşfettim.**

***

Sevgili çocuklarım,

Anımsayacaksınız, hava uygun olmadığı zamanlar evin içinde yalınayak koşarak dört dönerdim de sizler küçükken gülmekten katılırdınız.

Hatta annenizle birlikte ellerinizi öndekinin beline koyarak art arda dizilip arkamda tren oluşturduğunuzu ve benimle birlikte koşarak oyun oynadığınızı bugün bile keyifle anımsıyorum.

Böylece **sabah koşuları** artık yaşamımın ayrılmaz bir parçası olmuştu.

Daha sonra, Ankara’da artık sistematik hale gelen **sabah koşuları,** sakalımı kesmediğirn için YÖK’zede olup Üniversite’den istifa ederek İstanbul’a taşınınca biraz nitelik değiştirdi.

Hem doktorlar, koşu yerine yürüyüşün daha sağlıklı olduğunu keşfetmişlerdi, hem de galiba ben biraz yaşlanmıştım.

Böylece **sabah koşuları, sabah yürüyüşlerine** dönüştü.

Artık her sabah, eve temizliğe gelen **Saadet Hanım’**ın deyimiyle, **koşu yürüyüşüne** çıkıyordum.

Her sabah kalkınca ilk iş iki büyük bardak su içip, üst üste (mübalağa etmediğimi biliyorsunuz) dört beş fanila ve eşofman

giyerek, en üste de deri montumu geçirip, boynuma havlumu sararak, yürüyüşe çıkıyordum.

Bu kadar çok su içip, öyle sarınıp sarmalanınca, su gibi terlediğimi tahmin edersiniz.

İşte bir saat boyunca asker adımlarıyla yaptığım yürüyüş sırasında bedenimden fışkıran ter, vücudumdaki bütün toksinlerle birlikte yüreğimdeki ve zihnimdeki bütün pislikleri de söküp atıyor sevgili kızlarım.

Sorunları yürüyerek aşmak’tan kast ettiğim bu.

Ne denli sıkılmış, üzülmüş ve kızmış olursam olayım, sabah yürüyüşü sırasındaki o sıcaklık, o ter, bütün sorunlarımı alıp götürüyor.

Böylece yürüyüş sonunda bir bebek gibi tertemiz, masum, iyi niyetli, iyimser ve sevecen bir kişilikle dönüyorum eve.

Üniversite’den istifaya zorlandığımda da, en yakın arkadaşım, çıkarlarını zedelediğim için bana gazetesinde en ağır hakaretleri ettirdiğinde de, sabah yürüyüşleri ile bu sorunları aştım, bana kötülük yapanları bağışladım.

Sevgili **Ebru**, senin zaman zaman sabahları koştuğunu, sevgili **Elif**, senin de bazen akşamları bir cimnastik kulübüne giderek çalıştığını duyduğumda ne denli mutlu olduğumu bilemezsiniz.

Cici kızlarım, tıp konusundaki bilgim artınca bu **sorunları yürüyerek aşma** yönteminin hormonal ve bilimsel bir olay olduğunu da öğrendim.

Cimnastik sırasında, beyin **endorfin** denilen bir tür hormon salgılıyormuş.

Bu hormon bedendeki ve ruhtaki acıyı azaltıyor, insanı mutlu ediyormuş.

İşte benim **sorunları yürüyerek aşma** yöntemimin sırrı da burada:

Yürüyerek acıyı azaltıyor, mutluğunuzu artırıyorsunuz.

Ben her sabah yürürken, o günkü programımı, yapacağım işleri, daha önce yaşanmış olayları, yaptığım hataları, beni üzen, rahatsız eden sorunları ve insanları düşünüyorum.

Her sabah, beynimin salgıladığı **endorfin**’in etkisiyle, yaptığım hataları tekrarlamamaya, haksız ve adaletsiz tutum ve davranışlarıyla bana acı verenleri bağışlamaya, günümü verimli

biçimde geçirmeye karar veriyorum ve ister inanın ister inanmayın, bu kararları uygulayabiliyorum.

O günü istediğim gibi geçirememişsem, ertesi sabah yine aynı yürüyüşün tekrarı beni kurtarıyor:

Aynı rahatlık ve mutluluk ortamında, kan ter içinde yürürken yine temizliyorum ruhumu ve bedenimi.

Yine kendimi yeniliyorum, yine düşmanlarımı bağışlıyorum, yine günümü verimsiz tartışma ve kavgalarla değil, verimli üretimle geçirmeye karar veriyorum.

Sevgili kızlarım, işte benim, **bilek güreşi iddiamla** başlayan ve **yürüyerek sorunları çözme** yöntemimi keşfetmeme yol açan **sabah ciınnastiği** öyküm.

***

Canım kızlarım benim,

Bu mektubumu bitirirken bir-iki felsefe kırıntısı ve bir-iki de somut yaşam önerisi eklemek istiyorum.

Önce **felsefe kırıntıları:**

Hareket, eylem, devinim, hem evrenin kuralıdır hem de insanın sırrı.

Mutluluk, harekette, eylemde, devinimde gizlidir.

Bedensel hareket ve zihinsel çeviklik birbirini pekiştirir.

Zihinsel ve bedensel hareketliliğe sahip olan insan, hem evrenin gizini çözmüş, hem de kendisinin mutluluğunu yakalamış insandır.

Somut yaşam önerilerine gelince:

Bedensel ve zihinsel hareketlilik, çağımızın bütün insanlığı tehdit eden çok önemli iki hastalığına **kalp hastalıklarına** ve **depresyona** karşı en etkili ilaçtır.

Ayrıca **zihinsel ve bedensel hareketlilik insanı her yaşta zinde kılar ve hiçbir öge zindelik kadar insanı güzelleştiremez.**

Üstelik hareketlilik, beslenme sorunları, kilo problemleri, şeker hastalığı, yüksek tansiyon, kandaki yüksek kolestrol miktarı, psikolojik bunalımlar gibi sıkıntıları atlatmamızda da çok yardımcı olur.

Sevgili kızlarım, bu mektubuma babamdan öğrendiğim bir sloganla son vermek istiyorum:

“Durmayalım, düşeriz!”

Evet, babam sadece çalışmanın gerekliliğini ifade etmek için değil, yemek sofrasındaki keyifli bir sohbetin devamını istediği zaman da aynı sloganı kullanırdı:

"Durmayalım, düşeriz."

Size, bol hareketli, sistematik yürüyüşlü, dolayısıyla zinde ve mutlu bir yaşam dilerim.

Yaşadığı çirkinlikleri, ihanetleri, kişiliğinin gücüyle olduğu kadar beyninin salgıladığı endorfinle de aşmaya çalışan *(ama itiraf etmeliyim ki her zaman da başarılı olamayan)* ***babanız.***

Doruğa Çıkmanın Keyfi

Sevgili ikiz canlarım benim,

Başarı haberleriniz art arda geldi.

Bugüne dek bir karabasan gibi hayatınızı karartan **doktora yeterlik sınavlarını** büyük bir başarıyla vermişsiniz.

Önce **Ebru**, sonra da **Elif**.

Bunun ne büyük bir başarı olduğunu, ne kadar ter ve göz nuruna mal olduğunu, oralarda ben de eğitim gördüğüm için, çok iyi anlıyorum.

Bu başarının ardındaki bitmez tükenmez çalışma saatlerini, uykusuz geçen geceleri ve insanı bunaltan stresi çok iyi bilirim.

Evet, böylece, diplomalarınızı alacağınız **doruktan** bir önceki aşamaya eriştiniz.

Hemen annenizle birlikte enfes bir sofra donattık, sizleri anarak kendimize nefis bir ziyafet çektik ve başarınızı kutladık.

Tabii bu arada bizim de size olan özlemimiz, eski deyimle **hasretimiz doruğa** çıktı.

Bu mektupta **doruk** sözcüğünün bana anımsattıklarını sizlerle paylaşmak istiyorum.

Doruk!

Ya da eski deyimle, **zirve!**

Bugün size **doruğa çıkmanın keyfi, orada durmaktan daha büyüktür** diyeceğim dünya güzeli kızlarım benim.

Böylece belki, doktora diplomalarınızı almaya doğru yaptığınız bu yorucu çalışmalar sırasındaki stresli yaşamınızda bazı konulara dikkatinizi çekebilir, yaşam kavgasını daha kolay göğüslemenize yardımcı olabilirim umudu içindeyim.

***

Sevgili kızlarım, bilirsiniz bizim evde dağcılık terimleri ve konuları hüzünlü anıları gündeme getirdiği için konuşmalarımızda pek yer almazdı.

Siz, **Demirkazık** tepesine tırmanırken düşüp ölen **Engin** amcanızı tanımadınız.

Ağabeyiniz de tanımadı, anneniz de.

Anneniz ve ağabeyiniz, rahmetli anneme yetiştiler.

Annem de ağabeyimden söz etmeyi pek sevmezdi.

Allah düşmanıma bile evlat acısı vermesin.

Ben yaşamda pek çok acıyı, pek çok felaketi yaşadım, birçoğuna da tanık oldum.

Sanıyorum, bir insanın karşılaşacağı en büyük acı, kendi çocuğunun öldüğünü görmesidir.

Çünkü bir annenin ya da bir babanın kendi çocuğunun ölümünü yaşaması, bir anlamda, doğa kurallarına bile aykırı.

Herkes doğal ömrünü yaşasa, çocukların, anne-babalarının ölümünü görmeleri gerekiyor.

Bu nedenle sadece **ağlarsa anam ağlar, kalanı yalan ağlar** sözünün ifade ettiği, anne-babanın evladına duyduğu sevgi bağlamında değil, sadece bir çocuğun yetiştirilmesi için verilen emeklerin toplamının o sevgiye eklediği bağlılık anlamında da değil, salt doğal anlamda bile, **evlat acısı dayanılmazdır.**

Ben bile rüyalarımda yıllarca onun ölmemiş olduğunu, bir gün saklandığı uzak bir kentten eve döndüğünü gördüm.

Benim ‘anne-baba ailemi’ o acı yıktı.

Benim yüreğimi de sadece **ağabey acısı** değil, **yıkılan anne-baba ailemin sızısı** da dağladı.

Siz de bu gerçeği iyi bildiğiniz için, ağabeyim ve dağcılık, ortak sohbet konularımız arasında hiçbir zaman ağırlıklı bir yere sahip olmadı.

Sadece kimi zaman değinilip geçilen bir hüzün nağmesi olarak kaldı ağabeyim ortak yaşamımızda.

***

Size içimi dökmek için başladığım bu mektup, **iç dökme** sınırlarını aşıp, **kendine acıma** noktasına varmaya başladı.

Hiç kuşkusuz bir insanın başına gelenlerden dolayı kendi kendine acıması ve bu duygusunu sevdikleriyle paylaşması da bir gereksinme, zaman zaman hepinizin yaşadığı bir gerçek.

Ama işi uzatmamak gerek.

Hiç kimse, ne denli severse sevsin, duygularını ne denli paylaşırsa paylaşsın, bir başkasının kendi kendine acıma sızlanmalarına uzun zaman tahammül etmez, etmek istemez.

Zaten ben de bu mektupları **duygu sömürüsü yapmak,** ya da **mazohist bir tutum içinde kendi yazgıma ağlayıp bunu sizlerle paylaşmak** için yazmıyorum.

Tam tersine, kendinden ve yaşamından oldukça memnun bir insan olarak, sizlere duyduğum sevgiyi ve özlemi iletmek ve bu arada yaşam deneyimlerimi ve bilgi kırıntılarımı sizlerle paylaşmak için yazıyorum.

***

Evet **doruk** diyorduk:

Bir dağın en yüksek noktası.

Aslında bir dağcı terimi.

Ama **erişilebilecek en tepe nokta** anlamında kullanılıyor daha çok.

Örneğin başarı için, daha doğrusu başarıyı tanımlamak için kullanılan, **mesleğinde doruğa ulaştı,** gibi bir cümle içinde anlam kazanıyor.

Bir maç, bir yarışma ya da bir piyango çekilişi gibi ilginç olayları aktarırken, çözüme ya da sonuca ulaşılmadan önceki saniyelerde, radyo ve televizyon sunucuları, **heyecan dorukta,** derler.

Bir öğrenci için, sınav öncesi **heyecan doruktadır.**

Yine bir öğrencinin eğitimin **doruk noktası,** diplomasını aldığı andır.

İnsanların cinsel yaşamını inceleyen bilim insanları, **orgazm** olayını, sevişmeden alınan zevkin **doruk noktası** olarak tanımlıyorlar.

Bir politikacı için ise **doruk,** seçimi kazandığı andır.

Doruk, insandan insana, durumdan duruma değişir.

Doruk, hamile bir kadın için bebeğini eline aldığı an; aşk ateşiyle kavrulanlar için **vuslat**; bir sporcu için ise birinciliğe ulaştığı andır.

Sevgili **Elif** ve **Ebru**, 1998 yılında *Nokta Dergisi'*nin **Doruktakiler** adlı ödülünü aldığım zaman bana, **“Ne hissediyorsun?”** diye sormuştunuz; anımsıyor musunuz?

Ben de size, **“Şu anda hiçbir şey hissetmiyorum. Çünkü dorukta olmanın tadı bir an ile ölçülmez. Asıl tat, doruğa ulaşmak için gösterdiğin çabalar sırasında aldığın zevkte ve oraya vardıktan sonra da, dorukta olma bilincinin verdiği doyumda yatar,”** demiştim.

Şimdi size bu sözümü açmak istiyorum.

***

Birinci olarak sizlerle paylaşmak istediğim gerçek şu: **Doruk** sözcüğü genellikle bir durumu belirtir ama, bunun toplum içinde, ya da bireysel olarak yaşanması, aslında bir an kadar kısadır.

Örneğin, öğretim sürecinin "doruğu" olan "diploma".

Uzun bir tören, ondan sonra da görkemli bir kutlama eğlencesi bile yaşansa, diplomanın alındığı andır, olayın **doruk** noktası.

Kimi öğrenciler için, bu tören bile yoktur: Sadece ilan edilen sonuçlardan "mezun olunduğu" öğrenilir, o kadar.

Listeye tek bir bakış, tek bir an, ondan sonra, o anda pek keyfine bile varılamayan bir bilinç: "Mezun oldum", ya da "Sınıfı geçtim" bilinci.

Ondan sonra, yeniden, yeni bir dönemin başlaması, yine bitmez tükenmez dersler, sınavlar, notlar, ve bir gün yine bir **doruk**:

Yeni bir diploma daha.

Adeta sonsuz bir savaşımın soluklanma noktalarıdır diplomaların simgelediği **doruklar.**

Ö**rneğin, bir tiyatro oyununun ya da bir konserin bitişi:**

Alkışlar, "bravolar" ne denli uzun sürerse sürsün, sanatçı için **doruk**, saniyeler, bilemediniz, dakikalarla sınırlıdır.

Ondan sonra yine bitmez tükenmez çalışma saatleri, günleri ve hatta haftaları, ayları, yılları.

Yeni bir konsere, ya da yeni bir gösteriye kadar.

Bir sanatçı için de **doruk**, aynen bir öğrencinin yaşamında olduğu gibi, önündeki öteki doruklara giderken yaşanan bir anlık "teneffüstür":

Ömür tüketen çalışmaların ödülünün alınabildiğini gösteren bir anlık doyumu simgeleyen bir "ara".

Örneğin vuslat:

Ne denli uzun sürerse sürsün, iki sevgilinin buluşması, birleşmesi, bütünleşmesi, saatlerle de ölçülse, hatta günlerce de sürse, sonunda tükenen, tükenmeye mahkûm, sınırlı bir zamanla ölçülür.

Sonra o kaçınılmaz ayrılık.

Sonra yeniden özlem.

Bir türlü tadına doyulamayan, bir türlü pençesinden kurtulunamayan o aşk.

Yeniden bitmez tükenmez bekleme süreleri.

Sonra bir gün yeniden **kavuşma.**

Yeni bir **doruk.**

***

Sevgili kızlarım,

“Uzun lafın kısası”, diyorum ki, **doruk** bir andır.

Ama ona varmak için yaptığınız çalışma, ya da kavuşma öncesinde heyecan içinde geçirdiğiniz ve size sonsuz gibi gelen saatler, aslında o beklenen “doruğun”, o diplomanın o alkışların, ya da o “vuslatın” asıl güzelliği değil midir?

Bence, sevgiliyi beklerken, ya da aşkınıza kavuşmaya giderken yaşanan heyecan, cinsel hazzın doruğuna ulaşılan o andan daha keyiflidir.

Ders çalışırken, hayal edilen diplomanın getireceği özgürlük ve bağımsızlık özlemi, diploma töreni anından daha anlamlıdır.

Bir kitabı yazarken, ya da bir oyuna çalışırken, o kitabın ya da oyunun bittiğinde alacağınız doyumu düşünmek, birkaç dakikalık alkıştan ya da kısa bir övgü yazısından çok daha uzun ve bu nedenle de doyum düzeyi çok daha yüksektir.

Bir yazar, bir sanatçı, bir bilim insanı, bütün bir ömür boyunca çalışır.

Doruğa ulaşmak için değil, kendisi için.

Çalışmaktan zevk aldığı için.

Sonra bir gün bakmış ki, **dorukta.**

Dorukta olduğu için yapılan tören, tutulan alkış, aynen, bir **cinsel doruk noktasının** saniyelerle ölçülen süresi kadar bir anlam taşır.

İşin asıl keyfi, öncesinde ve sonrasındadır.

Öncesinde, yaptığı işten, çalışmaktan, birikimini artırmaktan, kendini eğitmekten, sevgiliye kavuşmak için çaba göstermekten zevk almak.

Sonrasında, yaşadıklarını yeniden duyumsamak, **dorukta** olmanın, oraya varmak için sarf ettiği çabaların tadını düşünmek, **doruktaki ânı,** aynen cinsel hazzın doruğuna ulaştığı an gibi, defalarca belleğinde yeniden, yeniden yaşamak.

Sevgili kızlarım.

Bedeli ödenmeyen başarının ne tadı olur, ne keyfi, ne de anlamı.

Vuslat için de çaba sarf edeceksin, diploma için de, alkışlar için de.

Bütün bunları da **doruk** için değil, kendin için, belki de **aşkın** için yapacaksın.

Bu **aşk**, bir insan ya da bir sanat, bir meslek olabilir.

Ama hiç unutmayın ki aşkın ve aşkına kavuşmanın tadı, ancak ona ulaşmak için gösterdiğiniz özveri ile birlikte artar.

Bu ilkenin başkaları için de geçerli olduğunu, karşınızda, aşkı olarak sizi gören insanlar için de doğru bir yargıyı yansıttığını unutmayın.

Unutmayın ki, size yeterince çabalamadan, yeterince özveri göstermeden ulaşanlar, değerinizi asla bilmezler.

Hele hele erkekler.

“Kolay kadın”, “ucuz kız” kavramları, sadece erkek ve yaşlı egemen feodal kültürün kalıntıları değil, aynı zamanda, evrensel bir ilkenin, **bedeli ödenmeden elde edilen hazinenin değerinin bilinmemesinin de bir yansımasıdır.**

***

Evet sevgili yavrularım, nereden nereye geldik yine.

Aslında söylemek istediğim açık:

Doruk, dorukta olmak, doruğa erişmek, ister toplumsal, ister siyasal, ister cinsel anlamda, isterse ekonomik alanda olsun, bir **an** değil, bir **süreçtir.**

Bunu böyle algılayan **yaşamın tadını** çıkarır.

Aynen lezzetli bir lokmanın bir anda “lup” diye yutulması ile, uzun uzun çiğnenmesi ve tüm tadının bilincine varılması arasındaki fark gibidir **doruğu** bir **an** ya da bir **süreç** olarak algılamak.

Doruğa vardığımız ânı, ya da bu ânın, toplumca kabul edildiği törensel olguyu küçümsemiyorum.

Ama o âna varmak için geçen zaman süresinde aldığımız zevki de yadsımayalım.

Aynen **doruk sonrası, dorukta olmanın** ya da **doruğa erişmiş bulunmanın bilincine sahip olmanın** bize verdiği doyumu tüm zerrelerimizde duyumsamak gibi.

Vuslatı küçümsemeyelim, cinsel hazzın doruk noktasını yadsımayalım, ama sevgiliyle buluşma öncesindeki heyecanın tadını, keyfini ve buluşma sonrası, buluşmadaki doyumun bilincini yeniden yaşamayı da unutmayalım.

Her sanat ve edebiyat yapıtının dışavurulduğu, yaratıcısının elinden çıktığı, toplumla buluştuğu andaki hazzı küçümsemiyorum.

Ama o yapıtın üretilmesi sırasındaki heyecanın lezzetini de yeterince algılamayı öneriyorum.

Bir kitabı okurken, bir konseri dinlerken alınan keyfi reddetmiyorum, ama sonradan o kitabı, o konseri anımsamanın daha uzun ve dolayısıyla daha büyük bir zevk verdiğini vurgulamak istiyorum.

Aslında size, yaşamın tadını çıkarmayı, bu çirkin dünyadaki güzellikleri biraz daha bilinçli yaşamayı öneriyorum yukardaki satırlarla.

Söylemesi benden, uygulaması sizden.

Son bir uyarı daha:

Bilmek, yapmak için yeterli değildir.

Yaşamın keyfini çıkarmak, insanın kendi kendini eğiterek öğrenebileceği bir sanattır.

Ben sadece size bunun ipuçlarını vermeye çalıştım bu mektupta.

Hasretle gözlerinizden öpüyor, o gurbet ellerde kendinizi yetiştirme savaşımınız içinde yaşamdan tat almayı da ihmal etmediğinizi umuyorum sevgili kızlarım.

Yaşamın tadını, doruklarda değil, normal yaşamın günlük akışında yakalamaya çalışan babanız.

Dinleyen İnsan Olabilmek

Sevgili kızlarım, canlarım benim.

Sizlerle yaptığımız kısa telefon konuşmaları bende müthiş bir tatminsizlik yaratıyor.

Sanki sorunlarınızı yeterince anlatmadığınızı düşünüyorum.

Size olan sevgimi ve özlemimi, elimizdeki her olanağın sizin emrinizde olduğunu yeterince size aktaramadığımı sanıyorum.

En önemlisi, insan telefonda rahat bir sohbet havası içinde olamadığı için, sizleri yeterince dinleyemediğimi, sorunlarınızı duygu ve düşüncelerinizi yeterince paylaşamadığımı hissediyorum.

“Keşke,” diyorum, “Şimdi karşımda olsalardı da, rahat bir ortam içinde doya doya sohbet edebilseydik, onları büyük bir keyifle doya doya dinleyebilseydim.”

Size bu mektubu, biraz da kendimi eleştirerek, sizler için **yeterince iyi bir baba, çünkü yeterince iyi bir dost olamamış** olduğumu düşünerek, buruk duygularla yazıyorum.

“Neden?” diye sorarsanız, çünkü “kendi ayaklarınızın üzerine basarak”, yurt dışında doktora yapmaya gittiğiniz, yani evden koptuğunuz ve “kendi kanatlarınızla uçmaya başladığınız” âna kadar, sizi **dinlemek için** yeterince zaman ayıramamış olduğumu fark etmeye başladım yeni yeni.

Babalık, (tabii annelik de) zor iş.

Bir yandan çocuklarınızı iyi yetiştirmek, yani ahlaklı ve çalışkan bireyler yapmak, iyiye ve doğruya yöneltmek için onlara güzel değerler aktarmak, onları bu yolda eğitmek istiyorsunuz, öte yandan dünyanın pisliklerine karşı korunmasız kalmalarını istemediğinizden, kötülükleri, çirkinlikleri ve yanlışları da onlara öğretmek zorundasınız.

Sonuç olarak, saf ve masum kimlikle doğan bir bireyin, bu dünyada sağlıklı yaşaması, başarılı ve mutlu olması için gerekli olan tüm bilgileri aktarmak zorundasınız evlatlarınıza.

Bu bilgiler hem yapılması gereken olumlu davranışları, hem de kaçınılması gereken olumsuzlukları içeriyor.

Tabii sadece bilgi değil aktardığınız.

Aynı zamanda belli davranış biçimlerini de, **yap** ve **yapmalarla, özendirme** ve **yasaklamalarla,** sonuç olarak **ödül** ve **cezalarla** öğretiyorsunuz çocuklarınıza.

Böylece onlara bu acımasız, bu çirkinlikler ve tuzaklarla dolu dünyada, hem sağlıklı yaşamayı hem başarılı ve mutlu olmayı, hem de güzellikleri görmeyi ve bu güzellikleri çoğaltmayı öğretmeyi amaçlıyorsunuz.

Bütün bu öğretme süreci ise, çocuğunuza sürekli müdahale ederek, örneğin, **aman elini sobaya sürme cıs olur, yanarsın, sokakta karşıdan karşıya geçerken otomobillere dikkat et, sağına soluna bak, ezilirsin, ödevini yaptın mı, dişlerini fırçaladın mı** gibi uyarılarla ve, **yalan söylemek ayıptır, hırsızlık yapmak kötüdür** gibi ilkeleri öğreterek, bir anlamda **dünyayı onlara anlatarak** geçiyor.

Masum ve saf bir bebeğin, bu dünyaya uyum sağlaması o denli zor ki, anne-baba, bu bakma-besleme-büyütme-eğitme sürecinde o denli büyük bir baskı altında ki, zaman zaman evlatlarının da kendileri gibi bağımsız, özgür ve özerk bir birey haline geldiğini fark edemiyor ve sürekli olarak onları korumaya, eğitmeye, bilgi ve değer aktarmaya devam ediyorlar ve **onları dinlemeyi ihmal ediyorlar.**

İşte ben de şu anda bu mektubu yazarken, aynı hatayı yapmış olduğumu düşünüyorum.

Sizi bir kuyumcunun değerli bir taşı işlemekteki özeni ve dikkatiyle yetiştirmeye çalıştık annenizle birlikte. Gerek bakımınız gerekse aile içi eğitiminiz için attığımız her adımı önceden planladık, her ayrıntıyı düşündük, çocuk bakımı ve büyütmesiyle ilgili hemen hemen bütün kitapları okuduk ve her sorunu konunun en değerli uzmanlarıyla tartıştık.

Bu arada bebekliğinizden beri size bakan çocuk nörolojisi doktoru **Prof. Yavuz Renda** ile, kendisinden çok şey öğrendiğimiz çocuk psikiyatristi **Prof. Atalay Yörükoğlu**'nu size özellikle anımsatmak isterim.

Benim Hacettepe'den arkadaşlarım olan bu değerli insanlar ağabeyinizin ve sizin yetiştirilmenizde sürekli bize yardımcı oldular.

İşte bütün bu süreç içinde, size sürekli olarak **bir şeyler vermeye, bir şeyler öğretmeye çalıştık.**

Size neler öğretebildiğimizi bilmiyorum, ama bir şeyden eminim:

Size bütün sevgimizi verdik, hâlâ da sizi canımızdan çok seviyoruz.

Annenizin ne düşündüğünü bilemem ama ben, sizin artık evden uçup gitmiş olduğunuz bir dönemde yazdığım bu mektupta, **keşke onları daha fazla dinleyebilseydim,** diyorum

Keşke, diyorum, **onları daha fazla dinleyebilseydim ve daha iyi tanıyabilseydim.**

Ayrıca biliyorum ki, insanlar karşılarındakini kendini anlatarak değil, asıl onu dinleyerek etkiler.

Çünkü bir baba olarak bütün sorunlarınızı ve her türlü olayı annenizle paylaşmanızı gıptayla (belki de hafif bir kıskançlıkla) izliyorum.

Çünkü bir baba olarak sizin arkadaşınız da olmak istiyorum.

Ama henüz çok geç değil.

Bundan sonra, her görüştüğümüzde size neler yaptığımı anlatmak yerine, neler yaptığınızı sormaya kararlıyım.

Benimle paylaştığınız olayları ve sorunları da bir baba gibi **eleştirel gözle** değil, bir arkadaş gibi **onaylayan ve duygusal destek veren** bir tutum ve davranış içinde dinlemeye kararlıyım.

Ancak sorarsanız ya da isterseniz yorum yapmaya niyetliyim.

Çünkü siz artık büyüdünüz ve birer genç insan oldunuz.

Aynen anneniz ve benim gibi, bağımsız, özgür ve özerk.

Zaten bugüne dek sizi doğru dürüst yetiştirebildiysek ne mutlu bize.

Artık sizi ne nutuk atmamız etkileyebilir, ne de uymayacağınız yasaklar koymamız.

Dolayısıyla, artık benim için **babalık** rolünü terk edip, **arkadaş** rolünü benimsememin zamanı çoktan geldi de geçiyor.

Arkadaşlığın en önemli ögesi ise, **dinlemektir.**

Söz veriyorum, bundan sonra sizin için çok iyi bir dinleyici olacağım, tabii eğer sizin için artık çok geç değilse.

İşte bu mektup ilişkilerimizde yeni bir aşamaya geçmemize yardımcı olursa çok sevineceğim sevgili kızlarım.

***

Sevgili kızlarım,

Dinlemek ayrıca hayattaki başarının en önemi sırlarından biridir.

Dale Carnegie diye bir Amerikalı yazar vardır.

Bir zamanlar bu yazarın, *Söz Söylemek ve İş Başarmak Sanatı, Dost Kazanmak Sanatı* gibi kitapları çok modaydı.

Bu kitapları ilk olarak eve getiren babam mıydı, yoksa ağabeyim miydi anımsamıyorum: ikisi de olabilir.

Sadece ilkokul son sınıfta olduğumu hatırlıyorum bu kitapları ilk okuduğumda.

Sonradan onları defalarca yeniden okudum.

Zaten insan çocukluğunda aynı kitabı pek çok kez okuma gereksinmesi duyuyor:

Çünkü her okuduğunda, zihninin ve duygularının geliştiği, deneyimlerinin artığı oranda, kitapta yeni duyarlılıklar ve yeni bilgiler keşfediyor insan.

İşte ben de **dinlemenin önemini** ilk kez bu kitaptan öğrenmiştim.

Bugünlerde, yani yirmi birinci yüzyıla geçtiğimiz 2000'li yıllarda, pazarlamacılık ve işletmecilik konuları artık başlı başına ayrı bilim dalları oldu ve bu konularda pek çok kuramsal ve uygulamalı araştırma kitabı yayınlanıyor.

Yayınlanan bütün kitaplara baktığınızda iki temel ilkenin egemenliğini görüyorsunuz: **dinlemek ve danışmak.**

Bir başka deyişle, işletmecilik ve pazarlamacılık konularında, insanların başarısı karşısındakileri dinlemekten ve onlara danışmaktan geçiyor.

Aslında bırakınız pazarlamacılığı ve işletmeciliği, ben bu ilkeyi genelleştirerek, **insan ilişkilerindeki başarı danışmaktan ve dinlemekten geçer,** diyebilirim.

Danışmak pek doğal olarak, birlikte çalışılan insanların kararlara katılması ve uygulama aşamasında onların desteğinin elde edilmesi bakımından önemli.

Ayrıca her **danışma**, yeni bilgilere ve yeni yaklaşımlara da erişmemize olanak verdiği için, "danışanın" önünde yeni ufuklar açar, kendi dışındaki deneyimlerin kazanımlarından yararlanmasını sağlar.

Peki **dinlemenin** sırrı nerede?

Aslında size bu mektubu bir yandan bir baba olarak kendi eksikliğimi vurgulamak, öte yandan da, gençler arasında genel olarak paylaşılan ve yanlış olan bir kanıyı düzeltmek için yazıyorum.

Yanlış olan kanı, insanın karşısındakini konuşarak ikna edebileceği.

İşin doğrusu ise bambaşka:

İnsan karşısındakini konuşarak değil, dinleyerek ikna eder.

Evet, anlatmak istediğim ilkeyi bilhassa en sert biçimiyle belirttim ki, çarpıcı olsun ve sizi sarsarak düşünmeye yönlendirsin; **insanlar konuşmadan nasıl ikna edilebilir** diye.

Bu kural, yani insanların konuşularak değil, dinlenilerek daha çabuk ve daha kolay ikna edildiği ilkesi, çok basit bir psikolojik gerçeğe dayanıyor:

İnsanlar kendilerini, dinledikleri değil, konuştukları kişilere daha yakın hissederler.

Bu da tamamen, **paylaşma** duygusundan kaynaklanan bir sonuçtur:

Bir konuşma sırasında, **anlatan, dinleyenden** daha fazla şey paylaşmaktadır, çünkü kendini (düşüncelerini, görüşlerini, yaşadıklarını, çevresini ya da duygularını) açıklamaktadır.

Daha çok şey paylaştığı için de, bir konuşma sırasında **anlatan**, kendisini karşısındakine, **dinleyenden** çok daha yakın hisseder.

***

Sevgili kızlarım, şimdi sizi biraz gülümsetecek bir örnek vereyim:

Erkek kültüründe **kız tavlama** diye argo bir terim vardır.

Aynı terimi kız kültüründe **erkek tavlama** biçiminde görürüz.

İşe önce erkeklerden başlayalım:

Erkekler sanırlar ki, bir kızla tanıştıklarında ne kadar çok konuşurlarsa, kendilerini karşılarındakine ne denli ayrıntılı anlatırlarsa, onu o denli etkilerler ve **konuştukları oranda kızlarla arkadaşlık kurmaları olasılığı yükselir.**

Oysa bu izlenim yanlıştır; işin doğrusu, yani **bir insanla dost olmanın en kestirme yolu, onu konuşturmak ve dinlemektir.**

Aynı şeyi **erkek tavlama** konusunda da söyleyebiliriz.

Karşısındaki erkeği etkilemek isteyen kızlar bazen çok konuşarak, sürekli kendilerinden, arkadaşlarından, ailelerinden, çevrelerinden, duygularından ve düşüncelerinden söz ederek bir erkekle sağlam bir arkadaşlık kurabileceklerini sanırlar.

Oysa, gerçek bu izlenimin tam tersidir:

E**rkekler çok konuşan, sürekli kendinden söz eden ve her an ilgi odağı olmak isteyen kızlardan hiç de hoşlanmazlar.**

Bu gerçek, sadece feodal kalıntıların egemen olduğu Türkiye için değil, bütün dünya erkekleri için geçerlidir.

İşin doğrusu, erkeklerin de bütün insanlar gibi kendilerini dinleyen kızlardan hoşlandıklarıdır.

Aslında **dinleme** ilkesini kız-erkek ilişkisinden örnekler vererek anlatmaya çalışmam belki de toplumdaki sınırlama ve kısıtlamalardan ve kültürel önyargılardan dolayı çok doğru bir seçim olmayabilir.

Ama ben sizi biraz eğlendirmek istediğim için bu alandan örnekler verdim.

İsterseniz konuyu biraz da iş yaşamına aktaralım:

Diyelim ki bir yöneticisiniz.

Yönetiminden sorumlu olduğunuz insanların en mutlu ve en verimli biçimde çalışmasını sağlamak birinci göreviniz.

Hemen anladınız değil mi nereye geleceğimi:

Onları dinleyerek, sorunlarını, yalnız işyeri sorunlarını değil, hatta ailesel problemlerini bile **dinleyerek** mi daha yüksek bir verim alırsınız, yoksa buz gibi, sadece bürokratik kuralları uygulayan ve işlerin dışında hiçbir şey konuşmayan **ceberrut bir yönetici** tavrıyla mı?

Yanıt herhalde açık: Tabii ki onları dinleyerek ve sorunlarını paylaşarak.

Ayrıca unutmayın ki, onları dinleyerek sadece güvenlerini ve sevgilerini kazanmakla kalmazsınız, aynı zamanda işyerinde ortak sorunları paylaştığınız için, hem gözünüze çarpmayan bazı şeyleri öğrenirsiniz, hem de sorunları çözecek kararları konuşarak oluşturduğunuz için, bu kararları çok daha verimli bir biçimde uygulayabilirsiniz.

Diyelim ki bir satıcısınız.

Bir müşteri ile konuşmaya başladığınızda, ona satmaya çalıştığınız ürünü ya da hizmeti otomatik bir biçimde anlatarak mı sonuç alırsınız, yoksa önce belki de dış görünüşünden başlayarak ve sonra da durumunu, sorunlarını anlamaya çalışarak, onu konuşturmak suretiyle mi daha etkili bir sonuca ulaşırsınız?

Hiç kuşkunuz olmasın ki, eğer konuşturmayı başarırsanız, kendisinden bahseden müşteri, size güven duyacağı için satış eyleminiz çok daha çabuk ve etkili bir biçimde sonuçlanacaktır.

İsterseniz yine aile ve dostluk ilişkilerine dönelim:

Aile içinde bir sorun olduğu zaman, hiç kuşkusuz, siz de o sorunun bir parçasısınızdır.

Ya sorun doğrudan sizden kaynaklanmaktadır, ya da en azından sizi de etkiler.

Her iki durumda da, **sorunu paylaştığınız kişi ya da kişilerle,** *onları dinleyerek* **bir iletişim kurduğunuzda, ortak sorununuzun çözümü çok daha kolaylaşacaktır.**

Eşler arasında da bu böyledir, anne-baba ile çocuklar arasında da, arkadaşlar arasında da, sevgililer arasında da.

Birisiyle bir sorun yaşadığınızda, kendinizi anlatmadan önce onu dinlemeyi deneyin.

Bakın yaşam çok daha kolay ve güzel olacak, sorunlar çok daha kolay çözülecektir.

Artık evden uzak yaşadığınız şu dönemde, bu mektubumu bitirirken, **Keşke, ben daha az konuşsaydım ve onları daha çok dinleseydim,** diyorum sevgili kızlarım.

Eksiklerim için beni bağışlayın ve bu eksikliğimi telafi etmek için bana bir fırsat daha tanıyın.

Gözlerinizden öpüyorum.

Çok konuşabilmek için, başkalarını daha da çok dinlemenin gerektiğini öğrenmeye çalışan babanız.

Bir Aşkın Şiirsel Güzelliği

Sevgili kızlarım,

Biraz önce her ikinizin de doğum günüm için yolladığınız kartlar geldi.

İki karttaki espriler de çok güzel.

Bu arada, **Elif**'in karta iliştirdiği şiiri de çok sevdim.

Benim duyarlı, ince kızlarım, size çok teşekkür ederim.

Şiirin insan duygularını en iyi ifade eden edebiyat biçimlerinden biri olduğu konusunda anlaştığımıza çok seviniyorum.

Sizin de duygu ve düşüncelerinizi anlatmak için zaman zaman şiir kullanmanızdan çok keyifleniyorum.

Kartlarınızı ve **Elif**'in yolladığı şiiri alınca size **aşk ve şiir** konusunda bir mektup yazmak geldi içimden.

***

Sevgili kızlarım,

Aşk, dünyanın en güzel duygularından biri, belki de birincisidir.

Sanat ise, güzelliklerin dışavurulduğu, sanatçının, estetik kaygılarla ürettiği yapıtını, tüm toplumla paylaştığı bir etkinliktir.

Sanatın her dalı güzeldir.

Müzik gibi, edebiyat gibi, resim gibi, bütün sanat dalları izleyene, dinleyene, okuyana **güzel duygular** verir.

Sizin sanata ve edebiyata özel bir ilgi geliştirdiğinizi biliyorum.

Ebru'nun fotoğrafçılığa ve resme merakı, **Elif**'in de resme ve öykü yazmaya yönelmesi, annenizle benim sevinerek izlediğimiz özellikleriniz.

Bildiğiniz gibi ben sanatın bütün çeşitleriyle birlikte edebiyatı ve edebiyatın her dalını da çok severim.

Çok sevdiğim dallardan biri de şiirdir.

Çünkü şiir hem dil ahengi, hem de ürettiği imgeler ve çağrıştırdığı duygular aracılığıyla içimizdeki güzellikleri dışarı vurduğu gibi çevremizdeki güzelliklerin de farkına varmamızı, onları daha derinliğine kavramamızı sağlar.

İşte şiir gibi bir sanat dalı, aşk gibi çok güzel bir duyguyu anlattığında, gerçekten tadına doyum olmuyor.

***

Anımsayacaksınız, yine keyifli bir sohbetle bezenmiş bir akşam yemeğinde, **Elif**, öğrencilerimden biriyle karşılaştığını ve dönem sonu sınavında (benim sevmediğim terimle, **final** sınavında) şiir okuduğumu öğrendiğini anlatmıştı.

Elif, aynı zamanda öğrencimin, bu davranışıma çok şaşırdığını ve büyük bir mutluluk duyduğunu söylediğini de eklemişti.

Yine anımsayacaksınız, ben, **“Evet, onlara, yaşamın sadece bilimden değil, sanat ve edebiyattan da, kısacası güzellikten ve sevgiden de oluştuğunu anımsatmak için böyle yapıyorum,”** demiştim.

Ebru da, beni bu konuda çok takdir ettiğini söyleyen **Elif**’e katılmış ve ben kızlarından **aferin** alan bir babanın gururunu yaşamıştım o akşam.

Günün olağan olaylarına ilişkin konuşmalarla süren yemekte dağılan bu konuyu size bu özel mektupta açıklamak istedim.

İstedim ki, çok güzel yazılmış bir aşk şiirinin derinliğine, bilincine, birlikte varalım.

İstedim ki, babanızın yaşamındaki değerleri, bir aşk şiiri bağlamında algılayın.

İstedim ki, babanızın bir üniversite hocası olarak, öğrencilerine hangi değerleri, nasıl aktardığı konusunda en azından bir örneği bilin.

Belki siz de benim gibi yapar, ilerde yaşamınızda çok sıkıldığınızda aynı aşk şiirinin güzelliklerine ve yarattığı çağrışımların derinliklerine sığınırsınız.

Zaten daha şimdiden, duygu ve düşüncelerinizi aktarmakta şiirden yararlandığınızı gördüğüm için bu konuyu derinliğine yazmak istedim.

***

Sevgili kızlarım, bence şu iki dize, dünyadaki en güzel aşk sözleridir:

Kanmaz en uzun bûseye, öptükçe susuzdur,
Zira susatan zevk o dudaklardaki tuzdur.

Hani **sevdikçe sevesim geliyor, uyudukça uyuyasım geliyor, yedikçe yiyesim geliyor** derler ya Türkçede, işte yukardaki

dizelerde **Yahya Kemal**, hem yaşamın bu gerçeğini hem de güzel dilimizin müthiş âhengini yakalamış:

Aşık olan insan, sevdiğini ne denli uzun öperse öpsün, bu öpücüğün tadına doyamaz, çünkü öptükçe öpesi gelir, diyor.

Ama bunu nasıl söylüyor?

İnanılmaz bir ses ahengiyle ve insan ruhunun derinliklerindeki aşk dürtüsünün en belirgin özelliklerini vurgulayarak.

Sevgilinin dudaklarındaki lezzeti, tuz tadıyla simgeleyerek, aşkın bitmez tükenmez ihtirasını, o tadın verdiği zevkle anlatıyor:

Tadıldıkça, tatma duygusunu kamçılayan bir zevk.

Aşkın bundan güzel bir tanımı olabilir mi?

Sevgili kızlarım, daha bitmedi.

Büyük şair, dizelerini şöyle sürdürüyor:

İnsan ne yaratmışsa yaratmıştır o tuzdan,
Bir sır gibidir az çok ilah olduğumuzdan.

Bu dizelerle, aşkı, tensel hazdan, bedeni zevkten, birdenbire ilahi bir düzeye, yaratıcılığa sıçratıyor.

Aşk ile insan neslinin devamı, insan ile evren arasındaki gizemli ilişki, **Tasavvuf Felsefesi**'ndeki, **insan-tanrı birliği**nin yansıması görülüyor bu dizelerde:

İnsan da az çok tanrıdır. Yani hem ondan gelir hem de onun bir parçasıdır. Onunla bütünleştiği oranda evrenin sırlarını paylaşır. Bu nedenle aşk, evrende hem insanı, hem de insanın tüm ürettiklerini yaratır. Hem yaradılışın sırrı, hem de onun ürünü olan, ama dönüp yine bu üretimi yapan insanın kendi içindeki sır, insanda ve aşkta gizlidir, demek istiyor şair.

Şiirin gücünü görüyorsunuz sevgili kızlarım, şairin iki dizede çarpıcı bir biçimde anlattıklarını açıklamak için ben son derece karmaşık ve upuzun bir paragraf yazmak zorunda kaldım.

Yine de onun tüm anlattıklarını tam açıklayabildiğimi sanmıyorum.

Evet, dönelim bu aşk şiirinin güzelliğine.

Bakın şair **aşk rüyasını** nasıl anlatıyor:

Her mevsimi bir yaz ve esen rüzgârı başka,
Bülbülden o eğlencede feryâd işitilmez,
Gül solmayı, mehtâb azalıp bitmeyi bilmez;
Gök kubbesi her lâhza bütün gözlere mâvi,
Zenginler o cennette fakirlerle müsâvi.

Şairimiz, **Aşk öyle bir rüyadır ki orada her mevsim yazdır, esen rüzgâr başkadır, gök ise her zaman masmavidir,** diyor.

Böylece aşkın doğanın en güzel hali ile özdeşleştiğini anlatıyor bize.

Ve devam ediyor: **Aşkın güzelliği karşısında, bülbül susar, gül solmayı , mehtap da küçülmeyi unutur.**

Aynı dizelerle, **Aşkın güzelliği, hiçbir zaman solmayan güllerin, hiç batmayan bir mehtabın bulunduğu doğaüstü bir mekân kadar muhteşemdir,** diyor.

Yine aynı dizelerle, bize zamanın bile durduğunu söylüyor:

Ay küçülmüyor, güller solmuyor.

Bu, zamanın durması değil de nedir!

İşte şiirin gücü: Aynı sözcüklerle aynı anda pek çok anlamı aktarabilme olanağı.

Sevgili çocuklarım, ya yukarı aldığım dizelerin sonuncusuna ne dersiniz:

Zenginler o cennette, fakirlerle müsâvi.

Yahya Kemal Beyatlı ne sosyalistti, ne komünist, hatta ne de sosyal demokrat olduğu öne sürülebilir...

Dolayısıyla, bu dizeyi, siyasal-ideolojik bağlamda değil, biyolojik ve ruhsal eşitlik çerçevesinde ele almak, ve temel içgüdülerimiz ile dürtülerimiz açısından daha mutlak bir eşitliği anlamak gerekiyor:

Aynen açlık ve tokluk gibi, cinsellik ve aşk da, temel biyolojik dürtüler açısından bütün insanları eşit etkiler, demek istiyor şairimiz.

Siyasal ve ideolojik vurgusu olmasa da, yukarıdaki dizenin yine de **eşitlikçi** bir yanı olduğu muhakkak.

Unutmayalım ki, şair ne niyetle yazmış olursa olsun, okuyanın, ya da dinleyenin alacağı çok çeşitli ve çok farklı izlenimler, bir sanat

yapıtının zenginliğini oluşturur.

Sevgili kızlarım, bakın sizin sohbetine yetişemediğiniz, benim ise çok küçükken sofrasında bulunma şansını yakaladığım **Yahya Kemal amcanız, Vuslat** adlı şiirinin başında âşıklara nasıl sesleniyor:

Bir uykuyu cananla beraber uyuyanlar,
Ömrün bütün ikbâlini vuslatta duyanlar.

Yahya Kemal'e göre **âşıklar**, sevgilisiyle birlikte uyuyanlar, bir yaşamın bütün mutluluğunu ve bahtiyarlığını onunla birleşmekte duyanlardır.

Daha sonra **aşkın o inanılmaz büyüsünü** şöyle anlatıyor şair:

Bir rûh o derin bahçede bir def'a yaşarsa,
Boynunda onun kolları, koynunda o varsa,
Dalmışsa onun saçlarının râyihasıyle,
Sevmekteki efsunu duyar her nefesiyle.

Bir kez âşık olan, sevgilisinin kolları boynunda olarak, onun koynunda yatan, sevgilisinin saçlarının kokusuyla uykuya dalan bir insan artık her nefes alışında aşkın büyüsünü hisseder, diyor şair.

Yahya Kemal'in bu yapıtı yalnız çok güzel bir aşk şiiri niteliğiyle değil, Türkçe'nin en güzel kullanıldığı örneklerden biri olarak da tarihe geçti sanıyorum.

Sadece canınız sıkkınken, ya da çevrenizdeki pisliklerden uzaklaşmak istediğinizde, veya aşk üzerine düşünmeyi arzuladığınızda değil, aynı zamanda **bir güzellikle kucaklaşmayı özlediğinizde de** bu şiiri okumanızı salık veririm.

Sanıyorum **Yahya Kemal**, günümüzün gittikçe maddileşen dünyasında, tek gecelik hatta birkaç saatlik birlikteliklere **aşk** adı verildiği bir dönemde, **gerçek aşkın** gerçek sevginin, **o yüce duygunun** mükemmel bir anlatımını gerçekleştirmiş **Vuslat**'ta.

Ne demiş şair:

Geldikleri yol... Ömrün ışıktan yoludur o.

Yahya Kemal Beyatlı, âşıkların geldiği yolu, **ömrün ışıktan yolu** olarak tanımlıyor ve şiirini bütün âşıklar için şöyle bir dilekle bitiriyor:

Ey vuslat! O âşıkları efsününa râm et!
Ey tatlı ve ulvî gece: Yıllarca devâm et.

***

Sevgili kızlarım, tahmin ederim ki, siz de üniversitedeki öğrencilik yıllarınızı henüz unutmadınız.

Zaten insan yaşam kavgasına atıldığında, çok bunaldığı zamanlar, **eski güzel günleri** ve bu arada **öğrencilik yıllarını** sık sık, **özlemle** anımsar.

Üstelik siz şu sıralarda farklı bir düzeyde de olsa öğrenciliğinizi sürdürüyorsunuz.

Bu nedenle şimdi söyleceğim şeyin ne denli doğru olduğunu eminim ki siz de onaylacaksınız:

Öğrenciler, mezun olduktan sonra pek çok şeyi unuturlar. özellikle de ezberledikleri bilgileri.

Ama iki şey asla unutulmaz: Birincisi olaylı **sınavlar**, ikincisi de **arkadaşlıklar, dostluklar** ve yaşamışlarsa, **aşklar**.

Ben bu nedenle, **dönem sonu sınavlarını**, öğrencilerime hiç unutmamaları gereken iki değeri aşılamak için de kullanırdım:

Sevginin üstünlüğü ve sanat ile edebiyatın güzelliği.

Bunun için de onlara şiir okurdum, sınavdan önce.

Düşünebiliyor musunuz:

Herkes heyecan içinde, soruları bekliyor ve siz içeri giriyorsunuz, **“Şimdi size bir şiir okuyacağım,”** diyorsunuz.

Üstelik henüz bu haberin şaşkınlığını yaşarlarken, onlara **bilginin yanında sevginin gerekliliği, bilimle birlikte sanat ve edebiyatın yararları** üzerine bir de nutuk çekiyorsunuz.

Yıllar sonra karşılaştığım pek çok öğrencim bana, **“Hocam hâlâ sınavlarda öğrencilerinize şiir okuyor musunuz?”** diye sorduğunda, pek çoğunun bu olayı unutmadığını fark ederek ne kadar mutlu olduğumu bilemezsiniz.

Sevgili kızlarım, yaşamınızı, bilgi ile birlikte sevginin, sanat ve edebiyatın güzellikleriyle bezeyeceğinize inanıyorum.

Sizlere şiir gibi güzelliklerle dolu bir yaşam diliyorum.

Yaşamını, bilimsel doğrulara olduğu kadar, şiirsel güzelliklere de dayamaya çalışan babanız.

Portakalın Yaprağını Kopardığım An

Sevgili kızlarım, artık büyümüş ve en iyi dostlarım arasına girmiş olan canlarım.

Geçen gün **Ebru** telefonda evinin, karlı dağlarla süslü bir manzarası olduğunu ve bunun çok hoşuna gittiğini söyleyince, **Elif**'in de Boston'daki gemi gezisi sırasında tanık olduğu doğal güzellikleri bize nasıl keyifle aktardığını anımsadım.

Doğa sevginize ve doğal güzelliklerin tadına varmayı bir alışkanlık haline getirmiş olmanıza hayranım.

Sevgili kızlarım, benim de doğayı, yeşili, maviyi çok sevdiğimi bilirsiniz.

Baba olunca, doğa sevgimi ve hayranlığımı sizlere karşı duyduğum hislerle bütünleştirdim.

Sizler benim için daima doğanın güzelliğini ve yaratıcı gücünü temsil eden varlıklarsınız.

Bence siz her zaman bir çiçek, bir yaprak, bir kelebeksiniz...

Doğanın mucizevi gücünü anımsatan birer güzelliksiniz.

Bu mektubumda size **iki açıklamada** bulunmak istiyorum:

Birincisi, insanlar ne denli bilimsel çalışırlarsa çalışsınlar, ne denli nesnel olmaya çaba gösterirlerse göstersinler, yine de **kendi özel yaşamlarındaki izlenimlerden kurtulamıyorlar.**

Yaşadıklarımız, bizim başkalarına ve çevremize bakışımızı çok etkiliyor.

Kötü bir öğretmen, tüm öğretmenler hakkındaki düşüncelerimizi ve belki de bütün eğitim yaşamımızı olumsuz etkileyebiliyor.

İşte ben de bu mektupları size yazarken, ne denli bilimsel ve nesnel olmaya çalışırsam çalışayım, yine de kendi yaşamımdaki izlenimlerden kurtulamıyorum.

İkinci açıklamam belki daha da önemli:

İnsan ne denli yaşlanırsa yaşlansın, çocukluktaki izlenimlerini unutmuyor, içindeki çocuk yaşamaya devam ediyor.

En azından benim içimdeki çocuk, ben yaşlandıkça daha da güçlendi.

Belleğimizin çalışma biçimini inceleyen bilim insanları, yaşlandıkça yakın geçmişi unuttuğumuzu ve uzak geçmişi, yani

çocukluğumuzu daha iyi anımsadığımızı belirtiyorlar.

Belki de ölüme yaklaştıkça, içimdeki çocuğun daha da afacanlaşması, belleğimin bana bir oyunu.

Tabii sizin kendinizi benim yerime koymanız çok zor, çünkü benim yaşıma gelmediniz.

Ne demek istediğimi belki de, ancak benim yaşıma geldiğinizde **tam olarak** anlayacaksınız.

Ama artık dede bile olduğum şu günlerde, ilkokula başlamadan önceki çocukluk günlerim dahi, **daha dün gibi** aklımda ve gözümün önünde.

Hem de gerçek **dün**den daha da canlı olarak.

İşin hoş tarafı şu ki, o günleri büyük bir keyifle anımsıyorum ve zaman zaman da o günlerdeki gibi davranmak, **çocuklaşmak** istiyorum.

Zaten siz benim bu **çocuk tarafımı**, birlikte oyunlar oynarken ya da şakalaşırken çok yakından gözlemlediğiniz için bu açıklamam belki de size hiç de ilginç gelmeyebilir.

Ama olsun, ben kalın gözlüklerim, aklaşmış saçlarım ve sakalımın yansıttığı bütün **ciddi ve yaşlı görünümüm** ile içimde gerçek bir çocuğu sürekli yaşattığımı sizlerle paylaşmış olmayı yine de bir **açıklama** sayıyorum.

***

Sevgili kızlarım,

Şimdi gelelim bu açıklamamın, bendeki bir çocukluk izlenimiyle ilgili olan yanına.

Bütün yaşamım boyunca, çocuklukta yaptığım bir hareket, asla aklımdan çıkmadı ve belki de bilinçli doğa sevgimin, yeşil tutkumun kaynağı oldu.

Yaptığım bir hareketin ve babamla annemin buna verdikleri tepkinin, beni niçin böyle etkilediğini ve hiç aklımdan çıkmadığını anlatabilmem için, biraz bizim evin **havasından** yani genel olarak duygu ortamından söz etmem gerek.

Biliyorsunuz, annem de babam da felsefe hocasıydılar.

İkisi de, biri resmi öteki özel olmak üzere ikişer okulda çalışıyor ve böylece eve dört maaş giriyordu.

Ağabeyim benden yedi yaş büyüktü.

Babam bir gün ona, **Ben seni büyüttüm, sen de kardeşini büyüteceksin,** demiş ve beni esas olarak ona emanet etmişti.

Şimdi anlıyorum ki bu, beni tümüyle ağabeyime bırakmaktan çok, aslında onu yetiştirmek için ağabeyime verilen bir sorumluluktu.

Her neyse, söylemek istediğim, evde herkes bana karışırdı.

Ama çok kısıtlamazlardı.

Sokağa çıkıp arkadaşlarımla oynamakta, evde hemen hemen her şeyi yapmakta, her kitabı okumakta serbesttim.

En mutsuz zamanlarım, ağabeyimin arkadaşları geldiğinde, beni dışarıda bırakıp odaya kapandıkları anlardı.

Küçük yaşıma karşın onlarla birlikte olmak ister, dışlanınca da çok üzülürdüm.

Annemle babam, arkadaşlarına göre, nisbeten iyi maaş almalarına karşın (dört kişilik de olsa, altı üstü bir öğretmen maaşı işte), bütün kazandıklarını yerlerdi.

İstanbul Çarşıkapı'da, Yeniçeriler Caddesi üzerinde, şimdi Ziraat Bankası binası olan 97 numaralı apartmanda otururduk.

Evimiz kaloriferli ve çift tuvaletli idi.

Bunlar o zamana göre (Hitler'in sınıra dayandığı 1940'lı savaş yılları) büyük lükstü.

Yazları da, **Vahddettin**'in kaçarken, **Zehra** adlı cariyesine bağışladığı Çengelköy'deki köşklerden birinin bir bağımsız bölümünü kiralar, dört ay orada yaşardık.

Evimizden misafir, soframızdan üç türlü yemek ve mevsimin her türlü meyvesi hiç eksik olmazdı.

Aile akşam yemeklerinde mutlaka buluşurdu.

Biliyorsunuz, sizlerle kurduğumuz ailede de aynı gelenek sürdü.

Yemekte, genellikle günlük yaşamın dertlerinden çok, (bunları herhalde annemle babam gizlice konuşurlardı), sanat, edebiyat, Türkçe sorunları konuşulur, sürekli olarak tartışma çıkar ve bu tartışmalar sözlüklere ya da ansiklopedilere bakılarak çözülürdü.

Ağabeyimle benim aramda olanlardan başka, evde hiç kavga-gürültü duyulmazdı.

Ya da bana öyle gelirdi.

Belki de annemle babam tartışmalarını da gizlice yaparlardı ve biz sadece **mutlu bir aile tablosuna** tanık olurduk.

Çarşı-pazar alışverişini genellikle babam yapardı.

Babamın alışveriş yapması hakkında ailede herkesin anlattığı bir öykü vardı:

Anlatılan öyküye göre, babam gider manavdan portakalın en pahalısını ve en güzelini alırmış.

Ortanca teyzelerimden birinin yine öğretmen olan kocası Çarşamba pazarına gider, aynı portakalı oradan biraz daha ucuza alırmış.

Tüccar olan öteki eniştem ise toptancı meyve haline gider, aynı portakalı oradan çok daha ucuza alırmış.

Bu öyküyü, babamın eli açıklığını ve ailemizin paraya pek de önem vermeyişini vurgulamak için anlatırlardı akrabalar arasında.

Babam, **“Bizim bütün kazandığımız çocuklar için,”** derdi.

Annem de, **“Bu dünyada bir dikili ağacın bile yok,”** diyenlere bizi işaret eder, **“Olsun iki tane apartman dairem var ya işte, onlar yeter,”** derdi.

Sanıyorum benim paraya pula pek önem vermememin ve her şeyimi sizin için kazandığımızı düşünmemin altında da bu gelenek var.

Annemle babam arasında hiç kavga-dövüş olmazdı dedim biraz önce.

Çok sık tekrarlandığı için, çok net olarak anımsadığım bir sahne ve bir söz var:

Annemle babam arasında bir anlaşmazlık çıktığı zaman babam derhal, **“Sen bilirsin sevgilim,”** der ve ilave ederdi, **“Sen bilirsin deyince akan sular dururmuş.”**

Sakın babamın kılıbık olduğunu filan düşünmeyin.

Tam tersine oldukça sinirli ve geçimsiz bir adammış gençliğinde.

Annemi de bu huyuyla bir hayli üzmüş bir zamanlar herhalde.

Ama sonradan felsefe okuyunca yaşama ve insanlara bakışı değişmiş.

Ben tabii yaşlılık dönemini anımsıyorum.

İlkeli ama yumuşacık bir adamdı.

Ondan korkmazdım ama sözünden dışarı çıkmak aklımdan bile geçmezdi.

Gerçek otorite de buydu galiba:

Sevgiye ve güvene dayalı bir otorite.

Annemi ise anlatmaya sözcükler yetişmez.

Hem sevecen, hem hoşgörülü, hem arkadaş, hem de otoriter.

Sanıyorum ikisi de, psikolojiyi ve pedagojiyi çok iyi bilen bu iki insan, bizi büyütürken çok özel yöntemler uygulamışlardı.

Bu nedenle aklımda kalan aile ortamının ne kadarı gerçekti, ne kadarı sadece bize gösterilmek için üretilmiş bir mutululuk tablosu idi tam bilemiyorum.

Ama yine de, çok yapay olmadığı kesin.

Çünkü aksamalar, tutarsızlıklar yoktu.

Bütün bir ömür boyu iki insan çocukları önünde sürekli rol yapamazlar.

Bu nedenle, belki bize biraz özen gösteriyorlardı ama algıladığım aile tablosu gerçeğe çok yakındı sanıyorum.

İşte bu ortam içinde ben annemden-babamdan hiç dayak yemedim.

Hatta azar işittiğimi bile anımsamıyorum.

İşte size anlatacağım olay böyle bir ortam içinde meydana geldi.

***

Her yemekte masaya en son olarak meyve tabağı gelirdi.

Tabak, o sırada bulunan çeşitli meyvelerle ağzı ağzına dolu olurdu.

Bizim evde beslenme önemli olduğu için yemekte, büyük- küçük protokolu tersine uygulanır, önce ben ve ağabeyim başlardık yemeğe.

Yemeğin en güzel yeri ağabeyime ve bana verilirdi ve bu, özellikle de belirtilirdi.

Anne-babamızı bekleyecek olursak, **“Hadi evladım siz başlayın,”** denilirdi.

Meyvelerin de en güzellerini önce ağabeyim ve ben seçerdik.

İşte böyle bir akşam yemeğinde, bir kış günü, yemek sonrası meyve tabağı yine portakal ve mandalina dolu olarak masaya geldi.

Tabağın en üstüne sapında yeşil bir yaprak olan bir portakal yerleştirilmişti.

Ben son derece doğal bir biçimde derhal uzandım, o portakalın yeşil yaprağını kopardım ve sonra da, aklım sıra temizlediğim portakalı yerine bıraktım.

O anda babamın büyük bir düş kırıklığını yansıtan yumuşak ve üzgün sesini işittim:

“Ne yaptın oğlum!” dedi.

Ben sofraya bir hizmet yaptığımı düşünerek yaprağı kopardığım için babamın uyarısından hem çok şaşırmış hem de çok utanmıştım.

Şaşkın ve utanmış, ama evdeki özgürlük havasının alışkanlığı içinde kendimi açıklama hakkımı da kullanarak, biraz titreyen bir sesle, **“Yaprağı temizledim,”** dediğimi anımsıyorum.

Babam, **“Ben yaprağı kopmasın diye o portakalı kesekâğıdına koydurmadım, manavdan eve kadar elimde taşıdım,”** dedi.

Annem de sıcak ve sevecen sesiyle, **“Evladım, ben de en üste yerleştirmiştim ki tabak güzel görünsün,”** diye ekledi.

Ağabeyim de onlardan aşağı kalır mı, benim eğitimime katkıda bulunacak ya, son derece bilgiç bir tavırla, ama sevecen ve sabırlı bir öğretmen sesiyle, **“Bir yeşil yaprağın doğal güzelliğini başka nerede bulabilirsin ki,”** diye ekledi.

Böylece ben günümüzdeki **yeşiller hareketi** ile, doğayı korumak bağlamında değil ama, **güzellik** kavramı çerçevesinde tanıştım.

Önce savunma içgüdüsüyle onlara karşı çıkmayı sürdürdüm.

Yenecek olan bir meyvenin yaprağı nasıl olsa koparılacak değil miydi?

Yanıt ağabeyimden geldi:

O zaman güzel görünüşlü yemekler yapmanın da bir anlamı olmaz, nasıl olsa hepsini yiyeceğiz.

***

Sevgili kızlarım, canım dostlarım, biz sosyolojide, çocuğa iyi ile kötüyü, doğru ile yanlışı, güzel ile çirkini ayırt etmeyi öğretmeye **toplumsallaştırma** diyoruz.

İşte size benim yaşamımdan bir **toplumsallaştırma** öyküsü.

Bilmem öykünün devamını dinlemek ister misiniz?

Çok kısa bir süre sonra, yaz gelince Vahdettin’in köşküne taşındığımızda, önce yaprak koleksiyonu yapmaya başladım.

Her türlü bitkinin değişik yaprağını koparıyor, bir defterin sayfaları arasına koyup kurutuyordum.

Daha sonra bu merakım “çiçek koleksiyonuna” dönüştü.

Hiç unutmam, içi kurutulmuş envai çeşit çiçekle dolu mor kadife kaplı bir defterim vardı.

Kış gelip de okula döndüğümde bütün arkadaşlarım ve öğretmenlerim ona hayran kalmışlardı.

Çocukluk aşkım olan bir kız arkadaşıma armağan etmiştim o defteri.

Kimbilir o defter ve o arkadaşım nerededir şimdi?

Bugün o portakalın yaprağını kopardığım günün üstünden yarım yüzyıldan fazla zaman geçti.

Hâlâ her sabah yürürken, çevredeki ağaçlara ve onların yapraklarına baktığımda içim sızlıyor, **“Keşke o yaprağı koparmamış olsaydım, keşke o portakalı kimse yemeseydi,”** diyorum.

Daha doğrusu içimdeki çocuk öyle diyor.

Ve ben ona hak veriyorum.

***

Sevgili kızlarım, sizin acaba böyle **unutamadığınız anılarınız** var mı?

Olumlu ya da olumsuz, sizleri etkileyen tutum ve davranışlarımız neydi?

Liseyi bitirdiğiniz sıralarda bir akşam yemeği sohbetimizde, Ankara’da ilkokul birinci sınıfa başladığınızdaki bir anınızdan söz etmiştiniz.

Hasan Ali Yücel İlkokulu evimize çok yakındı.

İki kardeş el ele tutuşur, yürüyerek giderdiniz okula.

Bu arada iki sokak geçmeniz gerekiyordu.

Size sokak geçmenin kurallarını öğretmiş ve ilk gün annenizin sizi götürmesinden sonra, kendi başınıza bırakmıştık.

İşte **Ebru**’nun hiç unutamadığını söylediği anı, bir gün arkanızı döndüğünüzde benim **gizlice** sizi takip ettiğimi gördüğü andı.

Bu anıyı niye hiç unutamadığınızı biliyorum.

Aslında hiç unutmadığınız olay sadece benim sizi izlemem değildi.

Okula yeni başladığınız, yepyeni bir dünyaya adım attığınız ve bunu kendi başınıza yaptığınız için o dönemdeki her olayı çok canlı olarak anımsıyordunuz.

Ben de o olayı hiç ama hiç unutmadım.

Çünkü o olay benim için çok önemliydi.

Size vermeye çalıştığımız eğitimle **bağımsız ve özgür kişiliğinizin gelişmesini sağlarken, güvenliğinizi de tehlikeye atmamalıydık.**

İşte o **açıktan gizlice takip** bu dengeyi korumaya yönelik bir davranış idi.

Tabii o yemekte de konuşmuştuk; sizi **gizlice** takip etmiyordum, tam tersine **gizlice** takip ediyor gibi yapıp kendimi göstermiştim ki, benim sizi **gizlice** takip ettiğimi bilesiniz diye.

Bunun iki nedeni vardı:

Birinci olarak, size güvenliğiniz için öğrettiğimiz **sokağı geçme kurallarına** uyup uymadığınızı her an denetliyor olacaktım sizin gözünüzde.

Böylece kurallara uymanızı ve kazalara karşı biraz daha korunmalı olmanızı sağlıyordum.

İkincisi, ilk başladığınız bir serüvende **babanız sizin arkanızdaydı,** sadece fizikî anlamda değil, manevi anlamda da.

Yani yalnız değildiniz ve güvensizlik duymamanız gerekiyordu.

Evet, ilk günlerde kendimi size göşterdikten bir süre sonra siz, **“Yeter artık, bizi takip etme,”** demiştiniz.

Ben de, **“Peki”** demiştim.

Şimdi size bir de **itirafım** var:

Başınıza bir şey gelmesin diye aylarca, bu kez **gerçekten gizlice** sizi takip ettim.

Böylece hem kendinize güveniniz geldi, kişiliğiniz gelişti, hem de güven içinde büyüdünüz.

Sizi belki de biraz aldatmış, size **beyaz bir yalan** söylemiştim, ama bunu bugüne kadar siz hiç bilmediniz.

Acaba bu konuda ne düşünüyorsunuz?

Size gerçeği tam söylemediğim için beni bağışlıyor musunuz?

Siz benim yerimde olsaydınız ne yapardınız?

Canım dostlarım, sevgili kızlarım, acaba böyle unutamadığınız başka anılarınız var mı?

Sizi çok seviyorum.

Doğa sevgisi ile çocuk sevgisini bütünleştirerek her ikisini de çoğaltmaya çalışan babanız.

Kelebek Gibi Olmak

Canım kızlarım,

Kelebek gibi zarif çocuklarım.

Kimi zaman sizi nasıl tanımlayacağımı, hangi sözcükleri kullanacağımı bilmiyorum.

Duygularım, kelimeleri aşıyor.

Zaten insanın duyguları çok yoğun olduğu zaman genellikle bunları ifade etmekte güçlük çeker.

Bu nedenle şiiri ve müziği severiz:

Kimi zaman çok yoğun olan duygularımızı bir sanatçının bizden çok daha yetkin ve çok daha güzel olarak dile getirmiş olduğunu görürüz.

O nedenle birbirlerini seven insanlar için en güzel armağanlar şiirler ya da müzik parçaları olur.

Çocukken, ben size müzik kaseti alırdım.

Şimdi siz bana CD'ler getiriyorsunuz.

Sevgili kızlarım.

Bu mektuba başlarken, **size kelebek gibi zarif çocuklarım** dedim.

Kelebek gibi olmak benim için çok özel bir anlam taşıyor.

Bu mektupta size **kelebek gibi olmak** deyiminin içeriğini açıklamak ve duygularımı bu yolla aktarmak istiyorum.

***

Sevgili kızlarım,

Biliyorsunuz, kelebek doğadaki en güzel yaratıklardan biri.

Son derece güzel, son derece zarif.

Yine biliyorsunuz, kelebeğin ağırlığı hemen hemen hiç yok.

İşte ben kelebek gibi olmak **dediğimde, doğanın bütün güzelliklerini ve zarafetini kendinde toplamış, ama karşısındakine hiçbir yük getirmeyen bir insanı ya da bir ilişkiyi kast ediyorum.**

Acaba böyle bir insan olabilir mi? Böyle bir ilişki kurulabilir mi?

Yoksa **kelebek gibi bir insan** ya da **kelebek gibi bir ilişki** bir düş mü, ulaşılmaz bir **ütopya** mı?

***

Sevgili kızlarım,

Kelebek gibi bir insan sadece **verir**, karşılık beklemez.

Kelebek gibi bir insan sadece **sever**, karşılık beklemez.

Kelebek gibi bir insan, **severken acıtmaz, verirken borçluluk duygusu yaratmaz.**

Verirken ve severken **güzel ve zarif,** karşılık beklemediği ve hiçbir şey istemediği için de **ağırlıksızdır.**

Hiç kuşkusuz, **karşılıksız sevmek, almadan vermek** gibi kavramlar çok da insanî değildir.

İnsanoğlu, bencil ve benmerkezci insanoğlu, verirken almak, severken sevilmek, kısacası, duygularına ve davranışlarına karşılık görmek ister.

Üstelik bu "karşılık görme" arzusu, onun yapısındaki en doğal refleksi, çevresiyle ilişkilerindeki en doğal hakkıdır.

İşte bütün bu gerçekler karşısında ben diyorum ki canım kızlarım, bir gün **kelebek gibi bir insana** ya da bir insanın size sunduğu **kelebek gibi bir ilişkiye** rastlarsanız, aman onu kaçırmayın.

***

Sevgili çocuklarım,

İnsanlar melek değildir.

İnsanlar kelebek de değildir.

İnsanlar, iyi ve kötü yanlarıyla, doğanın ve çevrenin onlara verdiği güzellikleri ve çirkinlikleriyle birlikte insandır.

Bu gerçeği bilmeyen, anlamayan, kavrayamayan insanlar, düş kırıklıklarına uğramaya mahkûmdur.

Çevrenizdeki insanlardan yalnız iyilik, yalnız güzellik, yalnız anlayış ve yalnız dayanışma beklemeniz ve üstelik bunlar için hiçbir karşılık ödemek durumunda olmamanız hiçbir ütopyaya uymaz.

Hatta, belki bunun tam tersi geçerlidir zaman zaman:

Bütün iyi niyetinize, bütün olumlu çabalarınıza karşılık, çevreden yalnızca kötülük, sadece anlayışsızlık ve büyük ölçüde engelleme gördüğünüz dönemler ve durumlar olabilir.

Tek bir insanın bile sizi anlamadığı, destek ve dayanışma göstermediği, sevgiden ve anlayıştan yoksun yaşam parçaları, hepimiz için zaman zaman kaçınılmazdır.

İşte o zaman benim **kelebek gibi insan** ya da **kelebek gibi ilişki** deyimimi anımsayın.

Unutmayın ki yaşamda, böyle insanlar ve böyle ilişkiler de vardır.

Belki siz o anda bunu yaşamıyorsunuz, belki bütün bir yaşam boyu bile yakalayamayacaksınız.

Ama insan hiç âşık olmadı diye gerçek aşkın varlığını yadsıyabilir mi?

***

Canım yavrularım,

Kelebek gibi bir insanı ya da kelebek gibi bir ilişkiyi aramak aslında çok akılcı da değildir, çünkü böyle bir insan da, böyle bir ilişki de insanoğlu’nun doğasına tam uymaz.

Ama yine de böyle insanların ya da ilişkilerin varlığını bilmek, insanda bir özlem, bir beklenti yaratır.

Bu beklenti içinde, çevreye bu gözle bakmak, herkesin çıkar ve pislik peşinde olduğunu gözlemlememize karşın, yine de insan ilişkilerinde olanaksızı beklemek, bir yandan bizde bir umut yaratır, öte yandan, bu umut gerçekleşmediği ve belki hiçbir zaman gerçekleşmeyeceği için, düş kırıklığı da üretir.

İşte tam bu noktada “güçlü insan” kavramına erişiyoruz.

Güçlü insan, çevresinde kelebek gibi insanların ya da kelebek gibi ilişkilerin olabileceğini bilerek ve bekleyerek, ama aynı zamanda tüm çirkinlik ve pislikleri büyük bir gerçekçilikle gözlemleyip göğüsleyerek, yaşamını, kendi ilkeleri çerçevesinde yürütebilen insandır.

Bakın nereden nereye geldik?

İstemeden veren, karşılık beklemeden seven ve bir başkasına yalnız güzellik ve zarafet sunan, ama hiç ağırlık vermeyen bir insanı ya da ilişkiyi yakalamanın sırrı, ya da yaşam bilmecesindeki çözüm anahtarı, **güçlü insan** olmakta yatıyor.

Daha açık bir biçimde anlatayım:

Kelebek gibi bir insanı tanımanın ve onu yaşamanın, ya da kelebek gibi bir ilişkiye sahip olmanın sırrı, ancak **güçlü olabilmekten** geçiyor:

Ancak etrafındaki tüm pislik ve çirkinlikleri bilen, gören, onlarla savaşan ve içinde yaşadığı çirkefin kendisini kirletmesine izin vermeden varlığını ve hatta başarılı olmayı sürdürebilen insanlar, yani ancak çok çok özel insanlar, o da belki günün birinde, **kelebek gibi bir insana ya da ilişkiye** sahip olabilir.

Çünkü kelebekler yalnız hem **dürüst ve namuslu,** hem de bu toplumda dürüst ve namuslu kalabilecek kadar **akıllı ve güçlü** olan insanlara konarlar.

Tam bu noktada bir başka gizemli noktaya daha geliyoruz:

Böyle bir insan ya da ilişki size de rastlayabilir, bir gün bir kelebek sizin de omuzunuza konabilir.

Ama siz onu ürkütmeden bu güzelliğe sahip olabilir misiniz?

Yani o kelebeği kaçırmadan koruyabilir, yaşamın belki de bu en büyük armağanına sahip olmayı sürdürebilir misiniz?

İnsanın doğasında bencillik var, demiştim.

Bırakın başkalarını, acaba siz, almadan veren, karşılık beklemeden seven bir insan ya da bir ilişki ile karşılaştığınızda, bunu **sömürmeden** durabilir misiniz?

Daima **daha çok sevilmek,** daima **daha çok almak** üzere koşullanmış alan bencil ve benmerkezci kişiliğimiz acaba böyle bir kelebeği, sömürerek öldürmez mi?

Aslında bu sorunun yanıtı, gerçek kelebeklerle olan ilişkimizde yatar:

Biliyorsunuz, kelebekler son derece zarif ve narin yaratıklardır.

Onları kanatlarından tuttuğunuzda, dağılıp giderler.

İşte bir **kelebek insana** ya da bir **kelebek ilişkiye** rastladığınızda, onu koruyarak sürdürmenin gizi de, ona sahip olmaya çalışmamakta yatar.

Kelebek insanlar ya da kelebek ilişkiler, genellikle kendi iradeleriyle gelir ve yine kendi iradeleriyle uçup gider.

Ne zaman geleceğini pek bilemezsiniz.

Ama ne zaman uçup gideceğini ben size söyleyeyim:

Ona egemen olmaya çalıştığınızda, onu sömürmeye başladığınızda, o insanın ya da ilişkinin güzelliğine, zarafetine kısacası **kelebekliğine** layık olmayacak bir **sahiplenme davranışı** gösterdiğimizde.

Kelebek insan ya da kelebek ilişki, karşılık beklemez ama, kabalığa, çirkinliğe, kendi koyduğu koşullardan farklı koşullarda yaşamaya da dayanamaz.

Unutmayın, kelebeği kelebek yapan, güzelliği ve hafifliği yanında, vazgeçilmez özgürlüğüdür: Onu çiçekten çiçeğe uçuran özgürlüğü.

Kelebeği kanatlarından yakalamaya çalışanlar bilir:

Parmaklarınızda kanatlarının parıltılı kalıntılarını bırakan o güzelim yaratık ya her şeye karşın uçar ve kurtulur, ya da ölür gider.

Ama hapsetmeye çalıştığınızda mutlaka onu yitirirsiniz.

İşte **kelebek ilişkinin** ya da **kelebek insanın** o özgürlüğünü zincire vurmaya kalktığınızda, artık elinizde, avucunuzda bir yığın yaldızlı parıltıdan başka bir şey kalmaz:

Güzelliğin, zarafetin, karşılıksız sevginin, hoyratlıkla ve bencillikle ezilmiş kalıntısı.

Aynen gerçek bir kelebeği avucunuzda hapsetmek istediğinizde, kanatlarının, parmaklarınızda kalan yaldız parıltılı ama cansız izleri gibi.

***

Canım gibi sevdiğim çocuklarım,

Dikkat ettiyseniz, buraya kadar büyük bir çelişkiden söz ettim:

Bir yanda insanoğlunun kaçınılmaz bencilliği, kötülüğü, çirkinliği, benmerkezciliği, öte yandan kelebek gibi ağırlığı olmayan, yalnızca güzellik ve sevgi veren insanlar ya da ilişkiler.

Bu temel çelişkinin çözümü **kelebek gibi insanlar ya da ilişkiler** çeşitlemesinde.

Sizin dikkatinizden mutlaka kaçmamıştır. **Kelebek gibi insan** diye tek bir tür birey tanımlaması yerine, sürekli olarak, **kelebek gibi ilişki** kavramını da **insan** ile birlikte andım.

Bunun nedeni basit:

Ben yalnız iflah olmaz bir romantik ve bir idealist değil, aynı zamanda katı bir gerçekçi ve soğuk bir mantıkçıyım.

Bu nedenle de, her insanda hem iyi hem de kötü yanların olduğunu çok iyi biliyorum.

Kelebek insan diye tek bir bireyin var olamayacağını da herkesten iyi ben bilirim.

Unutmayın ki, ben bir toplumbilim öğrencisiyim, insanların tarihsel ve güncel olarak tüm pisliklerini ve çirkinliklerini gözlemleyen, onların kurallarını keşfetmeye çalışan bir öğrenci.

Ama yine unutmayın ki, ben insanların tüm iyiliklerini, güzelliklerini, kahramanlıklarını da biliyorum.

Üstelik bunlara inanıyorum da.

İşte bütün bu bilgilerim, bizzat kendi yaşam deneyimlerimle birleşince, **kelebek insan** tiplemesini ürettim ve sizlerle paylaşmak istedim.

Aslında **kelebek insan** diye tek bir kişi yok.

Ne kadar ararsanız arayın, ne kadar beklerseniz bekleyin böyle bir insanla karşılaşma şansınız sıfır.

Ama, öte yandan, O, belki de yanıbaşınızda, sizin kendisine dikkat etmenizi bekliyor.

Çünkü **kelebek insan**, bütün ilişkilerinde **kelebek gibi olan** değil, sadece tek bir ilişkide karşısındakine **kelebek gibi davranan insan** demek.

Yani belki de hepimizin çevresinde bize **kelebek gibi** davranmaya hazır insanlar var.

Ama bencil yaşam kavgamızın temposu onu ya da onları algılamamızı engelliyor.

Belki hepimizin içinde de, uygun kişiyi bekleyen bir **kelebek insan** var.

Ama karşımızdakilerin bencilliği onu dışarı çıkarmamıza engel oluyor.

Belki **sürüden biri gibi davranmak**, tüm kelebekleri kaçırtıyor.

Sevgili kızlarım, işte bu duygu ve düşüncelerimin **gerçekçilik** ile **romantizm** arasındaki çelişkisini ortadan kaldıran **kelebek insan** tanımı aşağıda:

“Kelebek insan”, tek bir kişiye ya da tek bir ilişkiye yalnız iyi taraflarını gösteren, sadece bu kişi ya da ilişki için almadan veren, karşılık beklemeden seven, “normal bir insandır”.

Bir başka deyişle, **sadece tek bir kişi ya da tek bir ilişki için** herkes **kelebek insan** olabilir.

Dilerim, bir kelebek bir gün sizin de omzunuza konar.

Ve dilerim, siz onu kaçırmazsınız.

Ya da dilerim, bir gün yüreğine kelebek gibi konacak bir insanla karşılaşırsınız.

Ve dilerim o insan, ruhuna konan bu kelebeği, hoyratça bir omuz silkişiyle kaçırmaz.

Kelebekleri canlı sevdiği için, kelebek koleksiyoncusu olamayan, ama ikiz kelebekleriyle yaşadığı için,

koleksiyonculardan çok daha zengin olan babanız.

Aşk’ta ve Aile’de Sevgi, Güven ve Disiplin

Sevgili kızlarım.

Bu mektupları büyük bir hevesle yazmaya başlamıştım.

Fakat her mektupta sizlerle konuşuyor olmak bana çok çelişkili duygular yaşatıyor.

Bir yandan yazarken sizlerle konuşur gibi oluyorum ve bu nedenle sanki özlemim azalıyor.

Ama öbür yandan, mektup yazmak sizlerin uzakta olduğu bilincini daha da vurguladığı için, özlemim artıyor.

Sanıyorum, aynı olay karşısında çelişik duygular yaşamak sadece bana özgü bir durum değil.

İnsanlar zaman zaman farklı ve çelişik duygular arasında bocalar, bir uçtan öbür uca gider gelir.

Bakarsınız, çok sevdiğiniz birine birdenbire nefret duymaya başlarsınız.

Aslında aşk gibi, nefret gibi güçlü duygular, sizin gibi ikiz kardeşleri andırırlar: âdeta her an birlikte dolaşırlar.

Aslında şu anda sizin özellikle çocukluk döneminizde, birbirinizle olan ilişkilerinizi anımsıyorum.

Kimi zaman bizim bilmediğimiz bir nedenle kavga ederdiniz.

Ama biz araya girmeye kalkınca, ikiniz bir olur bize saldırırdınız.

Çelişik duygular galiba insanın beklentileriyle ilgili.

İnsan kimi zaman çok sevdiği insanlardan belli davranışlar görmek istiyor ve beklediği davranışları göremeyince, büyük sevgisi birdenbire, düş kırıklığı içinde büyük bir öfkeye ya da nefrete dönüşüveriyor.

Örneğin gerek aşkta gerek ailede **sevgi ve güven öyle iki duygu ki, bunlardan birisinin eksikliği ötekini son derece etkiliyor ve bireyleri dengesizliğe sürüklüyor.**

Aile derken, hem **anne-baba ailesini** hem de **kendi kurduğunuz ya da kuracağınız aileyi** kast ediyorum.

Öyle bir çocuk düşünün ki, anne-babasını çok seviyor, ama onlara hiç güvenemiyor.

Ya da tam tersi, öyle bir çocuk ki, anne-babasına çok güveniyor, ama onları hiç sevmiyor.

Böyle bir çocuğun ruh sağlığının yerinde olması olanaklı mı?

Peki ya kendi kurduğumuz veya kuracağımız ailede?

Öyle bir eş düşünün ki, kocasını ya da karısını çok seviyor ama ona hiç güvenmiyor.

Ya da öyle bir eş düşünün ki, kocasına ya da karısına çok güveniyor, ama onu hiç sevmiyor.

Böyle bir ailede eşler arası ruhsal denge ya da eşlerin tek tek kendi içlerindeki dengeleri normal olabilir mi?

Hadi aileyi bir yana bırakalım ve başka bir alana, aşka bakalım:

Sevgilisini çok seven ama ona güvenmeyen bir âşık acaba yaşamı gerek kendisi gerekse sevgilisi için cehenneme çevirmez mi?

Öte yandan sevgilisine çok güvenen ama onu sevmeyen bir insanın karşısındaki kişiye **sevgili** bile denemez değil mi?

***

Sevgili kızlarım, bizim ailede sevgi daima ön planda olmuştur.

Biz birbirini seven ve bunu açıkça ifade eden bir aile oluşturduk.

Pek çok aile içi anlaşmazlığı birbirimize karşı duyduğumuz sevginin gücüyle aşmıştık.

Ama acaba bu sevgi güvene dayalı olmasaydı, birbirimizi sevdiğimiz oranda birbirimize güvenmeseydik, o bunalımları aşabilir miydik?

Hiç düşündünüz mü sevgi ve güven nasıl kazanılır?

Ya da daha doğrusu sevgi ve güven nasıl verilir?

Önce sevgiyle başlayalım isterseniz:

Sevgi öğretilmez, verilir.

Size sevgi önce **verilir.**

Siz de ala ala sevmeyi öğrenir, başkalarına sevgi vermeye başlarsınız.

Peki herkes **sevgi vermeyi** öğrenir mi?

Yani herkes sevebilir mi?

Sevgi vermeyi öğrenmenin, kısacası **sevmenin** ilk koşulu **sevgi almış olmak** yani kısacası **sevilmektir.**

Yaşamı boyunca hiç sevilmemiş, sevilmenin tadını tatmamış biri, çok ama çok zor sevebilir.

Ayrıca, herkesin **sevgisini dışavurma biçimi** de kişiden kişiye çok büyük değişiklikler gösterebilir.

Biliyorsunuz ailemizde de ben daha konuşkanımdır, anneniz ise daha sakin bir kişiliğe sahiptir.

Bu nedenle aile içindeki sevgi bağını ifade eden kişi de genellikle ben olurum.

Ama bu demek değildir ki, anneniz beni benim onu sevdiğimden daha az seviyor.

Bu açıdan, **sevgiye dayalı bir ilişkide yapılabilecek en büyük hatalardan biri, karşınızdakinden de sevgisini, kendinizin gösterdiği aynı biçimde göstermesini beklemektir.**

Peki ya güven?

O da sevgi gibi öğretilmez, verilir mi?

Evet.

Sevgi ve güven, sözler kadar davranışlara bağlı, üstelik de zaman içinde kanıtlandığı için, sürekli denetlenen iki kavramdır.

Güven de aynen sevgi gibi, çevreden alınan ve alınarak öğrenilen, alınmadığı zaman da pek verilemeyen bir duygudur.

Düşünün, yaşamı boşunca herkes tarafından aldatılmış olan biri, başkalarına nasıl güvenir, kendisi nasıl **güvenilir** bir kişi olur, yani, başka insanlara karşı nasıl **güvenilir bir tutum ve davranış** sergileyebilir?

***

Biz bütün aile içi ilişkilerimizde size sürekli olarak sevgi vermeye ve güven aşılamaya çalıştık.

Örneğin annenizle olan tartışmalarımızı asla sizin önünüzde yapmadık ki, anne-babanız arasında bir uyumsuzluk olduğu izlenimi edinmeyin ve güven duygunuz zedelenmesin.

Sizi eğitirken, asla size olan sevgimizi ya da bize duyduğunuz güven duygusunu zedeleyecek biçimde davranmadık.

En bunalımlı anlarımızda bile sevgi ve güven, sığınılacak iki duygu olarak herkes tarafından paylaşılıyordu.

Sevginin temelinde **vermek**, güvenin temelinde ise **tutarlılık**, daha doğru bir deyişle **kestirilebilirlik** yatar.

Yaşamın değişmez ve acımasız kuralı, sevenin vermesi, sevilenin almasıdır.

Kimi insan vermeyi, kimi insan almayı sever.

Kimi insanlar da **hem almayı, hem vermeyi** sever.

Aslında **sevmek** bir anlamda da **vererek kazanmaktır.**

Çünkü **sevmek verilirken insanı zenginleştiren, güzelleştiren ve genellikle de mutlu kılan bir duygudur.**

Sevmek, herhangi bir insanın erişebileceği en güzel duyguların başında gelir.

Sevmek, bir insanın edinebileceği en büyük kazançlardan biridir.

Peki ya sevilmek?

Sevmeyi bilmeyen bir insan **sevilmeyi** anlayamaz ki...

Başkasını sevmemiş bir insan, kendisinin ne biçimde sevildiğini, ne denli derin ve ilahi bir duyguyla karşı karşıya olduğunu bilemez ki...

Başkasını sevmemiş bir zavallı için, **sevilmek** ancak egosunu tatmin eden, bencilliğini yücelten, sonuç olarak da duygu zenginliğini değil duygu yoksulluğunu, zavallılığını artıran bir olaydır.

Ayrıca unutmayalım ki, **başkasını sevmemiş** insanların çoğu, **kendisine âşık** kişilerdir.

Tabii bir de bizim toplumumuzda, gerçekten **seveceği bir kişiyle karşılaşamamış** çok insan vardır.

Onlar **tarım toplumlarının, gelişmemişliğin** bireyler üzerindeki baskısının kurbanlarıdır.

Öte yandan, feodal yani tarıma dayalı köylü toplumun baskıları, kimi zaman anne-babaların, özellikle de babaların, çoçuklarına karşı bile sevgilerini göstermelerini engelleyebilir.

Duygularını dışavurmayı zayıflık sayan **babalar**, özelliklede **erkek** olmakla, **duygusallığı** bağdaştırmayan insanlar, çok yanlış bir inancın kurbanı olurlar.

Bunlar, çocuklarını ne kadar sevdiklerini söyleyemezler.

Asık suratlı durmayı babalığın gereği sayarlar.

Oysa **çocuklar şımarmasın** ya da **sevgimi göstermek benim zayıf tarafımı açığa vurur** gibi kaygılar, ancak ya **kendine güvenmeyen**, ya da **insanlıktan tam nasibini alamamış** kişilerin zavallılıklarını yansıtır.

Biliyorsunuz, bizim evde en yoğun olarak dile getirilen duygu **sevgi** idi.

Aynı soruna, eşler ya da sevgililer arasında da sık sık rastlanır bizim toplumda.

Eşine ya da sevdiği insana karşı olan duygularını belirtmeyi **zayıflık** sayan insanlar, ya çok kompleksli, kendine hiç güveni

olmayan insanlardır, ya da feodal değerlerin baskısını üzerlerinden atamamış, kendilerini ifadeden aciz, zayıf kişilerdir.

Bence sevgili kızlarım, sevmenin en güzel yanlarından biri, bu duyguyu karşısındakine iletmek, o güzel duyguyu sevgiliyle paylaşmak ve böylece onu da mutlu kılarak, paylaşılan duyguların artan mutluluğunda yücelmektir.

***

Aslında kendi yaşamınıza şöyle bir tepeden baktığınızda, ailemiz içindeki deneyimlerinizi anımsarsanız göreceksiniz ki sevgi konusundaki **karşılıklılık** çerçevesinde söylenebilecek her şey, güven konusunda da geçerlidir.

Kendine güvenemeyen insan, başkalarına da güvenmez.

Başkalarına güvenmeyen insanın, **kendisi de güvenilmezdir.**

Sevgili çocuklarım, sevmek ve sevilmek güzel şeylerdir ama hiç kuşkusuz, bir insanın hayatta erişebileceği en yüksek makam **güvenilir** insan olmaktır.

Güvenilir insan sadece dostları tarafından değil, kendisini tanımayanlar ve hatta düşmanları tarafından bile **güvenilen** bir kişidir; çünkü onun hangi koşullar altında ne yapacağı, ahlakı, inançları, davranışları herkes tarafından bilinir.

Tam bu noktada **sevilmek** ve **güvenilmek** özelliklerinin farkına işaret etmek istiyorum sevgili kızlarım.

Bir insan herkes tarafından **güvenilir** olarak tanımlanabilir ama, herkes tarafından **sevilen** bir insan olmayabilir.

Çünkü, **sevgi** başka bir duygudur, **güven** başka bir duygu.

Sevgi, her zaman akılcı değildir.

Güven ise zaman zaman **sevgi** gibi başka duygularla birlikte gelişse bile sonunda akılcı bir histir.

Unutmayın sevgili kızlarım, başta da söylediğim gibi, insan kimi zaman **sevdiğine güvenemez**, kimi zaman da **güvendiğini sevemez**.

Zaten **herkes tarafından sevilen** bir insan, sahtekârlar, üçkâğıtçılar, yalancılar, dolandırıcılar da **herkes** teriminin kapsamına girdiği için, olanaklı da değildir, makbul de.

Ayrıca insanların arasındaki benzerlikler, ya da farklılıklar, **sevgi** kavramını etkileyen ögelerdir.

Oysa, bir sahtekâr ya da bir hırsız bile, kendini yargılayan bir yargıca **güven** duyabilir.

Bir futbolcu, takımının yenildiği bir maçı yöneten hakeme güven besleyebilir.

***

Sevgili kızlarım sizin de bizzat yaşadığınız gibi, sevgi ve güven duyguları hiç kuşkusuz önce aile içinde gelişir.

Çocuk, içinde yetiştiği ortamda sevgi ve güvenle tanışır, bu duyguları sürekli kontrol ederek, çevresindeki ortamı öğrenmeye çalışır.

Daha sonra da, çevresinden aldığı bu duyguları, yine çevresindeki insanlara vermeye başlar.

İşte bir çocuğa sevgiyi ve güveni dengeli olarak aktarmanın en güzel yöntemi, bunları belli bir disiplin içinde ona vermektir.

Aynen bizim aile içinde birbirimize karşı uyguladığımız gibi.

Disiplin, kural demektir.

Kuralsız ne sevgi olur, ne güven.

Ama kurallar da kimi zaman tek başlarına yetersiz kalırlar.

Salt kurallara dayalı olarak belki bir güven ortamı belli ölçüde yaratılır ama, katı kurallar çerçevesinde bir sevginin yeşermesi çok kolay değildir.

Bir insanın yaşamındaki sevgi ve güven arasındaki denge esas olarak çocukluk döneminde geliştirilir.

Bir çocuğun dengeleri ise sevgi ve güven duyguları ancak belli bir disiplin içinde ona aktarıldığında gerçekleştirilebilir.

Yani aile içi **disiplin**, bir başka deyişle, çocuğun uyacağı kurallar, bence **sevgi** ve **güven** duyguları ile birlikte oluşturulmalıdır.

Bir başka biçimde söylemek gerekirse, aile içindeki **sevgi** ve **güven**, belli bir **disiplin** çerçevesinde geliştirilmelidir.

Yetişkinlerin de yaşamında, sevgi ve güven, ancak belli kurallar çerçevesinde daha bir anlam, daha bir zenginlik kazanır.

Herkes sanır ki, sevgi ve güven **kendiliğinden** oluşan duygulardır.

Oysa **sevgi** de **güven** de ancak, özenle uğraşılarak, âdeta bir kuyumcu gibi uzun uzun, ince ince çalışılarak üretilen duygulardır.

Sevgili kızlarım, size hem sevgi ve güven dolu, hem de disiplinli bir yaşam diliyorum.

Çünkü ne güvensiz sevgi, ne sevgisiz güven, ne de disiplinsiz duygular insanı mutlu eder.

Disiplinsiz duygular sadece o duyguların sahiplerini değil, kendisine karşı o duyguların hissedildiği insanları da mutsuz eder.

Türkçemizde çok sevdiğim bir atasözü vardır:

Çok muhabbet tez ayrılık getirir, derler.

Burada belirtilen gerçek, ne sevginin yüksek dozdaki özel bir biçimi olan aşkın kötülüğü ne de çok sevmenin gereksizliğidir.

Bu sözle vurgulanmak istenen gerçek, çok seven insanın, genellikle karşısındakinden çok fazla şey beklemesi ve bu beklediklerinin yerine getirilmesi de çok zor olduğu için, ayrılığın kaçınılmaz hale gelmesidir.

Tabii bir de işin, **sevgiden bunaltmak** tarafı var:

Sevgi, aşk, güven ve benzeri güzel duygular, ancak ve ancak karşımızdakinin özgürlüğüne, bağımsızlığına ve özerk kişiliğine saygı duyulduğu zaman bir anlam ve bir değer kazanır.

Sevdiğimizi bütünüyle sahiplenmek, onun yaşamının her anını denetlemek istediğimizde, karşımızdakine duyduğumuz duygularla, ayakkabımıza ya da bir elbisemize duyduğumuz sevgi aynı niteliğe bürünür, yani **sahip olduğumuz eşyaya** duyulan tür bir sevgi olur.

Böyle sevgilerin altında yatan ana etken ise **sahip olma** duygusudur.

Sahip olunan insan ise ne sevgili, ne de dost olur; o ancak **köledir**.

Çağdaş insanın sevgisi de aşkı da **köle-efendi** ilişkisinde değil, **karşılıklı eşitlik ve saygıda** yatar.

Bu da ancak **bilinçle** geliştirilecek, özenle **disiplin içinde** oluşturulacak bir duygudur.

Sevgili kızlarım, bu mektubumu, birisine **deli gibi âşık olduğunuzda** ya da birisi **size deli gibi âşık olduğunu söylediğinde**, özellikle hatırlamanızı diliyorum!

Gerçek bir aşkı, ancak **karşılıklı saygı ve sevgi** içinde ve üzerine titreyerek **korunan ve geliştirilen bir ilişki** çerçevesinde yaşayabileceğinizi unutmayın.

Yoksa ağır biçimde yaralanır ve çok üzülürsünüz.

Yine de size güvenim tam olduğu için, **sevdiğiniz ya da sevildiğiniz zaman duygularınızı gemlemeyin, bu güzel duyguyu**

sonuna kadar yaşayın, derim.

Aşkın tadını daima güvenin lezzetiyle taçlandırmaya çalışan babanız.

Son Mektup

Sevgili kızlarım.

Çevremde kelebek gibi bana yük olmadan ama her tarafı güzellikleriyle bezeyerek dolaşan, yaşamımı bir gökkuşağı gibi aydınlatan ve renklendiren çocuklarım benim.

Bu yıl da yaz tatilini Türkiye'de geçireceğiniz haberi evimizde müthiş bir şenliğe yol açtı.

Çok sınırlı bir süre için bile olsa sizlere yeniden kavuşmak çok güzel bir şey.

Ağabeyiniz ve eşiyle birlikte, aileye yeni katılmış olan torunu da alıp Rumelihisarı'nda kahvaltı etmek, Rumelikavağı'nda balık yemek, şimdiden yaptığımız programlar arasında.

Sevgili kızlarım.

Bu, sizlerle duygu ve düşüncelerimi paylaşmak için yazdığım mektupların sonuncusu.

Üç yıl önce yazmaya karar verdiğim ve iki yıldan beridir de yazdığım mektuplar yirmi bir tane olmuş.

Bu, yirmi ikinci mektup.

Size olan sevgimi, özlemimi, kişisel yaşam deneyimlerimi, bilgi birikimimi, değil yirmi iki, yüz bin yirmi iki mektuba bile sığdırmam olanaksız.

Yaşam deneyimlerimi ve bilgi birikimimi aktarmayı da bir yana koysak, yalnızca sevgimi ve özlemimi anlatmam için bile, binlerce sayfa dahi yetersiz görünüyor bana.

Ama yazarken de konuşurken de **kabak tadı vermeden noktayı koymayı bilmek gerek.**

İşte ben de sizleri sıkmamak için, bu mektupla noktayı koymaya çalışacağım.

Bu mektuplarda dört şey yapmaya çalıştım.

Size duyduğum sevgiyi ve özlemi, yani size karşı olan duygularımı anlatmak istedim.

Geçmişe ilişkin bir değerlendirme yapmak, sizleri yetiştirirken farkında olmadığım hatalarımı ve eksiklerimi sorgulamak istedim.

Yaşadığım çok renkli hayattan çıkardığım kişisel deneyimlerimden önemli gördüklerimi sizinle paylaşmak istedim.

Yıllarca okuma ve araştırma sonunda elde ettiğim bilgileri bir süzgeçten geçirerek, işe yarayanları size aktarmak istedim.

Bilmem ne denli başarılı olabildim?

Yaz tatili için geldiğinizde, bu mektupları bir kitap halinde yayımlama projemi de sizinle konuşmak niyetindeyim.

***

Sevgili kızlarım,

Bu son mektubumda sizin için bir **empati** denemesi yapmak istiyorum:

Biliyorsunuz **empati** kendini başkasının yerine koyabilme yeteneği.

Ben de şimdi kendimi sizlerin yerine koymaya çalışacağım **ve şu soruya yanıt arayacağım:**

Ben sizlerin yerinde olsaydım, yani bir genç kız olsaydım neleri yapardım, neleri yapmazdım?

Her şeyden önce kendimi kimseye ezdirmezdim.

Ne aileme, ne öğretmenlere, ne akrabalarıma, ne okul ve mahalle arkadaşlarıma kendimi ezdirirdim.

Kendi varlığımın da, sırf insan olarak doğduğum için, herkesle eşit olduğunu düşünür, bana tepeden bakanlara yüz vermez, beni küçük görenleri ve ezmeye çalışanları da umursamadan, ama bana yapabilecekleri kötülükleri de hesaba katıp gerekli önlemleri alarak, kişiliğime duyduğum saygı ve güven içinde yaşamımı sürdürürdüm.

Özgürlüğümü her şeyin üzerine tutardım.

Kimse için özgürlüğümden vazgeçmezdim.

Bireysel özgürlüğün temelinde ekonomik bağımsızlığın yattığını bilir, bütün yaşamım boşunca özgürlüğümü koruyabilmek için, ekonomik bağımsızlığımı sağlayacak bir meslek ya da bir iş sahibi olur ve bunu ne uğruna olursa olsun bırakmazdım.

Kendimi ezdirmeyeceğim ve özgür olacağım diye, huysuz, huzursuz, kuşkucu, kavgacı, sürekli eleştiren, sürekli kendini savunan, kimseye güvenmeyen kötümser biri de olmazdım.

Herkese sevgiyle ve güven duygusuyla yaklaşır, kişiler hakkındaki olumlu yargılarımı, ancak onlarda onaylamadığım tutum ve davranışlar görürsem değiştirirdim.

Karşı cinsten olanlara, benden yaşça daha küçük ve daha büyüklere, başka ırk, din, milliyet ve renkten olanlara, eşit biçimde yaklaşırdım.

Nasıl kendime, sadece insan olarak doğduğum için saygı duyuyorsam ve varlığımı başkalarıyla eşit düzeyde görüyorsam, benden farklı olanların da aynı saygıyı hak ettiğini düşünürdüm.

Benden farklı olan insanları, ne kendimden daha üstün ne de kendimden daha aşağı görürdüm.

Kendi duygu, düşünce ve inançlarıma gösterilmesini istediğim saygıyı, benden farklı olanların duygu, düşünce ve inançlarına karşı da gösterirdim.

Maddi çevreme yaratıcı bir biçimde yaklaşırdım.

Kendime, görüntüme, çevreme dikkat eder, kişiliğimin maddi görüntüm ve çevremle daha da güzelleşeceğini ve daha da anlamlı olacağını unutmazdım.

İçinde yaşadığım mekânı, giydiğim elbiseleri. kullandığım araç ve gereçleri sürekli olarak daha güzelleştirmeye çalışırdım.

Kendimi iyi tanımaya çalışır, kişiliğimin güçlü ve güçsüz yönlerini iyice anlamak için özel bir çaba gösterirdim.

Kişiliğimin, genetik olarak aileden gelen özelliklerini, doğuştan yetenekli ve yeteneksiz olduğum alanları, ayrıca eğitimle kazandığım nitelikleri iyi değerlendirmeye çalışırdım.

Gerek davranışlarımın, gerekse bilgi ve becerilerimin gerçekçi bir değerlendirmesini yapardım.

Kendimi, yetenekli olduğum konulara yönlendirir, önümdeki yaşam kavgasında, zevk duyacağım ve mutlu olacağım işler yapmak üzere hazırlanırdım.

Erkeklere karşı özel olarak farklı davranmazdım.

Karşı cinsi ne düşman görür, ne de özellikle dost olduklarını düşünürdüm.

Herkese nasıl davranıyorsam, onlara da öyle davranırdım.

Cinsiyetimi ve cinselliğimi ne geri plana atar, ne de ön plana çıkarırdım.

Kız oluşumla ne iftihar eder, ne de kız olduğumdan dolayı üzülürdüm.

Ama kız olduğumun bilinciyle, tüm estetik kaygıları taşır ve olanaklı olduğu ölçüde temiz ve güzel görünmeye çalışırdım.

Bütün ilişkilerimde fiziksel özelliklerimin ön plana çıkmasına ve zihinsel yeteneklerimi örtmesine izin vermezdim ama gençliğimi ve kadınsı özelliklerimi de bastırmaya çalışmazdım.

Tam tersine, dış görünüşün, tutum ve davranışların, kişiliğimin bir parçası olduğunun bilinciyle başkalarına itici değil, sempatik görünmeye çalışırdım.

Başkalarının hatırı için kendi ilkelerimden ödün vermezdim.

İçinde yaşadığım toplumun temelinde erkek ve yaşlı egemen değerlerin yattığını hiçbir zaman unutmazdım.

Sırf uyumlu ve cici görünmek, beğenilmek uğruna ilkelerimden ödün vermezdim.

Benden bir özveri istendiği zaman, bunu benden isteyenin kendisinin de özveride bulunup bulunmadığına bakar, yani karşılıklılık ilkesini arardım.

Aile kuracaksam, bunun karşımdakiyle tamamen eşit koşullarda oluşturulmasına dikkat ederdim.

Kendime ve karşımdakine eşit saygı duyduğumu kimseden saklamazdım.

Arkadaşlar arasındaki eşitlik kadar, eşler arasındaki eşitliğe de inandığımı karşımdakine açıkça söyler, bunu hazmetmeyenle ortak bir gelecek planlamazdım.

İnsanın ölümlü, yaşamın kısa olduğunu hiç aklımdan çıkarmaz, yaşadığım sürece, hem kedim mutlu olmaya hem de yakın çevremdekileri mutlu etmeye çalışırdım.

Toplumsal sorumluluklarımı, aileme, arkadaşlarıma, işime, yakın çevreme ve topluma karşı görevlerimi bilir, onları titizlikle yerine getirir, ama bu arada günlük yaşamın küçük mutlulukları da dahil olmak üzere kendimi yaşamın güzelliklerinden soyutlamaz, tam tersine, yüreğimi ve beynimi dinlendirecek, zevk aldığım etkinlikler ve yaşam biçimi için özel olarak zaman ayırırdım.

Mutluluğun, bireysel yaşamda olduğu kadar, toplumsal yaşamın derinliklerinde de gizli olduğunu bilir, elimden geldiğince daha demokratik bir toplum için çaba harcardım.

Sadece her teknolojik ve ideolojik ilerlemenin gençlere ve kızlara eşitlik sağladığının bilinciyle değil, aynı zamanda tüm insanların özgürlük ve eşitliğine de inandığım için, toplumun

daha eşitlikçi, daha özgür, daha demokratik olması için çaba harcardım.

Tembel, çıkarcı, sömürücü, yalancı, hırsız, düzenbaz insanlara ve düzene karşı, şeffaf, adil ve fırsat eşitliğini sağlayan demokratik bir toplumsal ve siyasal düzen için, elimden geleni yapardım.

Bu çerçevede, toplumun gelişme sınırlarını aşacak ölçüde, bireysel çabalarla gerçekleştirilmeyecek rüyalar peşinde koşmaz, kendimi, olmayacak ütopyalar için harcamazdım.

Sevgili kızlarım, şu satırlara son verirken, kendimi tamamiyle sizinle bütünleşmiş hissediyorum.

Belki de yanılıyorum ama, aynı zamanda şu anda sizlere karşı duyduğum özlemi ve sevgiyi yeterince ifade edemediğimi düşünüyorum.

Çünkü duygularımı ifade etmeye sözcükler gerçekten yetmiyor.

Belki yeniden kavuştuğumuzda bu özlem ve sevgiyi bizzat yaşayarak ve sizlere de yaşatarak daha iyi ifade edebilirim.

Benim yaşamımdaki en yüce değerler sevgi ve çalışmaktı.

Dilerim çalışmak uğruna sizlere karşı duyduğum büyük sevgiyi belirtmekte yetersiz kalmamışımdır.

Bu mektupları da zaten böyle bir eksikliğim varsa, onu telafi etmek için yazdım.

Sizi çok seviyorum.

***

Sevgili kızlarım, bireysel yaşam deneyimlerimden ve bilimsel bilgi birikimimden süzdüğüm duygu ve düşüncelerimi sizlere aktardığım bu mektupların yazılışı sırasında, yaşamınızla ilgili olarak geleceğe ilişkin izleyeceğiniz yollar da biraz daha belirginleşti.

Belli oldu ki, eğitiminizi büyük bir başarıyla sürdürüyorsunuz ve doktoralarınızı programlanan süre içinde bitireceksiniz.

Her ikiniz de doktora yeterlik sınavlarınızı **“onur öğrencileri”** olarak başarıyla verdiniz ve artık tezlerinizi yazmaya başladınız.

Ayrıca her ikiniz de orada elde ettiğiniz büyük başarılara karşın, bir an önce yurda dönme özlemiyle yanıp tutuşmaya başladınız.

Ben zaten bu duygunuzdan hiç kuşku duymamıştım.

Bir-iki yıl içinde ülkemize döneceğinize, bizim kuşağın gerçekleştiremediklerini, gerek bireysel gerekse toplumsal

alanda sizin başaracağınıza inanıyorum.

Tekrar olacak ama sizi çok seviyorum.

Sizin için de temennim, yaşamı dolu dolu, bütün renkleri ve güzellikleriyle yaşayabilmeniz, bol bol sevmeniz ve sevilmeniz.

Görüşmek üzere.

Sizlerle konuşmaya, tartışmaya, dertleşmeye doyamayan, duygularını ve düşüncelerini aktarmaktaki yeteneksizliğine, sözcüklerin yetersizliğine isyan eden babanız.